

Vedecký recenzovaný časopis

SOCIÁLNA A DUCHOVNÁ REVUE

1

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Ročník XVII/2026

Vedecký recenzovaný časopis

SOCIÁLNA A DUCHOVNÁ REVUE

1

Ročník XVII/2026

VIDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

Sociálna a duchovná revue

vedecký recenzovaný časopis o aktuálnych sociálnych a duchovných otázkach

– č. 1, ročník XVII/2026 –

REDAKCIA:

Šéfredaktor: doc. PhDr. Maroš Šip, PhD.

Výkonní redaktori: PhDr. Martina Šipová, PhD., PhDr. Mgr. Eva Sabolíková, DBA

Technický redaktor: Peter Szombathy

Návrh obálky: Samuel Šip

REDAKČNÁ RADA:

prof. PhDr. Tomáš Hangoni, PhD. (predseda), Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD., MBA, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Mgr. Miroslava Bozogánová, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

PhDr. Zuzana Draková, PhD., Trnavská univerzita v Trnave (Slovenská republika)

Dr hab. Małgorzata Duda, prof. UPJPII, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie (Polská republika)

ThDr. ICDr. Remigiusz Piotr Górski OFM, univer. docent, Trnavská univerzita v Trnave (Slovenská republika)

doc. PaedDr. Ladislav Horňák, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

PaedDr. Imrich Ištvan, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. ThDr. Václav Ježek, PhD. et Ph.D., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

ThDr. Vladimír Kocvár, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Dr. h. c. prof. PhDr. Peter Kónya, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. PhDr. Bohuslav Lupyšin, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. dr hab. Andrzej Lipczyński, (Polská republika); Professional School of Health Sciences London England

prof. PhDr. Mária Machalová, CSc., (Slovenská republika)

prof. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Mgr. Anastazij Momot, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. PhDr. Monika Nová, PhD., Univerzita Karlova, Praha (Česká republika)

prof. PhDr. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. RNDr. Jaroslava Pavelková, CSc., Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně (Česká republika)

prof. ThDr. Štefan Pružinský, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. ucz. dr hab. Krzysztof Rejman, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

Dr hab. Beata Szluz, prof. UR, Uniwersytet Rzeszowski (Polská republika)

doc. ThDr. Štefan Šak, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

prof. PhDr. Jaroslav Veteška, PhD., MBA, Univerzita Karlova, Praha (Česká republika)

doc. PaedDr. Mária Zahatňanská, PhD., MBA, Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

doc. ThDr. Miroslav Župina, PhD., Prešovská univerzita v Prešove (Slovenská republika)

PERIODICITA: Vychádza 2x ročne

KONTAKT: sadrevue@gmail.com

YDAVATEE: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove, Ul. 17. novembra 15, 080 01 Prešov

IČO YDAVATEEA: IČO 17 070 775

DÁTUM VYDANIA PERIODICKEJ TLAČE: jún 2026

JAZYK: slovenský, český, anglický, nemecký, poľský, ukrajinský, ruský

Časopis zaregistrovaný MK SR pod č. EV 4183/10

ISSN 1338-290X (print)

ISSN 2730-096X (online)

OBSAH/CONTENTS

ÚVODNÍK/EDITORIAL

Maroš ŠÍP5

EDITORIAL

ŠTÚDIE/STUDIES

Alexander CAP.....8

VODA ZO SKALY (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR NA 2MJŽ 17, 1-7)

Water from the Rock (Biblical-Exegetical Commentary on Exodus 17:1-7)

Andrej MÁTEL18

JÁN KRSTITEĽ A PRINÁŠANIE OVOCIA POKÁNIA

John the Baptist and Bearing Fruit of Repentance

Maroš ŠÍP – Olha CHERVIAKOVA.....26

DIALECTICS AND METAPHYSICS IN THE CONCEPT OF DEVELOPING A SYSTEMIC APPROACH TO THE METHODOLOGY OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

Miroslav KAZÍK42

PRÍČINY ROZVODOV PODEA VYSOKOŠKOLSKÝCH ŠTUDENTIEK

Causes of Divorce According to Female University Students

*Alena SCHLOSSEROVÁ – Helena GALDUNOVÁ – Mária GÁBOR –
Monika FAZEKAŠOVÁ*51

PRENATÁLNA VZŤAHOVÁ VÄZBA

Prenatal Attachment

Eva SABOLÍKOVÁ 58

ÚLOHA SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA V PROCESSE INKLÚZIE A RESOCIALIZÁCIE

KOMPARATÍVNA ANALÝZA VYBRANÝCH ŠTÚDIÍ

The Role of the Social Worker in the Process of Inclusion and Resocialisation:

A Comparative Analysis of Selected Studies

Tomáš ŠITÁR 69

VZDELÁVANIE ODSÚDENÝCH AKO NÁSTROJ RESOCIALIZÁCIE ODSÚDENÝCH

POČAS VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY

Education of Convicts as a Tool for Resocialization During Imprisonment

Adrián JENDREJ..... 74

PREVENTÍVNA ZDRAVOTNÁ STAROSTLIVOSŤ AKO NÁSTROJ ZNIŽOVANIA

SOCIÁLNYCH A REGIONÁLNYCH NEROVNOSTÍ V ZDRAVOTNÍCTVE

Preventive Healthcare as a Tool for Reducing Social and Regional Inequalities
in Healthcare

RECENZIA/REVIEW

Miloš DAVID..... 82

**EGYPTSKÉ RANY (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR NA 7. – 11. KAPITOLU
KNIHY EXODUS)**

Vážení a milí čitatelia našej revue, prinášame vám prvé tohtoročné číslo Sociálnej a duchovnej revue, ktoré vychádza v čase, keď sa pred bránami leta prirodzene prelína dokončovanie započatých povinností s túžbou po zaslúženom oddychu. Jarné vyťaženie a pracovný zhon nás vedú k hlbšiemu stíšaniu a k potrebe nachvíľu spomaliť. Práve prichádzajúce letné mesiace sú ideálnym priestorom, v ktorom si človek môže mentálne oddýchnuť, načerpať nové sily a získať svieži elán potrebný na zvládnutie budúcich výziev a štart nového akademického roka.

Číslo ponúka reflexie, ktoré spájajú sociálnu realitu s vnútorným prežívaním človeka. Autori sa dotýkajú tém zodpovednosti, nádeje a služby v každodennom živote. Veríme, že ich texty budú podnetom k tichému rozhovoru so sebou samým a spoločníkom v chvíľach zaslúženej pohody. Blížiac sa leto vnímame ako príležitosť pre obnovu vzťahov, dôvery a vnímavosti voči druhým. Prajeme si, aby obdobie, ktoré prichádza, bolo naplnené pokojom, porozumením a odvahou konať dobro. Nech nás sprevádza schopnosť načúvať a viesť úprimný dialóg. Čitateľom ďakujeme za priazeň a vernosť.

Milí naši čitatelia, v tomto čísle si môžete prečítať nasledujúce state:

Voda zo skaly. (Biblicko-exegetický komentár na 2MJŽ 17, 1-7)

Autor v tomto biblicko-exegetickom komentári analyzuje kľúčovú udalosť putovania izraelského národa púšťou pri Rafidim. Poukazuje na to, že Mojžiš, konajúci ako dobrý pastier, v zložitej situácii nedostatku vody zachraňuje ľud Božím zásahom. Zároveň vkladá do popredia hlbší teologický význam tohto „prírodného zázraku“ ako predobrazu duchovnej sily a prameňa živej vody.

Ján Krstiteľ a prinášanie ovocia pokánia

Autor v tejto biblicko-exegetickej štúdii predstavuje kázanie a činnosť Jána Krstiteľa ako prorockú prípravu cesty Hospodinovi. Zdôrazňuje, že Jánova výzva k pokániu nebola iba rituálnym úkonom, ale holistickou požiadavkou na radikálnu zmenu životného štýlu a prejav spravodlivosti. Znamená to pre nás silný apel na aktuálnosť tejto výzvy aj pre súčasného človeka v kontexte viery v Isusa Christa.

K článku: *Dialectics and Metaphysics in the Concept of Developing a Systemic Approach to the Methodology of Scientific Knowledge*

Autori v tomto príspevku skúmajú historicko-filozofické aspekty dialektiky a metafyziky ako východiská pre formovanie systémového prístupu v metodológii vedeckého poznania. Všímajú si, že hoci sú tieto dve filozofické koncepcie vnímané ako protikladné, spoločne tvoria nevyhnutný základ pre holistické vedecké bádanie. Príspevok tak vyzdvihuje kľúčový význam systémového prístupu pre integráciu poznatkov a zvyšovanie efektivity výskumu v dynamic-kých prostrediach.

Príčiny rozvodov podľa vysokoškolských študentiek

Autor v tejto prieskumnej sonde rozoberá názory vysokoškolských študentiek na príčiny rozvodovosti v kontexte súčasných štatistik. Konštatuje, že zatiaľ čo študentky pripisujú vinu najmä problémom v komunikácii a nevere, v oficiálnych štatistikách rebríčku dominuje „rozdielnosť pováh“. Napriek tomu prieskum ukazuje, že väčšina dievčat vníma manželstvo ako hodnotu, za ktorú sa oplatí bojovať.

Prenatálna vzťahová väzba

Autorky v tejto štúdií pripomínajú, že puto medzi matkou a dieťaťom sa buduje už v prenatálnom období a je kľúčové pre zdravý psychický vývoj jedince. Poukazujú na fakt, že plod disponuje schopnosťou vnímať exogénne podnety a reagovať na matkine emócie, čo predurčuje prenatálnu komunikáciu za základ neskoršej bezpečnej väzby. Odborníci preto vyzývajú na vytváranie príjemnej rodinnej atmosféry, do ktorej sa aktívne zapája aj otec dieťaťa.

Úloha sociálneho pracovníka v procese inklúzie a resocializácie. Komparatívna analýza vybraných štúdií

Autorka v tejto komparatívnej analýze reflektuje pozíciu sociálneho pracovníka pri práci so žiakmi so špeciálnymi potrebami naprieč odlišnými prostrediami. Prichádza k záveru, že úspešnosť intervencie nebrzdia ani tak individuálne deficity žiakov, ako skôr hlboké inštitucionálne a systémové zlyhania. Text preto volá po nevyhnutnosti premeny rigidného prostredia a vyzdvihuje rolu sociálneho pracovníka ako mediátora búrajúceho prekážky.

Vzdelávanie odsúdených ako nástroj resocializácie odsúdených počas výkonu trestu odňatia slobody

Autor v tomto príspevku analyzuje význam vzdelávania vo väzenskom prostredí ako jedného z najúčinnějších nástrojov úspešnej reintegrácie odsúdených do spoločnosti. Ozrejmuje, že nejde len o získanie formálnej kvalifikácie, ale o dôležitý proces ovplyvňujúci hodnoty, motiváciu a sociálne kompetencie jednotlivca. Zameriava sa pritom na dôležitosť prepojenia tohto vzdelávania s nástrojmi trhu práce, čo je nevyhnutné pre prevenciu recidívy.

Preventívna zdravotná starostlivosť ako nástroj znižovania sociálnych a regionálnych nerovností v zdravotníctve

Autor v tomto článku hodnotí preventívnu zdravotnú starostlivosť ako strategický nástroj verejného zdravotníctva schopný zmierňovať sociálne a regionálne nerovnosti v prístupe k zdraviu. Prichádza s tézou, že keďže zdravotný stav populácie determinujú širšie sociálne faktory, prevencia musí byť cielená a spravodlivo prístupná. Štúdia tak potvrdzuje, že systematické investovanie do prevencie prináša dlhodobú udržateľnosť celého systému.

Vážení a milí čitatelia našej revue, do nastávajúceho letného času vám zo srdca želáme pevné zdravie, vnútornú silu a požehnané dni prežité v nádeji a vzájomnej blízkosti.

doc. PhDr. Maroš Šip, PhD.
šéfredaktor

VODA ZO SKALY (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR NA 2MJŽ 17, 1-7)

WATER FROM THE ROCK (BIBLICAL-EXEGETICAL COMMENTARY ON EXODUS 17:1-7)

Alexander Cap

Abstrakt: Voda je základná tekutina, ktorú potrebujeme pre každodenný život, hoci v modlitbe Otče náš sa modlíme za chlieb každodenný. Zvlášť púšť, ktorá v istom zmysle predstavovala peкло, a teda smrť, pretože kde nie je voda, nemôže existovať ani život. Predsa však existovali na púšti aj oázy, ktoré putujúci nomádi považovali za rajske miesta. Bola tam voda, nejaké ovocie, stromy, a teda tieň pred horúcim slnkom. Skúsení beduíni vedeli o týchto miestach, a preto dokázali prežiť aj v týchto nehostinných miestach púšte. Mojžiš svoje životné skúsenosti zúročuje, keď národ repce a chce ho ukameňovať. Pieskovcové skaly aj v súčasnosti ukrývajú vodu, a preto Mojžiš udiera palicou o skalu a voda sa objavuje. Smäd je zažehnaný. Mojžiš ako dobrý pastier vďaka Bohu zachraňuje národ v zložitej situácii. V kritických životných situáciách sa prejavuje viera vyvoleného národa, ktorá na počiatku bola veľmi slabá a obviňujúca Boha, pretože On zapríčinil situáciu na púšti, pretože ich vyslobodil z otroctva. Začínajú spomínať spätne na Egypt, kde nebol problém so základnými potravinami.

Kľúčové slová: voda, Mojžiš – dobrý pastier, Izraelský národ, púšť, peкло

Abstract: Water is the basic liquid that we need for everyday life, although in the Our Father prayer we pray for daily bread. The lack of water is mainly associated with the desert, which in a sense represents hell and therefore death, because where there is no water, there can be no life. However, there is also water in the desert, these are oases that wandering nomads considered to be paradise places. There was water, fruit, trees and shade that protected from the hot sun. Experienced Bedouins knew about these places and therefore were able to survive even in the inhospitable places of the desert. Moses uses his life experience when the people rebel and want to stone him. Sandstone rocks still hide water today, so Moses strikes the rock with his staff and water appears. Thirst is quenched. Moses, as a good shepherd, thanks to God, saves the people in a difficult situation. In critical life situations, the faith of the chosen people is manifested, which at the beginning was very weak and accusing God, because He caused the situation in the desert, because He freed them from slavery. They begin to think back to Egypt, where there was no problem with basic food.

Key words: water, Moses – the good shepherd, the nation of Israel, desert, hell

17 καὶ ἀπῆρεν πᾶσα συναγωγὴ υἱῶν Ἰσραὴλ ἐκ τῆς ἐρήμου Σιν κατὰ πᾶ ρεμβολὰς αὐτῶν διὰ ῥήματος κυρίου καὶ παρενεβάλοσαν ἐν Ραφιδὺν οὐκ ἦν δὲ ὕδωρ τῷ λαῷ πιεῖν

2 καὶ ἐλοιδορεῖτο ὁ λαὸς πρὸς Μωυσὴν λέγοντες δὸς ἡμῖν ὕδωρ ἵνα πίωμεν καὶ εἶπεν αὐτοῖς Μωυσὴς τί λοιδορεῖσθέ μοι καὶ τί πειράζετε κύριοι

3 ἐδίψησεν δὲ ἐκεῖ ὁ λαὸς ὕδατι καὶ ἐγόγγυζεν ἐκεῖ ὁ λαὸς πρὸς Μωυσήν λέγοντες ἵνα τί τοῦτο ἀνεβίβασας ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου ἀποκτεῖναι ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ τὰ κτήνη τῷ δίψει

4 ἐβόησεν δὲ Μωυσῆς πρὸς κύριον λέγων τί ποιήσω τῷ λαῷ τούτῳ ἔτι μικρὸν καὶ καταλιθοβολήσουσίν με

5 καὶ εἶπεν κύριος πρὸς Μωυσήν προπορεύου τοῦ λαοῦ τούτου λαβὲ δὲ μετὰ σεαυτοῦ ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ καὶ τὴν ῥάβδον ἐν ἣ ἐπάταξας τὸν ποταμόν λαβὲ ἐν τῇ χειρὶ σου καὶ πορεύσῃ

6 ὅδε ἐγὼ ἔστηκα πρὸ τοῦ σὲ ἐκεῖ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐν Χωρηβ καὶ πατάξεις τὴν πέτραν καὶ ἐξελεύσεται ἐξ αὐτῆς ὕδωρ καὶ πίεται ὁ λαός μου ἐποίησεν δὲ Μωυσῆς οὕτως ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ

7 καὶ ἐπωνόμασεν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου πειρασμός καὶ λουιδόρησις διὰ τὴν λουιδορίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ καὶ διὰ τὸ πειράζειν κύριον λέγοντας εἰ ἔστιν κύριος ἐν ἡμῖν ἢ οὐ

17, 1-7. Celé zhromaždenie synov Izraela sa podľa Pánovho príkazu pohlo z púšte Sin po jednotlivých táboriskách a utáborili sa v Rafidim. No (tam) nebolo vody pre ľud na pitie. Ľud sa hádal s Mojžišom, hovoriac: „Daj nám vodu, aby sme sa napili.“ Mojžiš im povedal: „Prečo sa so mnou hádate? A prečo pokúšate Pána?“ Ľud tam prahol po vode a ľud tam reptal proti Mojžišovi, hovoriac: „Prečo si nás vyviedol z Egypta? Preto, aby si zahubil nás, naše deti a dobytok smädom?“ Mojžiš zvolal k Pánovi, hovoriac: „Čo mám urobiť s týmto ľudom? Už len málo (chýba), aby ma ukameňovali.“ Pán povedal Mojžišovi: „Predstúp pred tento ľud a vezmi (si) so sebou (niektorých) zo starších ľudu. A palicu, ktorou si udlrel riekku, si vezmi do ruky a choď. Hľa, ja (budem) stáť pred tebou tam na skale na Horebe. (Keď) udlrieš skalu, vyjde z nej voda a môj ľud bude piť.“ A Mojžiš tak urobil pred synmi Izraela. To miesto pomenoval „Pokušenie“ a „Hádka“, pretože synovia Izraela sa hádali a pretože pokúšali Pána, hovoriac, „Je Pán medzi nami alebo nie?“

1 Ἡ ΚΟΖΒΗΨΕΛΑ ΚΕΕΪ ΕΟΝΗΜΖ ΕΙΝΩΨΚΖ ἸΗΛΕΒΨΙΧΖ Ψ ΠΔΥΤΗΙΝΗ ΕΙΝΖ ΠΟΠΟΛΙΚΩΜΖ ΕΚΟΗΜΖ ΕΛΟΚΟΜΖ ΓΪΗΜΗΖ ἢ ΨΠΟΛΪΝΨΑΨΕΛ ΕΚ ΡΑΦΪΔΙΜΪ. ΝΕΒΑΨΨΕΚΕ ΚΟΔΥ ἸΛΔΕΜΖ ΠΪΤΗ,

2 ἢ ΧΪΛΑΧΪ ΛΪΔΪΕ ΜΩΨΪΕΛ, ΓΛΑΓΟΛΨΜΕ: ΔΪΪΚΔΪ ΗΛΜΖ ΒΟΔΪ, ΔΑΠΪΕΜΖ. Ἡ ΡΕΪΕ ἢΜΖ ΜΩΨΪΕΪ: ΨΤΟ ΧΪΛΗΤΕ ΜΔ; ἢ ΨΤΟ ἢΚΔΪΨΑΨΕΤΕ ΓΔΔ;

3 ΚΟΖΚΛΑΪΔΪΨΑΨΕΤΔΜΩ ΛΪΔΪΕ ΚΟΔΥ ἢ ΡΟΠΤΑΪΧΪ ΝΑ ΜΩΨΪΕΛ, ΓΛΑΓΟΛΨΜΕ: ΕΚΔΪΟΪΕ; ἢΖΒΕΛΖ ΕΪΗ ΝΑΕΖ ἢΖ ΕΓΥΨΤΑ ΟΪΜΟΡΪΤΗ ΝΑΕΖ ἢ ΪΔΔΑ ΝΔΨΑ ἢ ΕΚΟΤΥΪ ΚΔΪΚΔΕΥ;

4 ΚΟΖΟΠΪ ΖΕ ΜΩΨΪΕΪ ΚΟΓΔΪ ΓΛΑΓΟΛΑ: ΨΤΟ ΕΟΤΨΟΡΟ ἸΛΔΕΜΖ ΕΙΗΜΖ; ΕΪΜΕ ΜΔΛΩ, ἢ ΠΟΕΪΨΤΖ ΜΔ ΚΔΜΕΪΕΜΖ.

17, 1-7. Z poušťa Sin putovala celá obec synů Jisraele po zastávkach na príkaz Hospodínův, až se utábořili v Refidim a lid tam neměl vodu k pití. A lid se s Mošem přel a říkali: „Dejte nám vodu, ať se nepijeme!“ A Moše jim říkal: „Co se přete se mnou, co pokoušíte Hospodina?“ Ale lid tam žíznil po vodě a stěžoval si na Mošeho a říkal: „Tak proč jste nás vyvedli z Micrajim, usmrtil mne a mé syny a mé stádo žízni?“ A Moše křičel k Hospodinu, říkáje: „Co mám pro tento lid udělat, jen málo a ukamenuj mne!“ Hospodin Mošemu řekl: Předstup před ten lid, vezmi s sebou ze starších Jisraele, do své ruky vezmi tu hůl, kterou jsi ranil Řeku, a jdi. Hleď, stojím tam u té skály před tebou na Chorevu, a když do skály udeříš, vytryskne z ní voda a lid bude pít!“, a Moše tak učinil před zraky starších lidu. A kvůli sporu synů Jisraele a poněvadž tam pokoušeli Hospodina, říkájice: „Je Hospodin v naše nitru, nebo není?“, pojmenoval to místo Masa umeriva (pokušení a spor).

17, 1-7. Ten istý zázrak uvádza 4Mjž 20, 1-13 a umiestňuje ho v kraji Kadeš. Tu sa umiestňuje v Refidim, na poslednej zastávke pred Sinajom. Je tu ešte téma reptania na púšti (15, 24).

Pri Refidime sa národ hádal s Mojžišom kvôli nedostatku vody. Mojžiš ich usmerňoval, aby putovali k oblasti známej ako Horeb (t. j. opustené miesto), a tam aby udrel palicou po skale. Keď to urobil, zo skaly vytekla voda, t. j. ide o obraz Ducha Sv., ktorý bol zoslaný v deň sv. Päťdesiatnice ako ovocie Christovho utrpenia na Golgote. Massa (pokušenie a skúška) bola (a aj dnes) je tam, kde pokúšali (pokúšame) či skúšali (skúšame) Boha. Meriba sa nachádzala tam, kde sa ľud sporil s Mojžišom (Macdonald 2017, s. 83).

17, 1. Refidim sa považuje za totožné s údolím Feiranským, kde je veľká oáza. Iní však dávajú prednosť rovine Er-Raha, ktorá sa stielie pred severozápadným výbežkom stredného chrbta Sinajského pohoria na úpätí Džebel Músá (Mojžišova Hora) (Sväté Písmo 1996). Wádí Rafaj, cca 13 km severovýchodne od Džebel Músá (tradičný vrch Sinaj). Er-Rafid, meno horského hrebeňa pri Akabskom zálive. Nápis *dom Rpd* sa našiel na jednom z ostrakonov v Lachiši 4, 5, inak je neznámy. Presná lokalizácia miesta je neistá a v odborných kruhoch sa o tom vedú polemiky. Lemanski (2009) hovorí o etymológii názvu Refidim – *rpđ* – pomoc.

Jozef Flávius pod názvom Refidim rozumel „zastávku v púšti“. Lopuchin (1904-1907) hovorí o údolí Šejch pri mestečku Suvejra, kde sa nachádza kameň, ktorý miestni obyvatelia nazývajú „Mojžišovou stoličkou“.

Ustavičné reptanie Izraelitov pri putovaní po púšti je vo veľkom rozpore s prockým hodnotením pobytu na púšti ako doby ideálneho vzťahu medzi Hospodinom a ľudom (Oz 2, 17). Bádania vychádzajú z predpokladu, že v Egypte boli hlavne čelade Jozefove (kmene Ráchel), ktoré sa neskôr usadili v strednej Pales-

tíne a po smrti Šalamúnovej sa odtrhli od Dávidovho domu (1 Kr 2). Z polemiky Judu proti severo izraelským odpadlíkom vraj vzišlo aj negatívne hodnotenie ľudu vyvedeného z Egypta. Už cestou do zaslúbenej zeme sa nedokázal podriaďiť Božiemu zákonu, ale snažil sa presadzovať svoje túžby, ako aj vtedy, keď si zvolil vlastného vzdorokráľa (Coats) (*Výklady ke Starému zákonu I. Zákon* 1991).

17, 2. **Pokúšate Hospodina.** Izrael zlyhá, keď ho Boh skúša (16, 4) tak, že pokúša Hospodina.

Rabínsky komentár: Talmud (porov. Arachin 15a-b) hovorí o desiatich skúškach, ktorými Izraeliti po východe z Egypta **pokúšali**, resp. skúšali PÁNA, a toto je druhá z nich. Ľud sa pýtal, či im PÁN bude môcť dať vodu v takej suchej pustatine (Raši. In: Herczeg 2003, s. 198). Keďže až nasledujúci v. opisuje ľud ako smädný, podľa jedného z komentátorov sa ľud vo v. 2 ešte nehádal kvôli nedostatku vody, ale **pokúšal PÁNA** (BeerJicchak. In: Herczeg 2003, s. 198).

17, 3. **Ľud tam žíznil po vode**

Celý ľud sa jednomyselne sťažuje ako jeden muž. Sťažovať sa je dovolené, sťažovanie azda nie je znakom slobody!¹

Patristický komentár: Cézarius vidí alegorický smäd, ktorý trápi ľud. Mnoho ľudí je totiž smädných. Spravodliví majú smäd po spravodlivosti, hriešnici majú smäd po mrhaní a plytvaní. Spravodliví majú smäd po Bohu, hriešnici po zlate. Podľa Cézaria mal ľud smäd po vode, zatiaľ čo ho mal trápiť skôr smäd po spravodlivosti (Cézarius Arleský, Sermones 103, 2: CCL 103, 426).

17, 4. **S týmto ľudom.** Tento výraz odstupu a odcudzenia („tento ľud“ namiesto „môj ľud“) zvyknú v podobných situáciách (32, 7,9-11 a 33, 13) používať proroci (pozri napr. Iz 6, 9-10).

Patristický komentár: Hieronym si všíma, že Mojžiš sa modlí za ľud, aj keď ten ho chce ukameňovať. Chce byť radšej on sám vymazaný z Božej knihy, len aby sa nezatratil ľud, ktorý mu je zverený (32, 32). Hieronym teda tvrdí, že Mojžiš vo svojom správaní nasledoval dobrého Pastiera², ktorý mal prísť, aby si položil na plecía aj stratené ovce (Hieronym, Epistulae 82, 3: CSEL 55, 110).

17, 5. **Rabínsky komentár:** Mojžiš mal vziať so sebou aj niekoľkých **starších**, nech na vlastné oči vidia a dosvedčia, že voda vyrazila z kameňa vďaka Mojžišovi, aby potom ľud nepovedal, že tam už dávno predtým boli pramene (Raši. In: Herczeg 2003, s. 199).

¹ Jeden ruský Žid emigroval do Izraela. „Aké to tam bolo?“ – pýtali sa ho. „No, nemohol som sa sťažovať“ – odpovedal. „A ako to bolo s bývaním a čo jedlo?“ „No, nemohol som sa sťažovať“. Tak prečo si sa presťahoval tu?“ „Preto, že tu sa sťažovať môžem“ (Linden 2015, s. 215).

² Zatiaľ čo sa Mojžišova úloha ako prostredníka spásy obmedzuje na vyvolený ľud, Christos sa stáva zákonodarcom a osloboditeľom celého ľudstva a celého stvorenia. Mojžiš prináša zmluvu. Isus sa stáva novou zmluvou, dokonalou a nezrušiteľnou (Petráček 2007, s. 38).

Palicou, ktorou si udrel Níl

Rabínsky komentár: Prívlastok, **ktorou si udrel Níl**, uvádza zdanlivo nadbytočnú informáciu, ktorá pre pochopenie v. nie je nevyhnutná, pretože midraš hľadá jej hlbší zmysel. Hovorí: Mojžiš povedal PÁNOVI: „Toto je trestajúca palica, lebo spôsobila, že vody v Egypte zosmradli³ a priviedla na Egyptčanov desať pohrôm.“ Boh však odpovedal: „Ja nekonám tak ako smrteľníci. Človek reže nožom a lieči obväzom, ja však uzdravujem tým, čím som zranil. A ty si *vezmi svoju palicu, ktorou si udrel Níl, do ruky a choď*, aby všetci vedeli, že je nástrojom požehnania“. Raši prináša podobnú verziu z midráša Mechilta, v ktorom ľud hovorí Mojžišovi, že jeho **palica** vie len trestať, keďže po jej úderoch niekoľkokrát prišla na faraóna a Egyptčanov pohroma v Egypte, aj v mori. Teraz však ľud uvidí, že **palica, ktorou Mojžiš udrel Níl**, vie poslúžiť, aj keď treba robiť dobre (Mechilta. In: Herczeg 2003, s. 199; Raši. In: Herczeg 2003, s. 199).

17, 6. „**Na Horebe**“ – je zrejme glosa čitateľa. Niektorí rabíni predpokladali, že skala nasledovala Izraelitov na ich putovaní (1Kor 10, 4). O označení samého Boha ako „Skala“ pozri (Ž 18, 3).

Tam budem stáť... na skale. Pavol mal zrejme na mysli túto udalosť, keď hovoril o Christovi ako o „duchovnej skale, ktorá sprevádzala Izrael“ (1 Kor 10, 4; Heb 11, 24-26). Z toho vznikla neskorá židovská legenda o tom, ako skala zachraňovala ľud a putovala zázračným spôsobom s Izraelom cez púšť (1Kor 10, 4).

Keď udrieš na skalú, vyjde z nej voda. Túto udalosť neskôr oslavovali izraelskí autori piesní a proroci (Ž 78, 15-16.20; 105, 41; 114, 8; Iz 48, 21).

Sinajský vápenec je známy tým, že udržiava vlahu (*Ilustrovaná príručka k Biblii. Slovenská biblická spoločnosť* 2001). Alexander Meň (2002) hovorí o „prirodzenom zázraku“, ktorý sa bežne deje aj dnes na Sinaji, keď spod rozbitej skaly vyteka prameň vody. Je to symbol, ktorý nám pripomína posvätnú biblickú históriu. Boh zjavuje ľuďom (v núdzi aj dnes) prameň živej vody.

Niekedy sa poukazuje na mytologické pozadie predstavy vrchu a vody. Texty z Ugaritu svedčia o tom, že Baal býval na vrchu Cafon vo svojom príbytku, odkiaľ vysielal búrky a El na vrchu Amunus (Cross 1973, s. 26-28). Z udalostí knihy sa dá konštatovať, že Boh na Horebe nebýva ako iné božstvá, ale sa tam mimoriadnym spôsobom zjavuje. Toto zdanlivo nenáležité určenie miesta, kde vyvierajú vody, anticipuje teofániu na vrchu a javí sa ako jej kľúčový prvok. Miesto prameňa je miestom darovania zákona. Neskoršia predstava, že zákon je ako oživujúca voda (Ž 36, 9-10) je implicitne obsiahnutá v bibl. údajoch, že zákon aj voda prúdia z Horebu (Zenger 1982, s. 74). Spätý odkaz na vody potoka z Horebu sú po hriechu so zlatým teľaťom v 32, 20; 5Mjž 9, 21 a pri zmienke o levitoch v 5Mjž 33, 8-11. Vrch nadobúda teologický rys: je zdrojom životodarných potrieb.

³ Tá istá **palica** má teraz vyvieť zo skaly čerstvú vodu, preto sa táto pohroma spomína osobitne.

Patristický komentár: Cirkevní otcovia interpretovali tento verš zvyčajne pomocou slov sv. Pavla z 1Kor 10, 4, pre ktorého skalou bol Christos (Origenes. In: epist. Rom. 10, 6: PG 14, 1260C). Cézarius si všíma, že Boh ukazuje Mojžišovi na skalú, ktorá obsahuje vodu. Kým však skala nedostala úder, nemá vodu. Keď sa na ňu udrie, vydáva pramene a rieky, ako čítame v evanjéliu: „Kto verí vo mňa, rieky živej vody budú vyvierať z jeho lona“ (Jn 7, 38). Keď Christa udreli na kríži, nechal vyvierať pramene Nového zákona. Bolo teda potrebné, aby bol prebodnutý. Ak by ho neudreli a z jeho boku by nevytiekla voda a krv, svet by zanikol, trpiac na nehasiteľný smäd po Božom slove (Cézarius Arleský, *Sermotes* 103, 3: CCL 103, 426). Ambróz vysvetľuje, že milosť môže konať opačným spôsobom ako je prirodzené. Podobne ako skala vydala vodu, tak Panna priviedla na svet syna (Ambróz⁴, *Demysteriis*: CSEL 73, 111).

Voda

Patristický komentár: Pre cirkevných otcov označovala voda Ducha Sv. (Jn 7, 39) alebo aj vodu krstu. Pre Augustína voda označuje Ducha Sv., ktorým sú naplnení kazatelia Božieho slova. Každý kresťan, keď prijíma Christa od kazateľov, môže sa potom stať prameňom živej vody zo skaly prameňa krstu. Píše, že zo skaly vyšla voda krstu, ktorá sprevádzala ľud. Skala bol Christos a krst má svoje posvätenie z vody, ktorá je v Christovi (Tertulián, *Debaptismo* 9, 3: CCL 1, 284). Ambróz vo svojich katechézach vysvetľuje, že tak, ako pre Hebrejov vyšla zo skaly voda, tak pre kresťanov vytryskla Christova krv. Voda na chvíľu zahnila smäd Izraelitov, no Christova krv očisťuje pokrstených navždy (Ambróz, *Demysteriis* 8, 48: SC 25, 124). Ďalšiu paralelu nachádzajú cirkevní otcovia medzi Eucharistiou a vodou zo skaly. Eucharistická exegéza nášho verša vychádza z 1 Kor 10, 4: „Všetci pili ten istý duchovný nápoj, lebo pili z duchovnej skaly, ktorá ich sprevádzala“. Ambróz podotýka, že Mojžiš ako prorok koná prostredníctvom palice. Palica označuje Božie slovo. Podobne, keď sa kňaz dotýka kalicha, voda prúdi pre život večný. Ľud z neho môže piť. V tomto prípade je symbolika dvojaká. Voda, ktorá prúdi zo skaly, predstavuje vyučovanie Božieho slova prostredníctvom kňaza a taktiež označuje Christovu krv, ktorú veriaci prijíma vo sviatosti Eucharistie (Ambróz, *Desacramentis* 5, 1, 3: SAE-MO 17, 102-104) (*Exodus, Komentáre k Starému zákonu* 2013).

⁴ „Veríme, že Panna porodila a veríme aj tomu, že skala poskytla vodu a tiež, že voda v mori vytvorila múr (14, 22). Prevyšuje to azda vieru, že sa človek narodil z Panny (Mt 1, 25 a Lk 2, 7), a že skala sa stala kľúčom k vode, že žezlo plávalo po vode, a že človek chodil po vode (Mt 14, 25-29)“ (Медиоланский. Cl. 0160 I(M), 15. 7. 305. 74. In: *Библейские комментарии и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков, Ветхий Завет III. Книги Исход, Левит, Числа, Второзаконие. Герменевтика* 2010, s. 120).

17,7. Massáh „pokúšanie“, Meribáh „vadenie sa“ Heb 3,7-8, 15 (cituje Ž 95, 7-8) dáva význam „zatvrdzovať“ Masse a „vzbura“ Meribe. Iná Meriba, kde sa stala podobná udalosť pri Kádeš-barneje (asi dnešný Ainel-Kuderjat) sa spomína v 4Mjž 20, 13.24 (27, 14; 5Mjž 32, 51; 33, 8; Ž 81, 8; 106, 32; Ez 47, 19 a 48, 28).

Aj dnes existujú vodné veštby a beduíni dokážu nájsť prameň a dostať sa k nemu s pomocou prútika alebo palice (*Exodus, Komentáre k Starému zákonu* 2013).

Zoznam bibliografických odkazov

- AUGUSTIN, S., 2005. *Boží štát*. II. zväzok. Trnava. ISBN 80-7162-571-X.
- BARDTKE, H., 1988. *Příběhy zestarovělé Palestíny. Tradice archeologie dějin*. Vyšehrad.
- BAUMANN, G., 2012. *Bible*. Praha. ISBN 978-80-247-3912-0.
- BÁNDY, J., 2002. *Úvod do exegezy Starej zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1693-8.
- BÁNDY, J., 2003. *Teológia Starej Zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1793-4.
- BÁNDY, J., 2003. *Úvod do Starej zmluvy*. Bratislava. ISBN 80-223-1885-X.
- BÁNDY, J., 2006. *Dejiny Izraela*. Bratislava. ISBN 80-223-2139-7.
- BENEŠ, J., 2012. *Směrnice a řády. Zákoník v Páté knize Mojžišově*. Praha. ISBN 978-80 7172-874-0.
- BENEŠ, J., 2015. *Kniha o Bohu soudci. Teologie knihy Daniel*. Praha. ISBN 978-80-7172-762-0.
- BENEŠ, J., 2017. *Jozue. Svátá slova v knize Jozue*. Praha. ISBN 978-80-7172-702-6.
- BENEŠ, J., 2019. *Dvanáctka. Uvedení do Malých proroků*. Praha. ISBN 978-80-7255-422-5.
- BER, V., 2009. *Vyprávění a právo v knize Exodus*. Jihlava. ISBN 978-80-86498-35-5.
- BIBLIA, 1990. *Vydala Slovenská evanjelická cirkev a. v. v ČSSR*. ISBN 0-564-03222-0.
- Biblica. Biblický atlas. Putování sociálními a historickými realitami biblických zemí*, 2007. Editor BEITZEL, B. J. Praha. ISBN 978-80-7321-302-2.
- Библия – Книги Священного Писания Ветхого Завета на церковнославянском языке*, 1993. Москва.
- Библия – Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. В русском переводе. Издание Московской патриархии*, 1956. Москва.
- Библейские комментарии и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет II. Книга Бытия 12-50*, 2004. Герменевтика. ISBN 5-901 494-03-2.
- Библейские комментарии и отцов Церкви и других авторов I – VIII веков. Ветхий Завет III. Книги Исход, Левит, Числа, Второзаконие*, 2010. Герменевтика. ISBN 978-5-901494-15-8.
- BIČ, M., 1986. *Ze světa Starého zákona I*. Praha.
- CAP, A., 2018. *Biblická prahistória. (Biblicko-exegetický komentár na 1. – 11. kapitolu knihy Genezis)*. Prešov. ISBN 978-80-555-1982-1.
- CAP, A., 2018. *Úvod do Starého Zákona II*. Prešov. ISBN 978-80-555-2077-3.
- CAP, A., 2019. *Izagogika do Starého Zákona I*. Prešov. ISBN 978-80-555-2211-1.
- ČAPEK, F., 2018. *Archeologie, dějiny a utváření identity starověkého Izraele*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7601-082-6.
- DAHLER, E., 1993. *Jeruzalém v dějinách spásy*. Kostelní Vydří. ISBN 80-85-527-28-6.
- DOUGLAS, J., 1996. *Nový biblický slovník*. Praha. ISBN 80-85495-65-1.
- DOUKHAN, J., 1996. *Túžba zeme. Štúdia prorockej knihy Daniel*. Martin. ISBN 80-88719-59-3.
- ДРОЗДОВ, Ф., 1867. *Толкование на Книгу Бытия*. Москва.
- DUBINOVÁ, T., 2008. *Ženy v Bibli, ženy dnes*. Praha. ISBN 978-80-86889-69-6.
- DUKA, D., 1992. *Úvod do Písmo Svatého Starého Zákona*. Praha. ISBN 80-901252-5-5.
- ЕГОРОВ, Г., 2004. *Священное Писание Ветхого Завета*. Москва.

- ЕГОРОВ, Г., 2016. *Священное Писание Ветхого Завета*. Москва. ISBN 978-5-7429-1053-4.
- Exodus, Komentáre k Starému zákonu*, 2013. 3. Zväzok. Trnava. ISBN 978-80-7141-766-8.
- FINKELSTEIN, I. a N. SILBERMAN, 2007. *Objevení Bible. Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7021-869-3.
- Genезis, 2008. Trnava. ISBN 978-80-7141-626-5.
- GENEZIS – *Starý zákon, překlad s výkladem*, 1968. Praha.
- HANUŠ, J. a J. VYBÍRAL, 2009. *Příběhy povolání a obrácení v biblických textech*. Brno. ISBN 978-80-7325-177-2.
- HELLER, J a M. PRUDKÝ, 2007. *Obtížné oddíly knih Mojžišových*. 2. vydání. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7195-186-5.
- CHIOLERIO, M., 1997. *Blaze tomu, kdo slyší tato slova. První setkání se Starým zákonem*. Paulínky. ISBN 80-86025-10-1.
- Ilustrovaná príručka k Biblii*, 2001. Slovenská biblická spoločnosť. Banská Bystrica. Preklad P. – D. Alexandrovci. ISBN 80-85486-36-9.
- JANČOVIČ, J., 2002. „Nech je svetlo!“ – Úvod a exegéza vybraných statí *Pentateuchu*. Bratislava.
- JOHNSON, P., 1995. *Dějiny židovského národa*. Rozmluvy. ISBN 80-85336-31-6.
- KAŠNÝ, J., 2017. *Právo v hebrejské Bibli*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-910-0.
- KELLER, W., 2018. *A Biblia má predsa pravdu. Historická pravda podložená vedeckými dôkazmi*. Bratislava. ISBN 978-80-8172-036-9.
- KITTEL, R., 1937. *Biblia Hebraica*. Stuttgart.
- KOSIDOWSKI, Z., 1985. *Čo rozprávali proroci?* Bratislava.
- KUBÁČ, V., 2016. *Člověk před Boží tváří*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-754-0.
- KUZMIŠIN, P., 2018. *Bohovia starých Slovanov*. Bratislava. ISBN 978-80-8100-434-6.
- KÜNG, H., 2016. *Židovství*. Brno. ISBN 978-80-7485-110-0.
- LACH, S., 1962. *Księga Rodzaju*. T. 1.-11. Poznań.
- LEMANSKI, J., 2009. *Nowy komentarz Biblijny. Stary Testament*. Księga Wyjścia, T. III. Czestochowa. ISBN 978-83-7424-448-0.
- LEMANSKI, J., 2013. *Księga Rodzaju*. T. 1, č. 2. Czenstochowa. ISBN 978-83-7797-205-2.
- LINDEN, N., 2015. *Povídá se ... podle Tóry*. Benešov. ISBN 978-80-88060-01-7.
- LINDEN, N., 2018. *Povídá se... o soudcích a kráľích*. Praha. ISBN 978-80-88060-14-7.
- ЛОПУХИН, А., 1904-1907. *Толковая Библия*. Т. 1. Петербург.
- MACDONALD, W., 2017. *Biblický komentár ke Starému zákonu*. Brno. ISBN 978-80-906732-0-5.
- MIKLIK, J., 1936. *Biblická archeologie*. Praha.
- МЕНЬ, А., 2000. *Исагогика – Ветхий Завет*. Москва. ISBN 5-88869-032-5.
- МЕНЬ, А., 2002. *Как читать Библию I-II*. Калининград. ISBN 5-88869-029-5.
- MOLONEY, F., 2008. *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7192-991-8.
- MUCHOVÁ, L., 2019. *Bible pro ty, kdo už nejsou děti*. Praha. ISBN 978-80-7553-555-9.
- NANDRASKY, K., 1961. *Dejiny Izraela*. Modra.
- NANDRASKY, K., 1976. *Teológia Starej zmluvy*. Bratislava.
- NANDRASKY, K., 1980. *Úvod do Starej a Novej zmluvy*. Bratislava.
- NANDRASKY, K., 1994. *Dejiny biblického Izraela*. Bratislava.
- NOVOTNÝ, A., 1956. *Biblický slovník*. Praha.
- Pentateuch. Pět knih Mojžišových s komentáři Jeruzalemskej Biblie*, 2004. Trnava. ISBN 80-7141-447-6.
- PETER, M., 1959. *Wyklad Pisma Swietego Starego Testamentu*. Poznań.
- PETRÁČEK, T., 2007. *Předobrazy Krista ve Starém zákoně*. Kostelní Vydří. ISBN 978-80-7195-192-6.
- Pět svátečních svitků. Živá díla minulosti*, 1958. Praha.

- Písmo Sväté Starého Zákona, 1955. Trnava.
- ПРАВОСЛАВНАЯ ЭНЦИКЛОПЕДИЯ Т. 1., 2000. Москва. ISBN 5-89572-006-4.
- PRUDKÝ, M., 2018. *Genesis I. 1, 1 – 6, 8*. Praha. ISBN 978-80-7545-047-0.
- ПУШКАРЬ, В., 2004. *Священная библейская история*. Санкт-Петербург. ISBN 5-7444-1167-4.
- Průvodce životem. I. Mojžíšova (Genesis), 1998. Praha. ISBN 80-7130-059-4.
- RAHLFS, A., 1935. *SEPTUAGINTA –LXX*. Stuttgart. ISBN 3438051214.
- RENDTORFF, R., 2015. *Hebrejská bible a dějiny*. Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-541-6.
- RYAN, D., 2019. *24 hodín v starovekom Egypte. Jeden deň v živote ľudí, ktorí tam žili*. Bratislava. ISBN 978-80-8109-368-5.
- СНИГИРЕВ, Р., 2007. *Библейская археология*. Москва. ISBN 978-5-7789-0200-X.
- SCHULTZ, S., 1989. *Starý Zákon mluví*. Praha.
- СОКОЛОВ, Н., 2002. *Ветхий Завет*. Москва.
- STRUPPE, U. & W. KIRCHSCHLAGER, 2000. *Úvod do Starého a Nového zákona. Jak porozumět Bibli*. Vyšehrad. ISBN 80-7021-334-5.
- Sväté písmo Starého a Nového zákona, 1996. Trnava. ISBN 80-7162-152-8.
- ŠALING, S. a kol., 2003. *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava. ISBN 80-89123-02-3.
- Štúdičná Biblia, 2015. Banská Bystrica. ISBN 978-80-8156-052-1.
- ЩЕДРОВИЦКИЙ, Д., 2003. *Введение в Ветхий Завет*. Москва. ISBN 5-901599-15-2.
- ТЕОДОРИТ, К., 1855. *Толкование на книгу Бытия*. Москва.
- The Orthodox study Bible, 2008 by Athanasius of Orthodox Theology*. USA. ISBN 978-0-7180-0359-3.
- TYDLITÁTOVÁ, V., 2010. *Symbolika hradeb a bran v hebrejské bibli*. Praha. ISBN 978-80-7387-305-9.
- УАЙТ, Е., 1998. *Конфликт веков. Т. 1. Патриархи и пророки*. Москва. ISBN 5-86847-246-2.
- ВАСИЛИАДИС, Н., 2003. *Библия и археология*. Св. – Троицкая Сергиева Лавра.
- ВЕНИАМИН, П., 2004. *Священная библейская история, ч. 1-2*. Санкт-Петербург. ISBN 5-7444-1167-4.
- VESELÝ, J., 2001. *Mariánska zjavení z hlediska hermetismu*. Praha. ISBN 978-80-7439-036-4.
- Výklady ke Starému zákonu I. Zákon, 1991. Praha. ISBN 80-7017-408-0.
- WALTON, J., 2017. *Ztracený svět 1. Kapitoly První knihy Mojžíšovy v kontextu evolučních a kreacionistických teorií. Starověká kosmologie a diskuze o vzniku světa. Pro poctivější četbu Bible*. Praha. ISBN 978-80-7255-396-9.
- WESTERMANN, C., 1972. *Tisíc let a jeden den. (Cirkev čte Starý Zákon)*. Praha.
- ZAMAROVSKÝ, V., 2018. *Veľké príbehy Staroveku*. Gilgameš. Sinuhet. Aeneas. Bratislava. ISBN 978-80-8046-894-1.
- ZIOLKOWSKI, Z., 2001. *Nejtěžší stránky Bible*. Kostelní Vydří. ISBN 80-7192-450-4.

Kontakt

prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.

Katedra biblických náuk

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: alexander.cap@unipo.sk

JÁN KRSTITEĽ A PRINÁŠANIE OVOCIA POKÁNIA

JOHN THE BAPTIST AND BEARING FRUIT OF REPENTANCE

Andrej Mátel

Abstrakt: Biblicko-exegetická štúdia má za cieľ predstaviť podľa svedectva evanjelií a vybraných mimo biblických spisov kázanie a činnosť Jána Krstiteľa. Jeho požiadavku k zmene zmýšľania (metanoia) je potrebné chápať v hebrejskom myslení ako holistickú požiadavku na zásadnú zmenu životného štýlu, ktorá sa prejaví v behaviorálnej rovine. Ján kládol dôraz skôr na mravnú čistotu a obrátenie k Bohu, než na čistotu rituálnu. Záujemcom o krst adresoval výzvu: „Prinášajte teda ovocie hodné pokánia!“ V praktickej rovine to mohlo znamenať konanie dobrovoľných skutkov milosrdenstva voči núdznemu človeku, nekorupčné správanie, dodržiavanie zákona a spravodlivosti pri výkone svojho povolania. Na rozdiel od rituálneho očisťovania esénov v Qumráne, ktoré robil každý sám za seba, a to opakovane, v Jánovom prípade to bol on, ktorý ponorenie realizoval a krst sa neopakoval. Jánovo mesiášske očakávanie bolo orientované na bezprostredné eschatologické naplnenie Božieho súdu. Ním ohlasovaný krst bol prostriedkom ako uniknúť nadchádzajúcemu hnevu. Podľa svedectva evanjelií bol Ján prorokom, ktorý pripravoval cestu Pánovi na konci časov. Tým prichádzajúcim Mesiášom bol Ježiš, ktorý bude krstiť Duchom Svätým a ohňom. Celostná výzva „prinášania ovocia hodného pokánia“, ktorého integrálnou súčasťou je viera v Isusa Christa, je neustále aktuálna aj pre ľudí dnešného sveta.

Kľúčové slová: holizmus, Ján Krstiteľ, Ježiš Kristus, pokánie, skutky milosrdenstva, spravodlivosť

Abstract: This biblical-exegetical study aims to present the preaching and ministry of John the Baptist based on the testimony of the Gospels and selected extra-biblical writings. His call for a change of heart (metanoia) must be understood, within the context of Hebrew thought, as a holistic call for a fundamental change in lifestyle, manifested on a behavioral level. John placed greater emphasis on moral purity and turning to God than on ritual purity. He addressed a call to those interested in baptism: “Bear fruits worthy of repentance!” On a practical level, this could mean performing voluntary acts of mercy toward the needy, uncorrupt behavior, observing the law and justice in the performance of one’s profession. Unlike the ritual purification of the Essenes at Qumran, which each person performed for themselves, and repeatedly, in John’s case it was he who performed the immersion, and the baptism was not repeated. John’s messianic expectation was focused on the imminent eschatological fulfillment of God’s judgment. The baptism he proclaimed was a means of escaping the coming wrath. According to the testimony of the Gospels, John was a prophet who prepared the way for the Lord at the end of time. The coming Messiah was Jesus, who would baptize with the Holy Spirit and fire. The comprehensive call to “bear fruit worthy of repentance,” an integral part of which is faith in Jesus Christ, remains ever relevant for people in today’s world.

Key words: holism, John the Baptist, Jesus Christ, repentance, works of mercy, justice

Centrom pozornosti posolstva Novej zmluvy je nepochybne osoba Ježiša Krista (Isusa Christa). Pred Ním však poslal Boh človeka, ktorý sa volal Ján

(Jn 1:6), prezývaného podľa výnimočnej prorockej činnosti Krstiteľ (Ἰωάννης ὁ βαπτιστής). Jeho pôsobenie bolo podľa svedectvá evanjelií spojené s naplnením posolstva proroka Izaiáša o príprave cesty Hospodinovi. Kým v Iz 40:3 hlas volá: „*Na púšti pripravte Hospodinovi cestu*“, v synoptických evanjeliách je Ján „*hlasom volajúceho na púšti (pustatine)*“ (Mk 1:3; Mt 3:3; Lk 3:4). Zaujímavé je, že citácia v Mk 1:2-3 je zložená z dvoch biblických prorocietiev. Okrem Izaiášovho proroctva je citovaný aj Mal 3:1. Túto skutočnosť si všimol už Hieronym (Epistulae 57:9), ktorý v tom videl súlad prorocietiev spájajúcich sa v jednote evanjelia (Dubovský et al., 2013). Evanjelista Lukáš cituje okrem Iz 40:3 aj Iz 40:4-5, kde je obsiahnutý aj univerzalizmus ohlasovanej spásy slovami: „*a každé telo uvidí spasenie Božie*“ (Lk 3:6), čo je dôležitou témou tohto evanjelistu (por. Lk 2:30-32; Sk 28:28; Mareček 2018).

Jánovo posolstvo bolo úzko zamerané na ohlasovanie *metanoie* (μετανοία), čo je grécky biblický výraz pre zmenu zmysľania, revidovanie myslenia alebo pokánie (Mt 3:2; Mk 1:4; Lk 3:3). V jeho pozadí je hebrejský výraz בָּשָׁר (šuv), ktorý označuje návrat, vrátenie, obrátenie sa k Hospodinovi a Jeho zákonu.⁵ Jánovi, podobne ako hebrejským prorokom, išlo o celostnú zmenu, nielen myslenia (návoru), ale aj konania človeka. Slovníkom dnešných pomáhajúcich profesií išlo Krstiteľovi o holistický prístup a zmenu životného štýlu. Dôvodom tejto naliehavej výzvy k pokániu bolo podľa Matúša (3:2), „*lebo sa priblížilo nebeské kráľovstvo*.“ Tým sa posúvame do spirituálnej roviny, mimo empirického sveta. Kvalita života v tomto svete však presahuje do duchovného sveta, do nebeského kráľovstva. Podľa rabínskej tradície je tento svet akoby „predsieňou“ budúceho sveta (m Avot 4:21-22, pozri pozn. 2). Prechod medzi týmto životom a budúcim svetom je cez (Boží) súd, na ktorý je potrebné byť dobre pripravený. Podľa Harringtona (2003) označovalo kráľovstvo nebies plnosť Božej moci a prítomnosti, ktorú uzná všetko stvorenie. V priebehu príprav na toto odhalenie a rozpoznanie jeho blízkosti je správnu odpoveďou podľa Krstiteľa práve pokánie. Ján hlásal to isté pokánie ako neskôr aj Ježiš (Mt 4:17) a po ňom aj vyslaní Dvanásti učeníci (Mk 6:12).

Jednoduchý a skromný spôsob Jánovho života je opísaný v evanjeliách jeho odevom a spôsobom obživy (Mk 2:7). Odev z *tavej srsti* bol bežný pre obyvateľov púšte, ale mohol byť aj výrazom veľkej chudoby. *Kožený pás okolo bedier* patril k normálnej výbave roľníkov a beduínov. *Med divokých včiel a kobyľky* boli skromnou stravou, ktorú poskytovala púšť. Kobyľky sa varili v slanej vode a piekli na uhli (Gnilka 2001). Mohli sa aj pražiť, mlieť na múku k pečeniu, ale v núdzi sa používali aj usušené. Med divokých včiel býval usadený v skalných štrbinách alebo iných podobných miestach v prírode. Ako by Ján svojim spôsobom

⁵ Por. Jer 23:14; Oz 14:2; Zach 1:3-4; odtiaľ potom הבישׁת tešuva, ktorá označuje odvrátenie sa od hriechu a návrat k Hospodinovi.

života dával najavo, že teraz nie je dôležité to, čomu sa normálne v živote venuje popredná pozornosť – čo jesť, čo si obliecť, pretože teraz je rozhodujúca chvíľa, kedy je treba myslieť na odvrátenie sa od hriechu a záchranu pred nastávajúcim súdom (Hájek 1995).

Jánovo pôsobenie na púšti a ohlasovanie bolo úzko prepojené s krstom, teda „ponorením“, „potopením“ do vody, konkrétne do tečúcej rieky Jordánu. Podľa Hájeka (1995) si Ján vybral k svojej činnosti práve riekou Jordán, pretože podľa tradície Izraela prešiel ľud z púšte do Zaslúbenej zeme práve cez túto riek (Dt 4:22-26; 30:16-18; Joz 3), teda išlo o prorocké znamenie k novému prekročeniu Jordánu. Podľa Markovho evanjelia (1:4) Ján hlásal *krst metanoie na odpustenie hriechov* (βάπτισμα μετανοίας εις ἄφεσιν ἁμαρτιῶν). Za Jánom prichádzalo množstvo ľudí (zástupy), pochádzajúci z Jeruzalema, Judei a okolia Jordánu (Mk 3:5). „Krstení boli v rieke Jordán vyznávajúc svoje hriechy“ (Mt 3:6; por. Mk 1:5). Podľa Harringtona (2003) Ján kládol skôr dôraz na mravnú čistotu a obrátenie k Bohu, než na čistotu rituálnu. Podľa svedectva Matúšovho a Lukášovho evanjelia išlo o eschatologickú udalosť s dôsledkami pre Boží súd, čo je v texte vyjadrené slovom o hneve, obrazom zberu ovocia a neuhasiteľným ohňom (por. Iz 66:16). Podľa Gnilku (2001, s. 70) „bol v strede Jánovho kázania o súde očakávaný koniec vekov.“ Jánov krst metanoie bol cestou ako „uniknúť od prichádzajúceho (nastávajúceho) hnevu“ (φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς Mt 3:7; Lk 3:7). Ján však rozpoznal, že u niektorých ľudí (Mt spomína mnohých farizejov a saducejov, Lk zástup), nemuselo ísť o celostnú zmenu myslenia a konania. Prichádzajúci záujemci o krst sa opierali o svoj (židovský) pôvod, že sú potomkami Abraháma. Harrington (2003) komentuje, že možno išlo o narážku na rabínsku predstavu „zásluh otcov“, podľa ktorej je spravodlivosť praotcov pripočítaná Izraelu, resp. synom Izraela. Takýmto záujemcom Krstiteľ adresoval pejoratívne označenie „*plemeno zmijí*“, ktoré môžeme chápať ako ostré varovanie pred falošnou istotou spásy so zreteľom k nadsádzajúcemu Božiemu hnevu (Mareček 2018). Nasleduje posolstvo o prinášaní „dobrého ovocia“: „*Prinášajte teda ovocie hodné metanoie!*“ (Mt 3:8; Lk 3:8).⁶ Hájek (1995) komentuje, že pokánie sa môže stať v praxi

⁶ Rabbi Eli'ezer bej Ja'akov povedal: Ten, kto splní jeden príkaz Tóry, získa si jedného obhajcu a ten, kto sa dopustí jedného hriechu, získa si jedného žalobcu. Pokánie a dobré skutky sú záštitou pred trestom Božím (m Avot 4:13). Rabbi Ja'akov povedal: Tento svet sa podobá predsieni budúceho sveta, priprav sa v ňom, aby si mohol vstúpiť do paláca. Hovoril: Jediná chvíľa pokánia a dobrých skutkov na tomto svete je cennejšia než celý život vo svete budúcom. A jediná chvíľa radosti vo svete budúcom je vzácnejšia než celý život na tomto svete (m Avot 4:21-22). Traktát Mišny Pirkej avot používa výraz dobré skutky (*ma'asim to-vim*). Ich konanie je pre človeka trvalou hodnotou. Spolu s Tórou sú – na rozdiel od pominuteľných pokladov (striebra, zlata, drahokamov a perál) – niečím, čo človeka sprevádza aj za hranicu smrti, teda bohatstvom pre „budúci svet“ (por. m Avot 6:9). Spolu s pokáním (*tešuva*) sú záštitou pred Bo-

sformalizované v pár naučených slov alebo vo formálny úkon. Aj krst sa môže stať niečím obdobným. Pre Jána však celá váha leží na životnom postoji, ktorý vzhľadom k nastávajúcejmu súdu prejde úplným obratom. Lukáš píše o *ovoci*, resp. o *plodoch* v množnom čísle (καρποὺς), na rozdiel od Matúša (tuná καρπὸν), všíma si preto viac jednotlivé činy. Jedine Lukášovo evanjelium (3:10-14) nám ponúka Jánovu odpoveď na otázku: „Čo teda máme robiť?“ Trikrát zopakovaná otázka je pýtaním sa to, čo je vonkajším prejavom skutočnej metanoie, ktorá sa nedotýka len mysle, ale aj konania človeka. Súčasná psychológia by ju mohla položiť aj tak, ako sa posunúť z kognitívnej roviny do behaviorálnej za predpokladu, že máme správne nastavenie vnútorného ega. Krstiteľ odpovedal nie ako psychológ, ale ako hebrejský prorok: „Ten, kto má dvoje šiat (chitóny, tuniky, spodné odevy), nech sa podelí s tým, kto nemá a ten, kto má jedlá, nech robí podobne“ (Lk 3:11).⁷ V tomto prípade nešlo o nárok biblicky povinnej spravodlivosti (*cedaky*), ale o konanie dobrovoľných skutkov milosrdenstva voči človeku, ktorý je bez šiat alebo bez jedla. Ohrozenie hladom je deficitom základnej ľudskej fyziologickej potreby, chýbajúce šaty boli ohrozením aj z hľadiska bezpečnosti, pretože odev často ochraňoval človeka pred nočným chladom (tuná však skôr plášť ako vrchná časť odevu). Mareček (2018) v komentári uvádza, že „oblečenie a jedlo, základné nevyhnutné veci pre život, majú byť zdieľané s menej šťastnými blížnymi.“ Mýtnikom (colníkom) Ján adresoval slová o dobrom ovoci pokánia nasledovne: „Nič viac nad to, čo vám bolo nariadené, nevyberajte!“ (Lk 3:13). Ján nenapadá systém platenia nepriamych daní (mýta, cla), ale korupčné nespravodlivé správanie osôb, ktoré danú činnosť konali. Moc úradu sa v danej dobe zneužívala, a žiaľ doposiaľ zneužíva, na vlastné obohatenie, teda ide o skrytú formu krádeže. Vojakom Ján adresoval slová: „Nikoho nezastrašujte (nevydierajte, netrápajte), nikoho falošne neobviňujte (nekrivdite, nezdierajte) a uspokojte sa so svojim žoldom“ (Lk 3:14). Podobne ako mýtnici, aj vojaci mali vyššiu príležitosť zneužívania svojho postavenia, tentokrát svojej sily. Ovocie hodné metanoie znamenalo nezneužívanie vlastného pôsobenia vzbudzovaním strachu alebo falošným obviňovaním. Iným ovocím metanoie bola spokojnosť s platom. Mareček (2018, s. 125) uvádza, že „požiadavka adresovaná colníkom a vojakom manifestuje, že prikázanie lásky sa týka všetkých a že zahŕňa tiež vyvarovanie sa akejkolvek nespravodlivosti. Obrátenie môže nastať u človeka každého spoločenského stavu. Je tu kladený dôraz na konkrétne skutky lásky k blížnemu, poctivé správanie a spravodlivé konanie.“ Podobne uvádza Schürmann (1984, s. 168), že „povolanie mýtnika ani vojaka nie

ším trestom (m Avot 4:13). Ak sú konané, obe sú cennejšie než celý život vo svete budúcom (m Avot 4:22), pretože tam sa už človek nemôže napraviť a svoju odplatu získa len podľa stupňa, ktorý dosiahol na tomto svete (Nosek 2020; Mátel 2026, s. 42).

⁷ Por. Job 31:16-20; Iz 58:7; Ez 18:7; Tob 1:17; 4:16; Mt 25:35.42-43; Jak 2:15-16.

je znehodnocované, obrátenie sa môže uskutočniť v každom stave. Mýtnik musí v každom prípade dodržiavať colné sadzby (Lk 19:8) a vojak sa musí chrániť pred lúpežným násilím“. Gnilka (2001, s. 71) sumarizuje, že „odpustenie hriechov negarantuje samotný krst – ten je len pečatou prehlásenia ochoty k obráteniu.“

Svedectvo o Jánovi podáva aj židovský historik Josephus Flavius vo svojom diele *Židovské starožitnosti* (*Antiquitates Judaicae*): *Herodes zabil tohto dobrehého muža (Jána), prikazujúceho Židom, aby pestovali čnosť, a správali sa voči sebe spravodlivo a voči Bohu zachovávali zbožnosť, aby tak prichádzali ku krstu. Takto mu (Bohu) umývanie [vodou] (krst) bolo príjemné, nie ako prostriedok na odpustenie (zmiernenie) niektorých hriechov, ale na očistenie tela, keďže duša už bola vopred dôkladne očistená spravodlivosťou* (správnym konaním) (Ant 18, 5.2 /117/). Gnilka (2001, s. 70) k Josephovmu svedectvu kriticky poznamenáva, že „predstavuje Jána ako filozofického vychovávateľa ľudu. Zmieňuje sa síce o krste, ale vôbec si nevšimá rozhodujúcu eschatologickú zložku. Záujem sa sústreďuje na Krstiteľovu smrť a jej bližšie okolnosti“ (por. aj Hájek 1995). V každom prípade bol Ján Josephom označený za „dobrého muža“ (ἀγαθὸν ἄνδρα), ktorý používal autoritu voči židovským spoluobčanom k tomu, aby sa správali voči sebe podľa princípov židovskej cedaky, teda spravodlivosti (δικαιοσύνη) a voči Bohu prejavovali nábožnú úctu (εὐσεβεῖα). Práve vopred dôkladne očistená duša spravodlivosťou (τῆς ψυχῆς δικαιοσύνη προεκεκαθαμμένης) mala byť zásadným východiskom ponorenia do vody (krstu), teda aj vonkajšieho obmytia. Flusser (2002) poukazuje na blízkosť Jánových slov a jeho konanie k esénom a k ich praxi každodenného očisťovania. Tradičná židovská kúpeľ zmyvala z tela len rituálnu nečistotu. V esénskom ponímaní však „nikto nesmie vstúpiť do vody... ak nerobil pokánie zo všetkého zla, pretože nečistota sa drží všetkých priestupníkov jeho Slova“ (1QS 5:13-14). Len ten, kto skloní „svoju dušu pred zákonom Božím, má svoje telo očistené prúdom očisťujúcej vody a je posvätený vodou čistoty“ (1QS 3:8-9). Akým spôsobom pokánie očisťuje dušu? „Duchom svätosti... je človek očistený od svojich hriechov“ (1QS 5:6-7). Treba však v súlade s Donahue a Harringtonom (2005) dodať, že na rozdiel od rituálneho očisťovania esénov, ktoré robil každý sám za seba, a to opakovane, v Jánovom prípade to bol on, ktorý ponorenie realizoval a krst sa neopakoval. Ján sa ani nesnažil vytvárať okolo seba väčšiu komunitu pokrstených (na rozdiel od qumránskeho spoločenstva), hoci mal niekoľko vlastných učeníkov.

Hoci bol Ján svojim ohlasovaním a konaním mnohými považovaný za Krista (Mesiáša Lk 3:15), prípadne Eliáša (Jn 1:25), jeho vlastné vedomie a pokorné svedectvo spočívalo v tom, že krstil vodou (Lk 3:16, Jn 1:26) na metanoiou (Mt 3:11), ale „ten prichádzajúci za mnou je silnejší (ισχυρότερός)“ (Mt 3, 11, por. Dan 7:13). *On vás bude krstiť Duchom Svätým* (Mk 1:8) *a ohňom* (Mt 3:11; Lk

3:16). „*Ten prichádzajúci*“ môže byť chápaný ako mesiášsky titul. Hájek (1995) komentuje, že krst vodou naznačuje, čo krst Duchom skutočne spôsobí. Ak je krst vodou prorockým znamením počiatku nových vecí, potom *Duch Svätý* je stvoriteľom nového (Iz 32:15; 44:5). Ján môže vyzývať k pokánaniu, ale ten, ktorý prichádza, bude krstiť *ohňom*. Obraz taviaceho, prečisťujúceho ohňa (Mal 3:2-3; Zach 13:9), ohňa stravujúceho nepravosť (Mal 3:19), je vyjadrením Božieho súdu (Am 7:4; Lk 12:49). V Matúšovom a Lukášovom evanjeliu je použitý aj ďalší eschatologický obraz, konkrétne obraz žatvy, zhromažďovania dobrého zrna (pšenice) a jeho oddeľovania od pliev, ktoré Mesiáš spáli v neuhasiteľnom ohni (Mt 3:12; Lk 3:17; por. Jer 15:7; Mt 13:37-43). „*Medzi vami stojí ten, ktorého nepoznáte*“ (Jn 1:26), odpovedal Krstiteľ na otázku ohľadom svojej identity. Príchod ohlasovaného Mesiáša identifikoval podľa svedectva Matúšovho evanjelia Ján vtedy, keď Ježiš prišiel z Galiley k Jordánu, aby sa mu dal pokrstiť. „*Ale Ján mu odporoval a hovoril: Mne je treba, aby som bol pokrstený od teba, a ty prichádzaš ku mne?*“ (Mt 3:14). Ježiš ohľadom účelu svojho krstu povedal, aby sa „*naplnila všetka spravodlivosť*“ (πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην Mt 3:15). Práve spravodlivosť (hebr. *cedaka*) má byť obnovená v eschatologickom čase Božieho zásahu (Iz 51:5n; Jer 23:6; Dan 9:24n). Pokrstenie Ježiša Jánom bolo sprevádzané znameniami, ktorými bolo otvorené nebo, Duch (Boží Duch u Mt, Duch Svätý u Lk, podľa terminológie esénov z Qumránu „Duch svätosti“), ktorý ako holubica zostupoval na neho a z neba zaznel hlas: „*Toto je môj milovaný Syn, v ktorom mám zalúbenie*“ (Mt 3:14-16; Lk 3:22; por. Mk 1:10-11). Dar Ducha Svätého nadobudol pre Ježiša iný význam ako pre ostatných, ktorí boli Jánom pokrstení. Ježiš bol Hospodinom vybraný, povolaný a oddelený – obdobne ako Boží Služobník podľa proroctva Izaiáša 42:1 (Flusser 2002). Jánovo mesiášske očakávanie však bolo orientované na bezprostredné eschatologické naplnenie aj v oblasti Božieho súdu. Ním ohlasovaný krst bol prostriedkom ako uniknúť nadchádzajúcemu hnevu (Flusser 2002). Ohľadom mesiášskej identity Ježiša mal Ján Krstiteľ pochybnosti, preto k nemu poslal svojich učeníkov s otázkou: „*Ty si ten, ktorý má prísť, alebo máme čakať iného?*“ (Mt 11:3). Obdobne uvádza aj Lukáš (7:18-20), pričom spresňuje, že išlo o dvoch učeníkov. Hagner (1993) v tejto súvislosti vysvetľuje, že Jánove pochybnosti sa nemajú zdať nerozumné, pretože očividne očakával bezprostredný koniec veku spojený so súdom nad bezbožnými (Mt 3:12). Hoci počul správy o skutkoch podobných mesiášskym, ktoré Ježiš konal, jeho bezbožní väznitelia ešte neboli odsúdení a on sám ešte nezažil naplnenie mesiášskeho zaslúbenia o „slobode zajatých“ (Iz 61:1; 42:7). Naďalej sedel vo väzení Herodesa Antipu (podľa Josepha Flaviana v pevnosti Machairús východne od Mŕtveho mora; por. Ant. 18.5.2), a preto mohol k Ježišovi poslať iba svojich učeníkov. Ján počul o „*skutkoch Mesiáša*“ (τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ Mt 11:2), ale stále si nebol istý, či je

Ježiš Mesiášom. Keďže Ježiš ešte nesplnil Jánovo očakávanie eschatologického súdu nad Božími nepriateľmi (vrátane Herodesa), Ján sa pýta, či treba očakávať niekoho iného (Hagner 1993). Ježiš odpovedal slovami proroka Izaiáša (26:19; 35:5-6; 61:1), pričom poukázal na viditeľné a počuteľné očité svedectvo (teda slová a skutky): „*Slepí vidia, chromí chodia, malomocní sú očisťovaní, hluchí počujú, mŕtvi vstávajú a chudobným sa zvestuje evanjelium*“ (Lk 7:22; Mt 11:4). V mesiášskom čase spásy sa očakávalo uzdravenie všetkých chorôb. Predpokladalo sa, že Mesiáš prinesie svojmu ľudu Izraelu späť všetky tie dobré, ktoré boli stratené Adamovým pádom. K tomu prirodzene patrilo aj odstránenie choroby a smrti (Strack & Billerbeck 1961, p. 593). Pretože Ježiš koná skutky Mesiáša ohlasované prorokom Izaiášom, priblížila sa v ňom mesiášska doba a On je ten, ktorý má prísť. Hagner (1993) komentuje, že hoci dôvod ešte nebol vysvetlený (jasne sa objaví až v Mt 16:21-23), Ježiš priznáva, že mnohí budú pohoršení nad povahou jeho mesiášstva a Kráľovstva, ktoré prináša bez (Božieho) súdu. Preto je „*blahoslavení, kto sa na mne nepohorší*“ (Mt 11:6), pre koho Ježiš nebude „škandalom“ (v gréckom texte je sloveso σκανδαλισθη). Mrázek (2015) komentuje, že škandalným môže byť to, že Ježiš ako Mesiáš nebol politicky činný ani efektívny alebo obsahom svojej zvesti, že si toľko nevšímal spravodlivých, ale skôr tých, čo potrebovali pomoc. Ján Krstiteľ bol prvým človekom, ktorý sa musel naučiť žiť paradox, že v čase naplnenia mesiášskeho zaslúbenia, nenastáva jeho konečné dovŕšenie. Ján spoznal Mesiáša, ale zároveň bol uväznený a dôsledkom dvorných intríg zabýty na pokyn kráľa Herodesa (por. Mt 14:3-12; Mt 6:17-29).

Pre Ježiša bol Ján prorokom, ktorý pripravuje cestu Pánovi na konci časov, Eliášom, ktorý má prísť (Mt 11:14). Podľa proroka Micheáša (2:13) „*Vytiahol už ten, kto pred nimi otvára priechod* (kliesniť, prerážať, drviť, *ha-porec*), *perazili, prešli bránou a vyšli ňou. A ich kráľ prešiel pred nimi. A Hospodin na ich čele.*“ S Jánom začal koniec časov – rozhodujúca erupcia do ľudských dejín. Podľa starobylej interpretácie „ten, ktorý otvára priechod“ je Eliáš a „ich kráľ“ je „výhonok Dávidov“, ktorým sa rozumel Mesiáš. Podľa tohoto výkladu mal najprv prísť Eliáš, ktorým bol Ján Krstiteľ, aby tento otvoril priechod. Ten bude nasledovaný tými, ktorí preniknú dovnútra so svojim kráľom, Mesiášom. Podľa Ježiša už Eliáš – Ján prišiel a tí, ktorí majú odvahu sa rozhodnúť, si teraz prívlastňujú kráľovstvo (Flusser 2002).⁸

Na záver si môžeme položiť otázku: Je Krstiteľova výzva ohľadom prinášania ovocia pokánia po príchode Mesiáša Ježiša stále aktuálna? Nepatrí len do histórie, keďže po Ježišovej smrti a Jeho zmŕtvychvstaní zaznela, vzhľadom na

⁸ Podľa Babylonského talmudu proroctvo Malachiáša (4:5-6, v hebr. Texte 3:23-24) o príchode Eliáša ako posla „veľkého a hrozného Hospodinovho dňa“ je interpretované tak, že „nás učí, že Eliáš príde deň pred príchodom Mesiáša...“ (por. b Eruv 43b:3).

Neho, nová výzva: „Kto uveril a dal sa pokrstiť, bude spasený...“ (Mk 16:16a). Viera v Mesiáša Ježiša je však súčasťou pokánia, ktoré chápeme celostným spôsobom, teda odvrátením sa od hriechu a návratom k Bohu. Dôležitejšie je pre nás, že ide o návrat skrze Ježiša a cez Neho. Avšak, podobne ako sa zástupy ľudí a náboženskí vodcovia v Krstiteľovej dobe mohli spoliehať na „silu obrady“ než celostné obrátenie, môže byť aj dnes aktuálna výstraha pred neuhasiteľným spaľujúcim ohňom. Mesiáš má krstiť nielen Božím Duchom, ale aj ohňom – zaznelo prorocky z Jánových úst. A povelkonočná výzva má aj druhú časť: „... ten však, kto neuverí, bude odsúdený“ (Mk 16:16b). Preto celostná výzva „prinášania ovocia hodného pokánia“, ktorého integrálnou súčasťou je viera v Isusa Christa, je neustále aktuálna bez ohľadu na to, či sme v postavení ľudí uprostred zástupu alebo máme účasť na niektorej služobnosti v cirkvi. Otázka, ktorú v tejto súvislosti môžeme položiť, je rovnaká ako to urobili tí, čo stáli pred Krstiteľom: „Čo teda máme robiť?“ Odpoveď máme v evanjeliu a Boží Duch nám môže okrem slov Písma odkrývať na osobnej rovine ešte oveľa viac.

Zoznam bibliografických odkazov

- DONAHUE, J. R. a D. J. HARRINGTON, 2005. *Evangelium podle Marka. Sacra Pagina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- DUBOVSKÝ, P., 2013. *Marek. Komentáře k Novému zákonu*. Trnava: Dobrá kniha. *Evangelium podľa Marka*. [online]. [cit. 2026-04-12]. Dostupné z: www.biblia.sk (Biblické preklady a pôvodné texty).
- FLUSSER, D., 2002. *Ježíš*. Praha: Oikúmené.
- GNILKA, J., 2001a. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*. Praha: Vyšehrad.
- HAGNER, D. A., 1993. *Matthew 1 – 13. Word Biblical Commentary*. Michigan: Zondervan.
- HARRINGTON, D. J., 2003. *Evangelium podle Matouše. Sacra Pagina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství.
- HÁJEK, M., 1995. *Evangelium podle Matouše. Část I. Výklad kapitol 1 – 9*. Praha: Kalich.
- MAREČEK, P., 2018. *Evangelium podle Lukáše*. Praha: Centrum biblických studií AVČR.
- MÁTEL, A., 2026. *Charita v hebrejské Biblii a judaizme*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- MRÁZEK, J., 2015. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Česká biblická společnost.
- NOSEK, B., 2020. *Pirkej Avot. Výroky otců. Praha: P3K*. [online]. [cit. 2026-04-12]. Dostupné z: <https://www.sefaria.org/texts> (Rabínske a židovské pramene).
- SCHÜRMANN, H., 1983. *Das Lukasevangelium 1,1-9,50. Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament*. Freiburg im Breisgau: Herder.
- STRACK, H. L. & P. BILLERBECK, 1961. *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, München: C. H. Beck.

Kontakt

prof. PhDr. ThDr. Andrej Mátel, PhD.

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: andrej.matel@unipo.sk

DIALECTICS AND METAPHYSICS IN THE CONCEPT OF DEVELOPING A SYSTEMIC APPROACH TO THE METHODOLOGY OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE

Maroš Šip – Olha Cherviakova

Abstract: The article examines the historical and philosophical aspects of dialectics and metaphysics as a basis for the development of the concept of a systems approach to the methodology of scientific knowledge. According to the results of the study, it was established that general philosophical methods, among which the most ancient are dialectical and metaphysical, have a general, universal character and are located on the highest “floors” of abstraction. It was determined that despite the opposing concepts of dialectics and metaphysics in the system of methods of scientific knowledge, they are the basis for the formation of a systemic approach as a direction in research methodology. In the methodology of scientific knowledge, the systemic approach is the most complex approach, but it is valuable, first of all, in that it formulates general system laws that determine the dependence between individual parties and properties of systems. The systemic approach is universal in nature, and systemic laws are inherent in systems of any nature. The essence of the systemic approach is to implement the requirements of the general theory of systems, according to which each object in the process of its study should be considered as a large and complex system and, at the same time, as an element of a more general system. The use of a systemic approach in the study of various systems contributes to the formation of a special style of thinking in the researcher, which is called systemic, which allows integrating disparate knowledge, understanding the relationships between individual components of the system, predicting possible changes and results, taking into account both internal and external factors. Therefore, the systemic approach increases the efficiency and effectiveness of scientific research, especially in complex and dynamic environments.

Key words: methodology of scientific knowledge, dialectics, metaphysics, historical and philosophical aspects of dialectics and metaphysics, the concept of the development of scientific knowledge methodology, the systemic approach

The introduction

The development of science in modern society leads to “vertical” integration, which involves the convergence of scientific research with practical activities. This contributes to the interpenetration of fundamental and applied sciences, as well as to the strengthening of the processes of differentiation and integration of knowledge. As a result of differentiation, separate theoretical directions arise, which are formed into independent scientific disciplines with their own subject, language and methods.

However, the destruction of established scientific concepts is of a critical nature. It involves the revision and rejection of old concepts, theories, principles and laws, which become an obstacle to the formation of new approaches,

views and ideas. This process opens the way to rethinking science and updating its content.

On the other hand, the creation and implementation of a system of new concepts, theories and principles, as well as a new way of thinking and perceiving reality is a constructive and creative process. This ensures the formation of a new understanding of the world, contributing to the further progress of science and the society development.

The overview of the main material

The alternative way of understanding the problems of being also takes place in approaches to clarifying the problems of development, revealing its essence, methods of cognition, etc. We are talking about dialectics and metaphysics as certain alternative philosophical concepts. Let's start with the definition of the very concepts of "dialectics" and "metaphysics".

"Dialectics" (from the Greek διαλεκτική – the art of conducting a conversation, arguing), if considered from a historical and philosophical perspective, has different concepts depending on the variety of forms of connections of opposites (Діалектика 2007).

- unity of opposites, their transitions into each other, negative character and relativity – by Heraclitus;
- contradiction of thinking and being of opposites – in the aporias of Zeno of Elea;
- coincidence of opposites (coincidentia oppositorum) – in the teachings of Giordano Bruno und Nicolaus von Cusa;
- necessity and incompatibility of opposites – in the antinomies of Immanuel Kant;
- partial coincidence due to the divisibility of opposites – in the synthetic method of Immanuel Hermann von Fichte;
- transformation of opposites – by Friedrich Wilhelm Joseph Schelling;
- interpenetration and reconciliation of opposites – by Georg Wilhelm Friedrich Hegel;
- thinking by the method of constant opposition of opposites (antithetics) – by Ludwig Andreas von Feuerbach;
- destruction of one opposite by another – in Marxism;
- destruction of both opposites – in Stalinism;
- mutual exclusion of opposites – by Soren Aabye Kierkegaard;

- the complete denial of the social forms of human being – in the negative dialectics of Jean-Paul Charles Aymard Sartre, Theodor Ludwig Wiesengrund Adorno.

In ancient philosophy, the concept of “dialectic” meant the art of argument, the subjective skill of polemics – the ability to find contradictions in the judgments of the opponent in order to refute his arguments. “Dialectic” as a term is used to describe a method of philosophical argument, which involves a certain contradictory process between opposing parties (*Hegel’s Dialectics* 2016). Hegel was one of the first to draw attention to this feature of ancient dialectics, emphasizing that the latter is related to the logic of the process of cognition itself. As Hegel noted, “dialectics is ‘the principle of all natural and spiritual life’” (*Hegel’s Science of Logic* 1977; Hegel 2010, p. 35) or “the moving soul of scientific progress” (*Encyclopaedia Logic* §81). Dialectics is what drives the development of both reason and things in the world. A dialectical mind can comprehend a dialectical world (*Hegel’s Science of Logic* 1977; Hegel 2010, p. 35).

A special place in the history of dialectics is occupied by the Italian philosopher B. Croce, who created a concept that expands the boundaries of all classical and post-classical dialectics, set out in work “Che vivo e che morto nel filosofia di Hegel”, Napoli, 1906 – «What Is Living and What Is Dead of the Philosophy of Hegel». Its main idea is that opposites are partial and limiting forms of differences, therefore the dialectic of opposites is a special case of the “dialectic of differences.” All of the above relations exist in reality, therefore all forms of dialectics reflect reality within their limits (Діалектика 2007).

That is, in the historical and philosophical aspect, dialectics was formed as a doctrine of the objective contradiction of being, the identity of opposites (finite and infinite, discontinuous and continuous, connection and separation, constancy and variability, etc.). Which, however, do not neutralize each other, but, realizing their identity as movement, development and creativity, unfold in the diversity of specific forms of being. In confirmation of the objective contradiction of cognition, human activity and communication, dialectics acts as a methodology for the renewal of social practice and spiritual life. In accordance with the division of carriers of contradictions and the corresponding orientations into ontological, activity-practical or logical-epistemological, the following are distinguished (Кизима 2002, p. 158):

- of nature;
- of social life;
- of cognition;

- objective and subjective;
- etc.

The variety methods of research approaches to the problem of contradiction has given rise to various historical forms of dialectics. Dialectics of individual philosophical trends and schools, personalities. Thus, along with the traditional dialectics of antiquity, the dialectics of the Renaissance, etc., there is the dialectics of the Eleatics, Sophists, transcendental, materialist, existential, negative, as well as the dialectics of Heraclitus, Zeno, Hegel, Marx, Jaspers, Adorno, etc.

In turn, the dialectical approach to the objects of research in some cases gives rise to independent branches of philosophizing such as dialectical theology, dialectical historicism, etc. A specific theory of knowledge for dialectics is dialectical logic, the foundation of which was developed on idealistic principles by Hegel. The conceptual space of dialectics includes the categories: identity, difference, opposites, contradictions, movement, development, leap, withdrawal, negation, renewal, reproduction, transformation, change, reincarnation. This also includes paired categories: absolute – relative, cause – consequence, necessity – chance, form – content, etc. (Кизима 2002, p. 158).

Thus, dialectics as a whole is the sum of all its forms developed in the history of philosophical thought. However, their practical value is not the same and has a negative meaning if directed against people's lives. These are the varieties of dialectics that were used to justify totalitarian regimes.

In this article, dialectics is considered as a theory of development, as logic, and as a theory of knowledge. Namely: dialectics, which takes into account the complexity and contradiction in the theory of knowledge, the connections between the subjective and the objective in truth, the unity of the absolute and the relative, etc., using in this process the basic laws, categories, and principles of dialectics, their epistemological aspects; as a general method, methodology of scientific knowledge, creativity in general.

It is important in this context to consider the alternative of dialectics – metaphysics. The concept of “metaphysics” comes from the Greek *meta ta physika* (“after/beyond physics”). This refers to the works of Aristotle, which follow the natural sciences. Metaphysics has a philosophical logic, unlike physics, which is based on scientific laws (regularities) and theories confirmed by experiments and research.

“Metaphysics” are things that don't change (*Metaphysics* 2007, 2023).

If we consider metaphysics as a “science” whose subject is Aristotle's “Metaphysics”, then: the essence of metaphysics lies in the following theses (*Metaphysics* 2007, 2023):

- The subject-matter of metaphysics is “being as such”.
- The subject-matter of metaphysics is the first causes of things.
- The subject-matter of metaphysics is that which does not change.

Metaphysics is a broad area of philosophy that has two types of research:

1. the study of natural reality;
2. the study of the ultimate reality of the end result.

This may differ from our everyday experience of the world. If we understand these two questions, metaphysics is very closely related to ontology, which is usually seen as “what is existence (being)?” and “what (fundamentally distinct) types of things exist?” (Craig. [online]).

Let us consider how the concept of “metaphysics” is interpreted in the context of scientific knowledge.

Metaphysics is the study of the most general features of reality, including existence, objects and their properties, possibility and necessity, space and time, change, cause and effect, and the relationship between matter and mind. It is one of the oldest branches of philosophy (Carroll & Markosian 2010, pp. 1-3).

The exact nature of metaphysics is a matter of debate, and its characterization has changed throughout history. Some approaches view metaphysics as a single field and define it broadly, understanding it as the study of “fundamental questions about the nature of reality” or as the study of the essence of things. Another approach doubts that the different fields of metaphysics share a common set of essential features, and instead provides a detailed characterization, listing all the major topics studied by metaphysicians (Carroll & Markosian 2010, pp. 1-4; Loux & Crisp 2017, pp. 1-2; McDaniel 2020; Van Inwagen et al., 2023).

Two historically influential definitions in ancient and medieval philosophy understand metaphysics as the science of first causes and as the study of being as being, that is, the topic of what all beings have in common and to what fundamental categories they belong. In the modern period, metaphysics has expanded to include topics such as the distinction between mind and body and free will (Loux & Crisp 2017, pp. 1-4; Van Inwagen et al., 2023).

Some philosophers follow Aristotle in describing metaphysics as “first philosophy,” suggesting that it is the most fundamental inquiry upon which all other branches of philosophy depend in one way or another (Koons et al., 2015, pp. 8-10).

Metaphysics has traditionally been understood as the study of mind-independent features of reality. Beginning with the critical philosophy of Immanuel Kant, an alternative conception has gained popularity that focuses on conceptual schemes rather than external reality. Kant distinguishes transcendental

metaphysics, which aims to describe objective features of reality beyond sensory experience, from critical metaphysics, which outlines aspects and principles that underlie all human thought and experience (Loux & Crisp 2017, pp. 1-2, *Metaphysics* 2007, 2023; Bengtson 2015, p. 35; Wood 2009, p. 354). Philosopher Peter Frederick Strawson further explored the role of conceptual schemes, contrasting descriptive metaphysics, which articulates the conceptual schemes commonly used to understand the world, with revisionist metaphysics, which seeks to create better conceptual schemes (Heyndels et al., 2024, p. 4; MacDonald 2008, p. 18).

Metaphysics differs from the individual sciences in that it studies the most general and abstract aspects of reality. Individual sciences, on the other hand, investigate more specific and concrete features and limit themselves to certain classes of entities, for example, focusing on physical things in physics, living beings in biology, and cultures in anthropology (Mumford 2012; Ney 2014, p. xiii; Tahko 2015, pp. 206-207).

Metaphysics is an understanding of the world and a way of thinking in which the relationships and interactions of phenomena and objects are ignored or simplified, and the process of development is interpreted as a quantitative increase in objects without their qualitative change. Metaphysics as a method of cognition is a reflection of certain features of the process of cognition: its beginning, empiricism, superficiality, absolutization of the relative truth of such knowledge, its incompleteness, that is, a reflection of such characteristics of being and its cognition that are covered by dialectics or constitute some of its elements (Данильян & Дзюбань 2018, p. 253).

Thus, metaphysics in the historical and philosophical aspect has its own formed concept of development. Metaphysical methods of cognition have varieties: dogmatism, relativism, sophistry and eclecticism, which occupies a certain place in the development of philosophy.

It is important to note that the opposing concepts – dialectics and metaphysics – in research methodology have an alternative, which lies in the understanding and the very essence of knowledge and is manifested in the following (Данильян & Дзюбань 2018, pp. 252-253):

1. in understanding the connections between objects and phenomena. Dialectics recognizes the interconnection and interdependence of phenomena, and metaphysics is characterized by separation, delimitation of individual elements, properties of an object and objects from each other and their understanding as isolated. As a result, metaphysics reflects only direct, outwardly obvious connections, while deep, internal connections remain out of attention;

2. in understanding the source of development. Dialectics sees the source of movement and development in the internal contradiction of things and phenomena, the unity and opposition of opposites. Metaphysics denies the internal source of development – self-development. It sees the cause of the development of nature and society in some external impetus, that is, it finds it outside the objects and phenomena themselves;
3. in understanding the nature of development, the “mechanism” of transition from old to new quality. From the point of view of dialectics, such a “mechanism” is the unity of gradual, quantitative and jump-like, qualitative development. Metaphysics considers development either as a “jump” of quality, or only as a simple, quantitative growth of the same thing, only as a decrease or increase, as a repetition of the same states;
4. in understanding the direction of development. Does the development of objects and phenomena occur in a straight line, in a circle, or in some other way? Dialectics, as is known, proceeds from the fact that development occurs by analogy with a spiral, since in the process of development there are repetitions, a return back, a reproduction of what was, but on a higher basis. Metaphysics here also takes a one-sided position, absolutizing either the universal rise, or the universal decline, regression, or the circular, stagnant nature of all development, thus actually denying it;
5. in understanding the method of cognition. From the point of view of dialectics, in order to truly know an object, it is necessary to encompass and study all its aspects, all connections and mediations. It is necessary to consider the object in its development, self-motion, change. Metaphysics is characterized by one-sidedness, absolutization, straightforwardness, ossification, and inflexibility.

Thus, general philosophical methods, among which the most ancient are dialectical and metaphysical, have a general, universal character and are located on the highest “floors” of abstraction. These methods, which, in our opinion, are more correctly called concepts, determine only general approaches to scientific research, its general strategy, do not replace special methods and do not determine the final result of cognition directly.

At the same time, despite the opposing concepts of dialectics and metaphysics in the system of methods of scientific knowledge, they are the basis for the formation of a systemic approach as a direction in research methodology.

Until the middle of the 19th century, the development of ideas about the integrity of systems was based on the analysis of specific objects, where the connection and unity of parts were perceived as obvious due to their external

characteristics and properties. The main approaches to explaining phenomena of that time were mechanistic, natural philosophical or metaphysical. At the same time, idealistic concepts of the integrity of systems were formed, covering simple and complex objects.

At the beginning of the 20th century, science reached a new qualitative level. Its key achievement was the study of the structural organization and functioning of complex systems. This led to the introduction into scientific practice of the category of systematicity, which became fundamental. In this context, the systematic approach became crucial for scientific research.

The solution of modern scientific and practical problems was accompanied by the formation of both general scientific and special theories and concepts. These processes reflected the basic principles of the systems approach. For example, in the 1930s, V. I. Vernadsky proposed the concept of the biosphere, based on the analysis of new global-level systems – biogeocenoses. The ideas of the systems approach are successfully applied in many areas: ecology, physiology, biology, physics, chemistry, as well as in psychology and social sciences (Кинторяк et al., 2013). The second half of the 20th century was marked by the active use of the systems approach in social practice, especially in connection with the development of complex technical and socio-economic systems. Various technical, organizational, economic and social tasks were combined into complex programs, among which space, energy and technological projects became typical examples. One of the key topics of such programs was the study of the interaction of “human-machine” systems.

Thus, the scientific and technological revolution marked an era of integration of various approaches and directions. Complex objects of labor activity and scientific research require the use of both analytical and synthetic methods, which allows for a deeper study of the structures and functions of systems.

The system approach is a category that does not have a single definition, as it is interpreted too broadly and ambiguously. The following interpretations or definitions of the system approach are given in the literature (*What is a Systems Approach. Improving Improvement*. [online]):

- integration, synthesis of consideration of different aspects of a phenomenon or object (A. Hall);
- an adequate means of research and development not of any objects that are arbitrarily called a system, but only those that are an organic whole (S. Optner);
- expression of procedures for representing an object as a system and methods of their development (V. Sadovsky);

- wide opportunities for obtaining various statements and assessments that involve the search for different options for performing a certain work with the subsequent selection of the optimal option (D. Burchfield).

The modern methodology of the systems approach is based on the study of an object as a holistic set of elements in a set of relationships and connections between them, that is, it considers the object as a system.

A systems approach is a holistic and interdisciplinary way of understanding and solving complex problems. It views the world as a collection of interconnected and interdependent elements or people, and emphasises the relationships and interactions between them (*What is a Systems Approach. Improving Improvement.* [online]).

The systems approach in research methodology can be characterized as an approach in which any system (object) is considered as a set of interconnected elements (components) that has an output (response-result), input (request and resources), connection with the external influence, and feedback (Fig. 1).

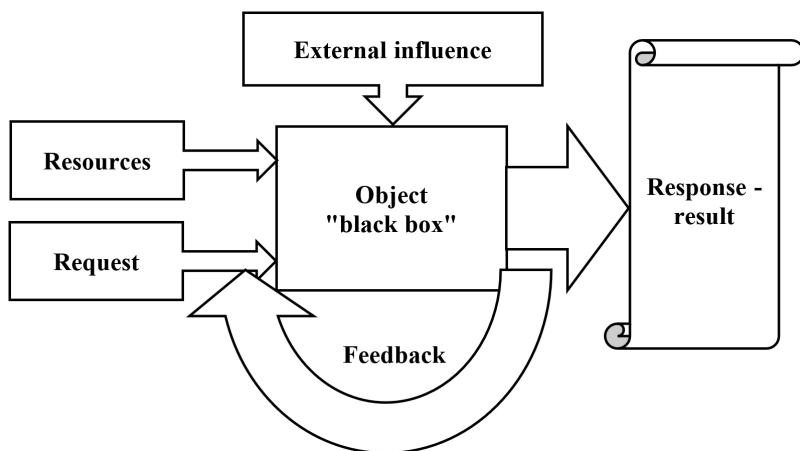

Fig. 1. Systemic approach in research methodology

This is the most complex approach. Its essence lies in the implementation of the requirements of general systems theory, according to which each object in the process of its study should be considered as a large and complex system and, at the same time, as an element of a more general system.

For the methodology of science, the systems approach is valuable, first of all, because it formulates general system laws that determine the dependence

between individual parties and properties of systems. Note that the systems approach has a universal character, and system laws are inherent in systems of any nature (*Системні закони* 2010, p. 649).

Among the most well-known and frequently used in scientific research methodology are (*Системні закони* 2010, p. 649):

- *the law of the ratio of the whole and the part*, which is formulated as follows: the system as a whole is greater than the sum of the parts that make up this system;
- *the law of the aggregate properties of the system, or the law of emergence*, which consists in the fact that the properties of the system are not reduced to the properties of its elements, but are the result of their integration;
- *the law of the dependence of the properties of the system* not only on the properties of its elements, but also on the relationships between them. Another interpretation of this law is as follows: two systems containing identical elements may be dissimilar in properties due to the difference in the nature and architectonics of the relationships;
- *the law of the relationship of structure and function*, which consists in stating the interdependence of the structure and functions of the system;
- *the law of the functional integrity of the system*, which states the functional integration of elements into the functions of the system;
- *the law of simplicity and complexity of the system*, according to which the simpler the system and the fewer elements and connections it consists of, the less its systemic quality is manifested, and the more complex the system, the more its systemic effect differs compared to the properties of each element;
- *the law of limitation of the diversity of the system by W.R. Ashby*, which proves that organized systems are distinguished by a limitation of diversity;
- *the law of closed systems*, which consists in the fact that closed systems obey the second law of thermodynamics and strive for maximum uncontrollability;
- *the law of open systems*, which consists in the fact that open systems, due to the introduction of negentropy, can maintain a high level of organization and develop in the direction of increasing order and complexity;
- *the law of the relationship between the complexity of the system and its stability*, which shows that the complication of systems leads to the system obtaining additional stability. The more complex the system, the less

stable it is. But in order not to collapse, the system is forced to find additional sources of stability;

- *the law of system equilibrium*, according to which the system is in a state of equilibrium only when each of its elements is in a state of equilibrium determined by other elements;
- *the law of diversity (pluralism) of system representations*, according to which the integrity of the system can never be reduced to only one of its models. With additional searches, a model of the system will definitely be found that will be different from the previous one;
- *the law of system adaptation*, which states that the higher the adaptability of the system, the greater the probability of its losing its identity;
- *the law of system development*, according to which the development of the system is carried out not by strengthening the elements and connections, but by the emergence of zones of disorder, chaos, which form bifurcation points, the transition through which takes the system to a new level of order;
- *the law of chaos productivity*, according to which any objective disorder, any real chaos contains elements and even centers of self-organization.

The laws listed above are only a part of the existing ones, because the systematic approach is only gaining strength in modern science.

The systems approach is developing in several directions (*Системні закони* 2010, p. 649):

- substantiation of general system laws that explain systems regardless of their nature;
- formulation of laws of systems of a certain nature and understanding in view of the systematic nature of existing laws;
- search for patterns of systemic thinking, analysis, and cognition.

The basic, initial provisions, certain general rules of cognitive activity, which indicate the direction of scientific knowledge, but do not orient to a specific truth, are principles. Principles are necessary for the cognitive process and play the main regulatory roles in cognition.

Let us consider in more detail the principles of the systems approach, which are given in Table 1.

Table 1.*

Basic principles of a systems approach

Nº	Principles of a systems approach	Characteristics of the principles in the systems approach
1.	Principle of elementarism	A system is a set of interconnected elementary components.
2.	Principle of general connection	The system acts as a manifestation of the universal interaction of all objects and phenomena.
3.	Principle of development	All systems are in development, go through the stages of emergence, formation, maturity and downward development.
4.	Principle of integrity	Consideration of any object, system from the point of view of internal unity, separate from the environment.
5.	Principle of systematization	Consideration of objects as a system, that is, as an integrity that is not reduced to a set of elements and connections.
6.	Principle of optimality	Any system can be brought to a state of its best functioning from the point of view of a certain criterion.
7.	Principle of hierarchy	The system is a co-dependent phenomenon.
8.	Principle of formalization	Any system with greater or lesser correctness can be represented by formal models, including formal-logical, mathematical, cybernetic, etc.
9.	Principle of normativity	Any system can be understood only if it is compared with a certain normative system.
10.	Principle of goal-setting	Any system strives for a state that is preferable for it, which acts as the goal of the system.

* Information source (*Принципи системного аналізу* 2010, p. 573)

The basic principles of the system approach are general provisions that reflect abstract relations, independent of the specifics of scientific or applied tasks. To solve a specific scientific problem or analyze a problem situation, it is necessary to adapt these principles to the specific. Such adaptation is determined by the specifics of the object and subject of research, which allows for a deeper understanding of the essence of the problem.

In the process of studying complex systems, it is important to identify the key features of the problem under study, highlight the most significant relationships and take them into account in the context of system principles. Interpreting these principles in accordance with specific conditions allows the

researcher to achieve a higher level of understanding of the system as a whole, to overcome the limitations of the approach focused only on analysis “from the inside”. Such an approach opens up new prospects for assessing the functioning of the system in a broader context.

Thus, the use of a systems approach in the study of various systems contributes to the formation of a special style of thinking in the researcher, which is called systems. This type of thinking allows you to integrate disparate knowledge, understand the relationships between individual components of the system, and also predict possible changes and results, taking into account both internal and external factors. Ultimately, the systems approach becomes a tool that increases the efficiency and effectiveness of scientific research, especially in complex and dynamic environments.

It should also be noted that the basis of the systemic approach is the goal – goal-setting (expected result). Which is based on the following rules:

- the decision-making process should begin with the identification and clear formulation of specific goals;
- the problem must be considered as a single whole and all the consequences and interrelationships of each decision must be identified;
- identification and analysis of alternative ways to achieve goals;
- the goals of individual subsystems should not conflict with the goals of the entire system;
- convergence from the abstract to the concrete;
- unity of analysis and synthesis, logical and historical;
- identification of various qualitative connections in the object and their interaction;
- consideration of the system from the position of a “black box”;
- etc.

The conclusion

The article examines the historical and philosophical aspects of dialectics and metaphysics as the basis for the development of the concept of a systematic approach to the methodology of scientific cognition. According to the results of the research, it was found that dialectics as a theory of development, as logic and as a theory of cognition (which takes into account the complexity and contradiction in the theory of cognition, the connections of the subjective and objective in truth, the unity of the absolute and the relative, etc., using in this process the basic laws, categories and principles of dialectics, their epistemolog-

ical aspects; as a general method, methodology of scientific cognition, creativity in general) has an alternative – metaphysics as the study of the most general and abstract aspects of reality. Alternativeness lies in the understanding and the very essence of cognition and is manifested in the understanding of: the connections of objects and phenomena; the source of development; the nature of development, the “mechanism” of the transition from the old to the new quality; the direction of development; the method of cognition.

It has been established that general philosophical methods, among which the most ancient are dialectical and metaphysical, have a general, universal character and are located on the highest “floors” of abstraction. These methods, which, in our opinion, are more correctly called concepts, determine only general approaches to scientific research, its general strategy, do not replace special methods and do not determine the final result of cognition directly. Despite the opposing concepts of dialectics and metaphysics in the system of methods of scientific cognition, they are the basis for the formation of a systemic approach as a direction in research methodology.

A systemic approach in research methodology can be characterized as an approach in which any system (object) is considered as a set of interconnected elements (components), which has an output (answer-result), input (request and resources), connection with the external influence, feedback.

For the methodology of science, the systems approach is valuable, first of all, because it formulates general system laws that determine the dependence between individual parties and properties of systems. The systems approach is universal in nature, and system laws are inherent in systems of any nature.

In the methodology of scientific knowledge, the systems approach is the most complex approach. Its essence lies in the implementation of the requirements of the general theory of systems, according to which each object in the process of its study should be considered as a large and complex system and, at the same time, as an element of a more general system.

List of bibliographic references

- BENGTSON, Josef, 2015. *Explorations in Post-Secular Metaphysics*. Springer. ISBN 978-1-137-55336-2.
- CARROLL, John, W. & N. MARKOSIAN, 2010. *An Introduction to Metaphysics* (1 ed.). Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-82629-7.
- CRAIG, Edward, *Metaphysics*. *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. [online]. [cit. 2026-03-11]. Available from: <https://www.rep.routledge.com/articles/overview/metaphysics/v-1>
- ДАНИЛЬЯН, О. Г. & О. П. ДЗЬОБАНЬ, 2018. *Філософія : підручник*. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право. 432 с. ISBN 978-966-937-317-5.
- Діалектика. *Енциклопедія сучасної України*, 2007. [Encyclopedia of Modern Ukraine]. [online]. [cit. 2026-03-11]. Available from: <https://esu.com.ua/article-24452>

- HEGEL, G. W. F., 2010. *The Science of Logic*. [Wissenschaft der Logik], translated by George di Giovanni, New York: Cambridge University Press.
- Hegel's *Dialectics*. First published Fri Jun 3, 2016; substantive revision Fri Oct 2, 2020. Stanford Encyclopedia of Philosophy. [online]. [cit. 2026-03-11]. Available from: <https://plato.stanford.edu/entries/hegel-dialectics/>
- Hegel's *Science of Logic* [Wissenschaft der Logik], 1977. Translated by A.V. Miller, Oxford: Oxford University Press.
- HEYNDELS, S., A. BENGTON & B. D. MESEL, 2024. "Introduction". P. F. Strawson and His Philosophical Legacy. Oxford University Press. ISBN 978-0-19-285847-4.
- КИНТОРЯК Е. Н., В. М. ПОРОХНЯ & Л. С. СЕМЕНОВА, 2013. *Некоторые аспекты системного подхода к процессам функционирования интеллектуального капитала вуза*. Бізнес Інформ. № 8, с. 90-95.
- КИЗИМА, В., 2002. *Діалектика*. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис. 742 с. ISBN 966-531-128-X.
- KOONS, R. C. & T. H. PICKAVANCE, 2015. *Metaphysics: The Fundamentals* (1. ed.). Wiley-Blackwell. ISBN 978-1-4051-9574-4.
- КОРБУТЯК, В. І., 2010. *Методологія системного підходу та наукових досліджень: Навчальний посібник*. Рівне : НУБГП. 176 с.
- LOUX, M. J. & T. M. THOMAS, 2017. *Metaphysics: A Contemporary Introduction* (4 ed.). Routledge. ISBN 978-1-138-63933-1.
- MACDONALD, Cynthia, 2008. *Varieties of Things: Foundations of Contemporary Metaphysics*. Blackwell Publishing. ISBN 978-1-4051-5444-4.
- MCDANIEL, Kris, 2020. *This Is Metaphysics: An Introduction*. John Wiley & Sons. ISBN 978-1-118-40077-7. § 0.3 An Overview of Metaphysics and Other Areas of Philosophy.
- Metaphysics*. First published Mon Sep 10, 2007; substantive revision Thu May 4, 2023. Stanford Encyclopedia of Philosophy. [online]. [cit. 2026-03-11]. Available from: <https://plato.stanford.edu/entries/metaphysics/#WordMetaConcMeta>
- MUMFORD, Stephen, 2012. *Metaphysics: A Very Short Introduction* (1 ed.). Oxford University Press. ISBN 978-0-19-965712-4. § 10 What Is Metaphysics?
- NEY, Alyssa, 2014. *Metaphysics: An Introduction*. Routledge. ISBN 978-0-415-64074-9.
- Принципи системного аналізу*. 2010. Енциклопедичний словник з державного управління Київ : НАДУ. 820 с. ISBN 978-966-619-279-3.
- Системні закони*, 2010. Енциклопедичний словник з державного управління Київ : НАДУ. 820 с. ISBN 978-966-619-279-3.
- ТАНКО, Tuomas, E., 2015. *An Introduction to Metametaphysics*. Cambridge University Press. ISBN 978-1-107-07729-4.
- VAN INWAGEN, P., M. SULLIVAN & S. BERNSTEIN, 2023. "Metaphysics". The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Metaphysics Research Lab, Stanford University. Archived from the original on 16 September 2018. Retrieved 17 March 2024. Lead Section, § 1. The Word 'Metaphysics' and the Concept of Metaphysics.
- What is a Systems Approach. Improving Improvement*. University of Cambridge. [online]. [cit. 2026-03-11]. Available from: <https://www.iitoolkit.com/start/systems.html#:~:text=A%20systems%20approach%20is%20a,relationships%20and%20interactions%20between%20them.>
- WOOD, Allen, W., 2009. "Kantianism". In: KIM, J., E. SOSA & G. ROSENKRANTZ, (eds.). *A Companion to Metaphysics*. John Wiley & Sons. ISBN 978-1-4443-0853-2.

Contact

doc. PhDr. Maroš Šip, PhD.

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: maros.sip@unipo.sk

Olha Cherviakova

Doctor of Science in Public Administration professor

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: olha.cherviakova@smail.unipo.sk

PRÍČINY ROZVODOV PODĽA VYSOKOŠKOLSKÝCH ŠTUDENTIEK

CAUSES OF DIVORCE ACCORDING TO FEMALE UNIVERSITY STUDENTS

Miroslav Kazík

Abstrakt: V príspevku po prehľade vybraných výskumov príčin rozvodov realizovaných právnikmi, psychológmi a sociológmi a štatistických ukazovateľoch v Slovenskej republike, EÚ a vo svete prinášame výsledky prieskumnej sondy u vysokoškolských študentiek na tento jav. Študentky za príčinu rozvodov považujú najmä problémy v komunikácii, neveru, podvod, klamstvo, hádky, nehody, nesúlad, neporozumenie, nepochopenie, odcudzenie, pôsobenie tretej osoby, finančné problémy. Podľa najnovších oficiálnych štatistík v Slovenskej republike má ako dôvod rozvodu (príčina rozvratu manželstva) pomerne vysoké zastúpenie nevera, avšak po veľkom odstupe od prvého miesta, na ktorom je rozdielnosť pováh, názorov a záujmov. U mužov má vysokú frekvenciu aj alkoholizmus. Koncom 80. rokov 20. storočia boli u nás najčastejšími príčinami rozvratu zavinenými mužmi rozdielnosť pováh, alkoholizmus a nevera. Výskum psychológov S. B. Scotta a kol. (2013) priniesol zistenie, že hlavnými dôvodmi rozvodov boli najmä nedostatok záväzku (75,0 %), nevera (59,6 %) a príliš veľa konfliktov a hádok (57,7 %), nasledované príliš skorým sobášom (45,1 %), finančnými problémami (36,7 %). Okrem toho, že sme zisťovali príčiny rozvodov podľa vysokoškolských študentiek, 60 % týchto študentiek si myslí, že manželia majú urobiť všetko preto, aby sa nemuseli rozviesť, 33 % zase naopak, ak si nerozumejú, nemajú otáľať s rozvodom.

Kľúčové slová: vysokoškolské študentky, rozvod, príčiny rozvodu, manželstvo, sociológia rodiny

Abstract: In the article, after reviewing selected research on the causes of divorce conducted by lawyers, psychologists and sociologists and statistical indicators in the Slovak Republic, the EU and the world, we present the results of a survey among female university students on this phenomenon. Female students consider communication problems, infidelity, fraud, lying, arguments, disagreements, disharmony, misunderstanding, alienation, influence of a third party, and financial problems to be the main causes of divorce. According to the latest official statistics in the Slovak Republic, infidelity is a relatively high reason for divorce (the cause of marital breakdown), but far behind the first place, which is occupied by differences in temperament, opinions and interests. Alcoholism is also highly prevalent in men. In the late 1980s, the most common causes of marital breakdown in our country caused by men were differences in temperament, alcoholism and infidelity. Research by psychologists S. B. Scott et al. (2013) found that the main reasons for divorce were mainly lack of commitment (75.0%), infidelity (59.6%) and too many conflicts and arguments (57.7%), followed by marriage too early (45.1%), and financial problems (36.7%). In addition to finding out the causes of divorce according to female college students, 60% of these students think that spouses should do everything they can to avoid divorce, while 33% believe that if they don't understand each other, they shouldn't delay getting a divorce.

Key words: female university students, divorce, causes of divorce, marriage, sociology of the family

V príspevku po prehľade vybraných výskumov príčin rozvodov realizovaných právnikmi, psychológmi a sociológmi a štatistických ukazovateľoch v Slovenskej republike, EÚ a vo svete prinášame výsledky prieskumnej sondy u vysokoškolských študentiek na tento jav.

„Krizové situácie v manželstve a partnerstve patria bezpochyby nielen medzi najčastejšie, ale tiež medzi najintenzívnejšie prežívané krízové udalosti vôbec. Zasahujú človeka väčšinou nepripraveného a bez predchádzajúcich varovných signálov. WHO, Svetová zdravotnícka organizácia, zaraďuje partnerské rozvraty, rozvody a krízy medzi najvýraznejšie stresové životné udalosti“ (Vodáčková et al., 2007, s. 286).

Podľa výskumu H. Rozinajovej (1984, s. 34) by so slobodným rodičom uztvorila manželstvo polovica opýtaných, s rozvedeným partnerom 63 % vysokoškoláčok. Podľa nášho prieskumu by do manželstva s rozvedeným vstúpilo 67 % dievčat.

O potrebe a dôležitosti formovania svedomia v otázke nenarúšania súdržnosti partnerského (zvlášť manželského) zväzku nás môže presvedčiť zistenie nášho prieskumu, podľa ktorého „prebrať“ niekomu partnera nie je správne v 60 %, ale až 33 % „človek láske nerozkáže“ a podľa jednej opýtanej (takmer 7 %) je to normálne.

60 % študentiek si myslí, že manželia majú urobiť všetko preto, aby sa nemuseli rozvieť, 33 % zase naopak, ak si nerozumejú, nemajú otáľať s rozvodom. Jednu odpoveď sme vyhodnotili ako chybnú.

Podobné názory mali respondenti v staršom výskume, kde bol pomer 63 % a 36 %. Okrem toho 1 % uznávalo rozvod v prípade, že sa im bude páčiť iný partner (Rozinajová 1984, s. 44).

Učenie Katolíckej cirkvi rozvod vníma ako ťažké previnenie proti prirodzenému zákonu (KKC 2002, s. 575). Civilný rozvod sa však môže tolerovať a nie je morálnym previnením, ak je jediný možný spôsob, ako zaistiť určité legitímne práva (napr. starostlivosť o deti, ochrana majetku) (KKC 2002, s. 575).

V heterosexuálnych vzťahoch prichádza ku kríze a následne k rozvodu najčastejšie medzi 5. až 7. rokom spoločného života (Pastor 2012) a viac ako každé druhé manželstvo končí rozvodom (Tománek 2014, s. 15).

P. Tománek (2014, s. 14) uvádza, že „manželstvo môže prejsť za svojho života dvoma veľkými krízami:

- Syndróm nonromantickosti: najčastejšie medzi 3. – 6. a 7. – 9. rokom trvania manželstva, trvá asi jeden rok. Pri jej vzniku dochádza k ubúdaniu romantickosti a začínajú sa objavovať rozdiely správania v období zamilovanosti oproti terajšiemu správaniu. Na spolužitie začína vplývať stereotyp. To sa prejavuje narastaním situácií, keď sa manželia nevedia dohodnúť, majú rozdielne názory a prejavujú sa častejšie negatívne emócie.

- Syndróm opusteného hniezda: medzi 17. – 25. rokom manželstva, trvá jeden rok a viac. Na jej vzniku sa podpisuje osamostatňovanie a odchod detí, v rodine vzniká istá prázdnota. Mení sa konštelácia manželského páru. Človek si uvedomuje, že starne a objavujú sa aj zdravotné problémy. Najmä muži sa snažia o nové sexuálne zážitky mimo manželstva. Môže sa tak u nich prejavovať kríza stredného veku.“

„Pod krízu sa často podpisujú odlišné očakávania partnerov, odlišné hodnoty a predstavy o životnom štýle, čo býva uvádzané aj ako najčastejší dôvod rozvodu“ (Tománek 2014, s. 15).

Rozlišujú sa tri štádiá rozvodu: manželský (rodinný) nesúlad, manželský (rodinný) rozvrat a rozvod (Michel 2011).

Pri výskume rozvodovosti sú medzi najčastejšími sledovanými prediktormi rozvodu podľa I. Možného (2002):

1. Socioekonomický status.
2. Vek vstupu do manželstva.
3. Etnicita a rasa.
4. Deti.
5. Doba trvania manželstva.
6. Mesto – vidiek.
7. Náboženstvo.
8. Dedičnosť rozvodovosti.
9. Poradie manželstva.

William J. Goode (1956) medzi príčiny rozvodu zaraďuje nasledovné faktory: 1. Skoré manželstvo, 2. Krátku dobu známosti a snúbeneckého stavu, 3. Nešťastný príklad rodičov a spoločenské rozdiely, 4. Rôzne chápanie manželských a rodičovských úloh.

Anglickí rozvodoví právnici Slater a Gordon (Koničková) realizovali výskum, ktorého sa zúčastnilo vyše 2 000 párov. Zistili, že najčastejšími 10 príčinami rozvodov sú:

1. Finančná situácia – 22 percent párov.
2. Stres v práci – 21 percent párov.
3. Domáce práce – 16 percent párov.
4. Málo spoločne stráveného času – 14 percent párov.
5. Nedostatok sexu – 14 percent párov.
6. Hádky kvôli príbuzným – 12 percent párov.
7. Chladný partner/partnerka – 11 percent párov.
8. Odlišné záujmy – 9 percent párov.
9. Nezhody v rodičovstve – 7 percent párov.
10. Nedostatok dôvery – 4 percent párov.

Tri štvrtiny všetkých odpovedí z výskumu F. Bánhegyiho (1967, s. 157-158) uvádzalo šesť zdrojov konfliktov v manželstve:

- A) výchova detí,
- B) peniaze a rozhodovanie o ich použití,
- C) príbuzní, predovšetkým rodičia jedného z manželov,
- D) priatelia a známi,
- E) pohlavné spolužitie manželov,
- F) alkohol.

F. Pávek (1987, s. 161) uvádza, že najčastejšími príčinami rozvratu zavinenými mužmi boli:

- 1. rozdielnosť pováh (okolo 30 %),
- 2. alkoholizmus (okolo 15 %),
- 3. nevera (okolo 15 %),
- 4. nezáujem o rodinu,
- 5. zlé nakladanie,
- 6. trestný čin,
- 7. sexuálne nezhody,
- 8. neuvážený sobáš,
- 9. opustenie spoločného súžitia,
- 10. oddelené bývanie.

Najčastejšie príčiny rozvratu zavinené ženami:

- 1. rozdielnosť pováh,
- 2. nevera,
- 3. nezáujem o rodinu,
- 4. sexuálne nezhody,
- 5. neuvážený sobáš,
- 6. oddelené bývanie,
- 7. zásahy širšej rodiny,
- 8. opustenie spoločného súžitia,
- 9. finančné nezhody,
- 10. neplodnosť.

Vysoké percento rozvodovosti mladých manželstiev bolo podľa Hudcoviča a Dedekovej (1973, s. 29) preto, že do manželstva neraz vstupujú nerozvážne, bez určitých dôležitých predpokladov, bez pevnejšieho finančného zabezpečenia, v mladom, neustálenom veku, s niektorými zjavnými i latentnými cho-

robami alebo poruchami, ktoré sa ukázu až neskôr, no ktoré by sa už vopred mohli vyriešiť k obapolnej spokojnosti partnerov.

Medzi najčastejšie krízy v samotnom manželstve sa zaraďujú (Novák 2000): rozdielne názory na trávenie voľného času (manželia spolu, voľný čas strávený s deťmi a pod.); vďaka orientácii na výkon nedostatok až strata spoločných záujmov; rozdielne názory na práva a povinnosti v domácnosti; cudzoložstvo, resp. nevera; nespokojnosť v intímnom živote; neplodnosť; žiarlivosť; závislosti (alkohol, fajčenie, gamblerstvo, sex, sociálne siete a pod.).

I. Podmanický a Z. Podmanická (2013) opísali demografický a spoločenský aspekt fenoménu rozvodovosti na Slovensku v rovnomennej štúdií.

Novšie bol za hlavnú príčinu rozvratu v ČR počas súdneho konania označený v dvoch tretinách prípadov rozdiel pováh, názorov a záujmov, a to ako na strane ženy, tak na strane muža. Ak nepodali návrh na rozvod obaja manželia, tak návrh podala väčšinou manželka (Kuchařová et al., 2019, s. 24-25).

Najnovšie štatistiky v Slovenskej republike uvádzajú ako najčastejšiu príčinu rozvratu manželstva rozdielnosť pováh, názorov a záujmov (Štatistická ročenka r. 2025).

Rozvody podľa príčiny rozvratu manželstva a pohlavia

Príčina rozvratu	2020	2021	2022	2023	2024
	Muži			Male	
Spolu	8 295	8 131	8 180	8 205	8 397
Neuvážené uzavretie manželstva	55	46	46	35	26
Alkoholizmus	505	437	418	384	435
Nevera	814	733	733	677	800
Nezáujem o rodinu	302	289	298	244	248
Zlé zaobchádzanie, odsúdenie pre trestný čin	85	68	86	66	67
Rozdielnosť pováh, názorov a záujmov	5 422	5 405	5 457	5 753	5 869
Zdravotné dôvody, vrátane neplodnosti	29	16	25	33	23
Sexuálne nehody	31	19	26	21	31
Ostatné príčiny	812	847	860	779	695
Súd nezistil zavinenie	240	271	231	213	203
	Ženy			Female	
Spolu	8 295	8 131	8 180	8 205	8 397
Neuvážené uzavretie manželstva	55	46	46	35	32
Alkoholizmus	126	99	91	101	124
Nevera	690	633	607	612	628
Nezáujem o rodinu	224	218	217	173	190
Zlé zaobchádzanie, odsúdenie pre trestný čin	18	13	11	7	16
Rozdielnosť pováh, názorov a záujmov	5 422	5 405	5 457	5 753	5 881
Zdravotné dôvody, vrátane neplodnosti	26	22	26	28	14
Sexuálne nehody	31	19	26	21	29
Ostatné príčiny	1 023	1 047	1 019	862	884
Súd nezistil zavinenie	680	629	680	613	599

Zdroj: Štatistická ročenka r. 2025

Rovnako z údajov Infostatu vyplývalo, že „najčastejšou príčinou rozvratu manželstva pri rozvo-
de je rozdielnosť pováh, názorov a záujmov. Od roku 2006 presahuje táto kategória pri rozvodovom konaní hranicu 60 percent, pri-

čom výnimkou bol len rok 2010“. „Pritom ešte v prvej polovici 90. rokov bol na strane muža druhou najpočetnejšou skupinou alkoholizmus, ktorý tvoril 18 percent, nasledovala nevera s viac ako 15 percentami a nezáujem o rodinu (viac ako 11 percent). Tieto tzv. patologické príčiny rozvratu manželstva stáli u mužov v tomto období za viac ako 48 percentami rozvodov, uvádza analýza. U žien súdy v tom čase určili patologické príčiny rozvratu manželstva približne pri každom piatom rozvode, pričom dominantné postavenie zohrávala predovšetkým nevera (13 percent z celkového počtu rozvodov). Z ostatných príčin malo na začiatku 90. rokov významnejšie zastúpenie ešte neuvážené uzavretie manželstva (asi sedem percent). Ako uvádza publikácia, postupná premena v posledných dvoch desaťročiach spôsobila, že v roku 2011 súd určil patologické príčiny rozvratu manželstva na strane muža len približne v štvrtine prípadoch a na strane ženy to bolo u každého desiateho rozvodu. Mierne sa zmenila aj štruktúra. „Kým v 90. rokoch mal u mužov prevahu alkoholizmus a až potom nasledovala nevera, v súčasnosti sa ich pozícia vymenila,“ píše autori štúdie. Podľa nich predstavuje nevera takmer 44 percent zo všetkých patologických príčin na strane muža, alkoholizmus tvorí približne 35 percent. U žien si nevera podľa demografov zachovala svoje dominantné postavenie, čo znamená viac ako 60 percent z celkového počtu patologických príčin. Po nej nasleduje nezáujem o rodinu s podielom viac ako 20 percent“ (SITA 2013, 2017).

Výsledky výskumu psychológov S. B. Scotta a kol. (2013) ako „hlavné dôvody rozvodu“ „celkovo naznačujú, že najčastejšie uvádzanými dôvodmi rozvodu na individuálnej úrovni boli nedostatok záväzku (75,0 %), nevera (59,6 %) a príliš veľa konfliktov a hádok (57,7 %), nasledované príliš skorým sobášom (45,1 %), finančnými problémami (36,7 %), zneužívaním návykových látok (34,6 %) a domácim násilím (23,5 %). Ostatné problémy, ako napríklad náboženské rozdiely, boli uvedené v menej ako 20 % prípadov.“

Príčiny rozvodov podľa študentiek – výsledky nášho prieskumu

Prieskumnou sondou sme u vysokoškolských študentiek zisťovali ich názor na to, čo je príčinou rozvodov.

Poslucháčky za príčinu rozvodov považujú najmä problémy v komunikácii, neveru, podvod, klamstvo, hádky, nezhody, nesúlad, neporozumenie, nepochopenie, odcudzenie, pôsobenie tretej osoby, finančné problémy:

1. Neriešenie problémov, neschopnosť komunikovať.
2. Nezhody medzi partnermi, odcudzenie, nevera.
3. Nevera, vzájomné nepochopenie.
4. Neporozumenie.
5. Nevera.

6. Hádky, ktoré končia rozvodom.
7. Nevieť.
8. Nedôvera, klamstvo, podvod.
9. Neriešenie problémov, nedostatok komunikácie, rozvod vidia ako jediné riešenie.
10. Manželské nezhody, nevera.
11. Neporozumenie, finančné ťažkosti, názorové rozdiely, vyhasnutie lásky.
12. Najväčšia láska vyprchá, manželia prestanú mať k sebe úctu, vplyv tretej osoby.
13. Zlyhanie medziľudskej komunikácie, nevera.
14. Nesúlady názorov medzi partnermi.
15. Neschopnosť komunikácie.

Okrem toho v odpovedi na inú otázku študentky uviedli, že také manželstvo, aké majú ich rodičia, by chcelo 53 % a nechcelo 47 % opýtaných. Výskum H. Rozinajovej (1984, s. 45) hovoril až o 60 % dievčat, ktoré nechceli mať také manželstvo ako ich rodičia.

Záver

Študentky za príčinu rozvodov považujú najmä problémy v komunikácii, neveru, podvod, klamstvo, hádky, nezhody, nesúlady, neporozumenie, nepochopenie, odcudzenie, pôsobenie tretej osoby, finančné problémy.

Podľa najnovších oficiálnych štatistík v Slovenskej republike má ako dôvod rozvodu (príčina rozvratu manželstva) pomerne vysoké zastúpenie nevera, avšak po veľkom odstupe od prvého miesta, na ktorom je rozdielnosť pováh, názorov a záujmov. U mužov má vysokú frekvenciu aj alkoholizmus.

Koncom 80. rokov 20. storočia boli u nás najčastejšími príčinami rozvratu zavinenými mužmi rozdielnosť pováh, alkoholizmus a nevera.

Výskum psychológov S. B. Scotta a kol. (2013) priniesol zistenie, že hlavnými dôvodmi rozvodov boli najmä nedostatok záväzku (75,0 %), nevera (59,6 %) a príliš veľa konfliktov a hádok (57,7 %), nasledované príliš skorým sobášom (45,1 %), finančnými problémami (36,7 %).

Okrem toho, že sme zisťovali príčiny rozvodov podľa vysokoškolských študentiek, 60 % týchto študentiek si myslí, že manželia majú urobiť všetko preto, aby sa nemuseli rozviesť, 33 % zase naopak, ak si nerozumejú, nemajú otáľať s rozvodom.

Zoznam bibliografických odkazov

- BÁNHEGYI, F., 1967. *Sociológia súčasnej rodiny*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- GOODE, W. J., 1956. In: MÁŽÁROVÁ, H. *Rozvod manželstva*. Diplomová práca. Prešov: Prešovská univerzita.
- HUDCOVIČ, A. a N. DEDEKOVÁ, 1973. *Manželstvo a rodinný život*. Bratislava: Smena.
- Katechizmus Katolíckej cirkvi*. (KKC), (2002). 3. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha. ISBN 80-7162-370-9.
- KONÍČKOVÁ, J. *Aké sú najčastejšie príčiny rozvodov? Štúdia odhalila viac*. In: [online]. [cit. 2026-04-11]. Dostupné z: <https://eduworld.sk/cd/jaroslava-konickova/5730/studia-dokazala-ake-su-priciny-rozvodu>
- KUCHAŘOVÁ, V. et al., 2019. *Česká rodina na počátku 21. století. Životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-275-3.
- MICHEL, R., 2011. Kríza rodiny – rozvod. In: HARDY, M. et al. (eds.). *Sociálna patológia rodiny*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, s. 253-260. ISBN 978-80-8132-000-2.
- MOŽNÝ, Ivo, 2002. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 80-86429-05-9.
- NOVÁK, T., 2000. Rodičovské judo: dítě během rozvodového řízení. In: TOMÁNEK, P., 2014. *Rozvod ako výsledok krízy v rodine a jeho vplyv na správanie detí. Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*. Roč. 4, č. 3, s. 8-25. ISSN 1804-526X.
- PASTOR, K., 2012. Demografické faktory stability manželstva. In: TOMÁNEK, P., 2014. *Rozvod ako výsledok krízy v rodine a jeho vplyv na správanie detí. Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*. Roč. 4, č. 3, s. 8-25. ISSN 1804-526X.
- PÁVEK, F., 1987. *Manželství na zkoušku?* Praha: Mladá fronta.
- PODMANICKÝ, I. a Z. PODMANICKÁ, 2013. Demografický a spoločenský aspekt fenoménu rozvodovosti na Slovensku. In: *Štúdia Aloisiana*. Roč. 4, č. 2, s. 49-68.
- ROZINAJOVÁ, H., 1984. *Sex, manželstvo, rodičovstvo*. Martin: Osveta.
- SCOTT, S. B. et al., 2013. Reasons for Divorce and Recollections of Premarital Intervention: Implications for Improving Relationship Education. In: *Couple Family Psychol.* Vol. 2, no. 2, pp. 131-145.
- SITA, 2013, 2017. *Žiadosti o rozvod podávajú najmä ženy, najviac pre neveru*. 18. 02. 2013 06:05. Aktualizované 25. 01. 2017 16:45. [online]. [cit. 2026-04-11]. Dostupné z: <https://sita.sk/ziadosti-o-rozvod-podavaju-najma-zeny-najviac-pre-neveru/>
- Štatistický úrad SR, 2025. Štatistická ročenka r. 2025.
- TOMÁNEK, P., 2014. Rozvod ako výsledok krízy v rodine a jeho vplyv na správanie detí. In: *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*. Roč. 4, č. 3, s. 8-25. ISSN 1804-526X.
- VODÁČKOVÁ et al., 2007. In: TOMÁNEK, P., 2014. Rozvod ako výsledok krízy v rodine a jeho vplyv na správanie detí. In: *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání*. Roč. 4, č. 3, s. 8-25. ISSN 1804-526X.

Kontakt

PaedDr. Mgr. Miroslav Kazík, PhD., MBA

Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
absolvent

ISEIA a SiM Zvonček München, stážista

e-mail: miroslaw.kazik@wp.pl

PRENATÁLNA VZŤAHOVÁ VÄZBA

PRENATAL ATTACHMENT

Alena Schlosserová – Helena Galdunová – Mária Gábor – Monika Fazekašová

Abstrakt: Dôležitosť bezpečnej vzťahovej väzby dieťaťa z hľadiska prežitia sa prirovnáva k základným životným funkciám, ako dýchanie a príjem potravy (Brisch 2011). Výsledkom zdravého vývinu je vybudovanie emočnej vzťahovej väzby k rodičovi, neskôr aj medzi dospelými navzájom. Tieto formy správania a väzby, ktoré pri nich vznikajú, zostávajú prítomné a aktívne počas celého života. Puto medzi matkou a dieťaťom vzniká ešte v prenatálnom období (Brisch 2011). Dieťa počas intrauterinneho vývinu disponuje výnimočnými vlastnosťami, ktoré mu umožňujú vstúpiť do kontaktu so svojím okolím (Nakonečný 2011). V prenatálnom období je komunikácia s nenarodeným dieťaťom veľmi dôležitá a aj vďaka nej získava dieťa svoje miesto v rodine. Odporúča sa, aby do komunikácie boli zahrnutí aj členovia rodiny, najmä však otec dieťaťa. Prijemná atmosféra, plánovanie budúcnosti, radosť, aktívne rozprávanie o emóciách posilňujú rodinné vzťahy, čo je základom vytvárania prenatálnej, ale aj postnatálnej vzťahovej väzby, ktoré zostávajú prítomné a aktívne počas celého života (Hašto 2005). Pevnú vzťahovú väzbu človek prežíva ako zdroj istoty, bezpečia, pokoja a pohody.

Kľúčové slová: vzťahová väzba, tehotenstvo, matka, plod, dieťa

Abstract: The importance of secure attachment in a child's survival is comparable to basic life functions such as breathing and eating (Brisch 2011). The result of healthy development is the formation of an emotional attachment to the parent and later between adults. These forms of behavior and the bonds that arise from them remain present and active throughout life. The bond between mother and child is formed during the prenatal period (Brisch 2011). During intrauterine development, the child has exceptional abilities that allow it to interact with its environment (Nakonečný 2011). Communication with the unborn child is very important during the prenatal period and helps the child find its place in the family. It is recommended that family members, especially the child's father, be included in the communication. A pleasant atmosphere, planning for the future, joy, and actively talking about emotions strengthen family relationships, which is the basis for creating prenatal and postnatal bonds that remain present and active throughout life (Hašto 2005). A strong relationship bond is experienced as a source of certainty, security, peace, and well-being.

Key words: attachment, pregnancy, mother, fetus, child

Úvod

Väzba rodiča na dieťa (bonding) predstavuje pohotovosť rodiča nastaviť sa na dieťa emocionálne, vnímať jeho vysielané signály, poskytnúť mu ochranu, bezpečie a starať sa o neho a o jeho potreby. Je to proces, pri ktorom sa buduje láskyplný vzťah medzi rodičom a dieťaťom a vznikajú emočné putá. Väzba die-

ťaťa na rodičov (attachment) znamená, že dieťa hľadá bezpečie a istotu u rodičov a obracia sa na nich. Medzi prvky attachmentu patria emocionálne prejavy ako plač, úsmev, krik, vyhľadávanie telesnej blízkosti opatrovateľa, spravidla rodiča a jeho kontaktu. Opatrovateľ odpovedá na tieto prejavy hladkaním, kolísaním, kŕmením, maznaním, spievaním, rozpráváním a pod. (Priehradná 2019).

Vzťahová väzba

Medzi zakladateľov teórie vzťahovej väzby patrí britský detský psychiater a psychoanalytik John Bowlby (1907-1990). Vzťahovú väzbu vnímal ako neviditeľné emocionálne puto medzi dvoma osobami (Hašto 2005). Hašto (2005) tvrdí, že je to vrodená dispozícia regulovaného správania, podobne ako sexuálny pud či riadenie príjmu potravy. Pracuje na homeostatických princípoch, ktoré vedú k udržiavaniu blízkosti s matkou (regulovaná telesná teplota, krvný tlak). Dôležitosť bezpečnej vzťahovej väzby dieťaťa z hľadiska prežitia sa prirovnáva k základným životným funkciám, ako dýchanie a príjem potravy (Brisch 2011). Dieťa, ktoré je citovo angažované na nejakú osobu, má silnú túžbu vyhľadávať jej blízkosť (Bowlby 2010). Vzťahovú väzbu si dieťa buduje len k určitým špecifickým osobám. V prvom rade je to matka, pretože s ňou nadviaže kontakt ihneď po narodení. Za matkou nasleduje otec a súrodenci. Vzťah medzi matkou a dieťaťom počas prvých piatich rokov života je kľúčovým aspektom v procese socializácie, je prototypom budúcich sociálnych vzťahov dieťaťa a kľúčom ku schopnosti altruizmu (Thorová 2015).

Podľa Brisch (2011) rodičia vzťahovú väzbu k plodu začínajú budovať už počas tehotenstva, vývin pripútania je spojený aj s fantáziami, ktoré majú už pred graviditou a ktoré sa ďalej vyvíjajú s tehotenstvom. Rodičia si už pred narodením dieťaťa predstavujú, aký bude ich život. Predstavujú si vlastnosti dieťaťa, ktoré ich emocionálnu vzťahovú väzbu zosilňujú alebo naopak, zoslabujú. Keď tehotenstvo je plánované a dieťa je chcené oboma rodičmi, tak sa tešia z pozitívneho tehotenského testu. Naopak, keď tehotenstvo je nechcené a prichádza neočakávane, s nesprávnym partnerom v nesprávny čas, výsledok pozitívneho testu je sprevádzaný strachom.

Podľa Brisch (2011) a Hašta et al. (2013) vzťah medzi matkou a jej dieťaťom vzniká ešte v prenatálnom období, nie len zo strany matky, ale aj zo strany dieťaťa.

Prenatálne obdobie začína počatím a končí pôrodom plodu. V súčasnosti vďaka novým technológiám máme možnosť skúmať nenarodené dieťa pomocou 3D/4D ultrazvuku, kde je možné pozorovať srdcovú činnosť, pohyb dieťaťa s končatinami a jeho mimiku (Thorová 2015).

Dieťa počas intrauterínneho vývinu vlastní celkom výnimočné vlastnosti, ktoré mu umožňujú vstúpiť do kontaktu so svojím okolím. Začiatky psychic-

kej činnosti sú pozorovateľné už v období vnútromaternicového vývoja. Mimo spontánnych pohybov vykazuje plod reakcie na vonkajšie, nie len dotykové, cez matkino telo spôsobené podnety, ale aj na akustické podnety. Plod môže reagovať na rôzne stavy budúcej matky, napríklad na jej úzkostné prežívanie, ktoré sú sprevádzané zvýšeným svalovým napätím a plod to vníma a zapamätá si to. Preto je veľmi dôležité, aby sa tehotná žena snažila vyvarovať stresovým situáciám a kládla dôraz na psychohygienu (Nakonečný 2011).

Verny a Kelly (2019) zdôrazňuje dôležitosť vplyvov v prenatalnom období pre ďalší vývoj dieťaťa. Matku s dieťaťom považuje za dynamicky sa vyvíjajúci interakčný systém, telo a psychika sú prepojené, všetko čo prežíva matka, ovplyvňuje aj dieťa. Každý okamih, matkine pocity, stres a činy majú na plod dopad a môžu v určitých fázach významne ovplyvniť jeho život.

Zmyslové vnímanie plodu

Vývin senzorických orgánov začína prenatalne od 1. mesiaca gravidity a pokračuje aj postnatálne. Plod počas intrauterinného vývoja je schopný vnímať podnety, spracovať informácie a adekvátne na nich reagovať. Tieto zručnosti sú dôležité vo vytváraní zdravého a funkčného vývoja, zároveň pri vytváraní a budovaní vzťahovej väzby medzi rodičmi a dieťaťom. Najskôr sa začínajú vyvíjať kožné receptory citlivé na dotyk, tlak, teplo a bolesť, následne zmyslové receptory na vnímanie chuti, potom nasleduje vývoj sluchového a zrakového systému (Verny & Kelly 2019).

Plod reaguje na tlak, ľahký dotyk, teplotu a vníma bolesť. V siedmom týždni gravidity pri dráždení v oblasti úst vykazuje hľadací reflex a úchopový reflex pri dotyku rúk. Matkine dotyky sú v tehotenstve žiadúce, dieťa ich môže cítiť cez brušnú stenu ako odpoveď na svoje pohyby. Dieťa si uvedomuje, že je obklopené plodovou vodou, vníma to ako niečo teplé a príjemné (Cole & Cole 2006).

Plod citlivo reaguje na zmeny teploty vo svojom prostredí. Vykazuje známky intenzívneho znepokojenia pri zvýšenej telesnej teplote matky, napr. v prípade horúčky.

Počas rôznych invazívnych tehotenských vyšetrení, napr. amniocentéza, bolo zaznamenané, že počas výkonu sa niektoré plody stali nehybnými, zatiaľ čo ich srdcová frekvencia sa náhle zrýchlila. V iných prípadoch sa zistilo, že plod na bolesť reagoval spomalením dýchacieho rytmu a normálny rytmus bol obnovený až o niekoľko dní neskôr (Cole & Cole 2006).

V štrnástom až šestnástom týždni sú chuťové poháriky plodu schopné rozpoznať chuť. Plod dokáže rozpoznať štyri základné chute, medzi ktoré patrí sladká chuť glukózy, kyslá, slaná chuť sodíka a svoj vlastný moč vníma horko (Chamberlein 2013).

Plod už počas intrauterínneho vývinu cíti vôňu, aj keď je obklopený plodovou vodou. Čuchové neuroreceptory sa objavujú okolo jedenásteho týždňa gravidity. Plod už je schopný spoznávať arómy, ktoré sú filtrované z plodovej vody, kde sa dostali z potravy. Čuch hrá dôležitú úlohu a je rozhodujúci, najmä v prvých chvíľach po pôrode pri spájaní sa s matkou. V prvých šiestich hodinách po narodení práve podľa čuchu sa novorodenec orientuje a poznáva svoju matku (Cole & Cole 2006).

Sluchové vnemy je plod schopný vnímať už od dvadsiateho týždňa gravidity. Vníma tlkot matkinho srdca, dýchanie matky, šum prúdenia jej krvi v okolitých cievach, zvuky sprevádzajúce jej pohyby, ale aj zvuky tráviaceho traktu. Ku koncu tehotenstva plod dokáže rozpoznať zvuky reči svojej matky a jej emocionálne naladenie. Piesne a uspávanky, ktoré rodičia spievajú svojim plodom počas tehotenstva, novorodenci poznajú a pôsobia na nich upokojujúco. Spev je jedným z najlepších komunikačných kanálov medzi matkou, otcom a plodom. Výhody spevu spočívajú v tom, že je to prirodzený ľudský hlas, takže aj hlas matky alebo otca dieťaťa, pozostáva zo zmysluplných opakovaní, čo napomáha učeniu a vyjadruje náladu a emocionálny stav rodičov (Chamberlein 2013).

Najneskôr zo všetkých zmyslov sa vyvíja zrak, a to v siedmom gestačnom mesiaci. Zrakové tyčinky reagujú na svetlo od šestnásteho týždňa, ale len od dvadsiateho ôsmeho týždňa má plod oči otvorené a zatvára ich len počas spánku. Vizuálny systém zdravého novorodenca je nezrelý, spočiatku vidí ostro len na 20-30 centimetrov. Táto vzdialenosť umožňuje očný kontakt počas dojčenia, kŕmenia a je dôležitým základom dobrého vzťahu medzi matkou a dieťaťom (Cole & Cole 2006).

Prenatálna komunikácia

Komunikácia medzi plodom a matkou prebieha neustále. Existuje mnoho spôsobov, medzi ktoré patrí sluchová a dotyková komunikácia. Rodičia môžu stimulovať reakcie plodu a zároveň aj porozumieť správam, ktoré posiela. Na začiatku gravidity je kontakt matky s plodom založený na citoch a plod veľmi citlivo reaguje na emócie matky. Tehotná žena opakovane na svoje dieťa láskyplne myslí, hladí svoje brucho a rozpráva sa s ním. Všetky pocity, ktoré matka prežíva sa prenášajú na dieťa (Teusen & Goze-Hänel 2003).

Verny a Kelly (2019) popisujú druhy prenatálnej komunikácie nasledovne:

- Fyziologická komunikácia – prebieha prostredníctvom krvi, ktorá prechádza placentou. Ide o ovplyvnenie plodu živinami, hormónmi a látkami. Nadmerné vylučovanie adrenalínu a ďalších látok môžu zapríčiniť zrýchlenie srdcovej činnosti plodu a jeho zvýšenú pohybovú aktivitu.

- Zmyslová komunikácia – komunikácia medzi matkou a dieťaťom prostredníctvom zvukov a hlasov môže byť veľmi dôležitá. Prenatálne zvuky sú potrebné pre správne učenie a vývoj mozgu. Plod reaguje na matkin hlas, na masírovanie brucha a na zmeny polohy matky, svoju nepokojnosť dáva najavo zvýšenou frekvenciou pohybov. Okrem svojho spevu môžu ženy používať aj špecializované nahrávky pre tehotné ženy. Hudba je vo všeobecnosti veľmi vhodným prostriedkom na stimuláciu plodu. Matkin hlas, relaxačná hudba a skladby Vivaldiho a Mozarta môžu pozitívne vplývať na plod.
- Emocionálny a racionálny postoj matky – matka vníma existenciu svojho dieťaťa a táto informácia je vnímaná plodom. Je dôležité, aby nastávajúca matka venovala viac pozornosti ako zvyčajne svojim vlastným vnútorným pocitom.

Odporúča sa, aby s postupujúcim tehotenstvom boli do komunikácie zahrnutí aj ostatní členovia rodiny, najmä otec dieťaťa. Vďaka tomu nenarodené dieťa získava svoje miesto v rodine a posilňujú sa rodinné vzťahy. Bez ohľadu na spôsob komunikácie s nenarodeným dieťaťom je dôležité vytvárať príjemnú atmosféru. Na začiatku tehotenstva je komunikácia založená na pocitoch. Je dôležité, aby sa rodičia tešili na dieťa, aktívne o ňom rozprávali, plánovali budúcnosť, aby rozprávali o svojich snoch a emóciách, vymysleli meno pre dieťa, aby si predstavovali, ako bude vyzeráť po narodení (Rheinwaldová 2011).

Pre pozitívnu komunikáciu s dieťaťom je tiež dôležitá správna životospráva tehotnej ženy. Z hľadiska vývoja plodu sa odporúča začať s nutričnou prípravou pred tehotenstvom. Žena by nemala vstúpiť do tehotenstva s vyčerpanými zásobami živín (Pařízek 2015).

Podľa Urbanovej (2010) intervencie pôrodnej asistentky sú zamerané na podporu nastávajúcich rodičov k verbalizácii pocitov. Je potrebné ich poučiť o nastávajúcich emocionálnych zmenách súvisiacich s tehotnosťou, napr. náladovosť, pocit zraniteľnosti tehotnej a uistiť ich, že tieto zmeny sú len prechodné. Pôrodná asistentka môže odporučiť, aby pár navštevoval kurz psychofyzickej prípravy na pôrod. Kurzy rozvíjajú pocit rodičovskej zodpovednosti.

Zhrnutie

Vytváranie vzťahu medzi matkou a dieťaťom začína už v období tehotenstva a ovplyvňuje ho aj pôrod. Prenatálna vzťahová väzba je považovaná za prípravné štádium na vznik emočného puta po pôrode. Dieťa je aktívny tvor, ktorý nadväzuje kontakt. Matka prvýkrát zacíti prvé pohyby dieťaťa najčastejšie

medzi 18. a 20. týždňom tehotenstva, tým pádom narastá intenzita prenatálnej vzťahovej väzby. Plod vníma rozpoloženie matky, nedostatočná komunikácia zanecháva na dieťati hlboké stopy už počas tehotenstva. Ak mu matka predovšetkým poskytne pozitívne zážitky, pripravuje sa na láskavý a priateľský svet. Keď sa podarí položiť dobrý základ vzťahu medzi matkou a plodom už v tehotenstve a krátko po pôrode, puto ostane pevné po celý život.

Záver

Už počas tehotenstva vzniká špeciálny vzťah medzi ženou a plodom – materská láska, ktorá sa pôrodom posilní do veľmi silného a pevného puta na celý život. Narodenie očakávaného dieťaťa je nezabudnuteľným zážitkom pre celú rodinu (Špaňhelová 2003). Prijemný dotyk, kľokankovanie, držanie v náručí v kombinácii s príjemnými zvukovými a zrakovými podnetmi sú pokračovaním prenatálnej komunikácie a pre narodené dieťa sú veľmi dôležité, pretože saturujú jeho potrebu istoty a bezpečia, podporujú emocionálny rozvoj a upokojujú ho (Mrošková a Schlosserová 2024).

Zoznam bibliografických odkazov

- BOWLBY, J., 2010. *Väzba: teórie kvality raných vzťahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4.
- BRISCH, K. H., 2011. *Bezpečná vzťahová väzba: attachment v tehotenstve a prvých rokoch života*. Trenčín: Vydavateľstvo F, Pro mente sana s. r. o. ISBN 978-80-88952-67-1.
- CHAMBERLAIN, D., 2013. *Fascinující mysl novorozeného dítěte*. 1. vyd. Praha: Beta Books, 202 s. ISBN 978-80-87197-66-0.
- COLE, M. & S. R. COLE, 2006. *Fejlødsélektan*. Budapest: Osiris kiadó kft. s. 805. ISBN 9789633894736.
- HAŠTO, J., 2005. *Vzťahová väzba. Ku koreňom lásky a úzkosti. (Attachment. To the roots of love and anxiety.)*. Trenčín: Vydavateľstvo F, Pro mente sana s.r.o. ISBN 80-88952-28-X.
- HAŠTO, J. a R. HRUBÝ, 2013. Integratívne neurovedecké aspekty vzťahovej väzby. In: *Psychiatria-Psychoterapia-Psychosomatika* [online]. Č. 1, s. 46-49. [cit. 2021-11-27]. Dostupné z: <https://vydavatelstvo-f.sk/sites/default/files/vztahova-vazba-ppp-hruby-hasto-2013-pdf.pdf>
- NAKONEČNÝ, M., 2011. *Psychologie – přehled základních odborů*. Vydavatelstvo: Triton. 864 s. ISBN 978-80-7387-443-8.
- PAŘÍZEK, A., 2006. *Kniha o těhotenství a porodu*. 2. vyd. Praha: Galén. ISBN 80-7262-411-3.
- PRIEHRADNÁ, D., 2019. *Možnosti diagnostiky vzťahovej väzby u detí, adolescentov a dospelých*. Vydavateľstvo: EduGraf, s.r.o., 203 s. ISBN 978-80-973337-0-6.
- PAŘÍZEK, A., 2006. *Kniha o těhotenství a porodu*. 2. vyd. Praha: Galén. ISBN 80-7262-411-3.
- RHEINWALDOVÁ, E., 2011. *Jak vychovat šťastné dítě*. 4. vyd. Praha: Motto. 247 s. ISBN 978-80-7246-509-5.
- ŠPAŇHELOVÁ, I., 2003. *Dítě (Vývoj a výchova od početí do tří let)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. 100 s. ISBN 80-247-0552-4.
- TEUSEN, G. a I. GOZE-HÄNEL, 2003. *Prenatální komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál. 80 s. ISBN 80-7178-753-1.
- THOROVÁ, K., 2015. *Vývojová psychologie*. Vydavateľstvo: Portál, s. r. o., Praha. 576 s. ISBN 978-80-262-0714-6.

- VERNY, T. & J. KELLY, 2019. *The Secret Life of the Uborn Child: You Can Prepare Your Baby for a Happy, Healthy Life*. Simon & Schuster. 256 p. ISBN 9781982134952.
- URBANOVÁ, E. a kol., 2010. *Reprodukčné a sexuálne zdravie ženy – v dimenziách ošetrovateľstva a pôrodnej asistencie*. Vydavateľstvo: Osveta, spol. s. r. o. 256 s. ISBN 978-80-8063-343-1.

Kontakt

PhDr. Mgr. Alena Schlosserová, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: alena.schlosserova@unipo.sk

PaedDr. Mgr. Helena Galdunová, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: helena.galdunova@unipo.sk

PhDr. Mária Gábor, PhD.

Katedra pôrodnej asistencie

Fakulta zdravotníckych odborov PU v Prešove

e-mail: maria.gabor@unipo.sk

Bc. Monika Fazekašová

Nemocnica Penta Hospitals Rožňava

ÚLOHA SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA V PROCESE INKLÚZIE A RESOCIALIZÁCIE KOMPARATÍVNA ANALÝZA VYBRANÝCH ŠTÚDIÍ

THE ROLE OF THE SOCIAL WORKER IN THE PROCESS OF INCLUSION AND RESOCIALISATION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF SELECTED STUDIES

Eva Sabolíková

Abstrakt: Predložený príspevok prináša komparatívnu analýzu piatich odborných štúdií, ktoré reflektujú rolu a limity sociálneho pracovníka pri práci so žiakmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a poruchami správania. Vedecký rozmer spočíva v prierezovej komparácii zistení v rámci troch odlišných prostredí: otvorenými inkluzívnymi školami, prostredím telesnej výchovy a uzavretými reedukačnými zariadeniami. Analýza je štruktúrovaná do troch kritérií: kontext prostredia, definícia roly a systémové bariéry. Výsledky preukazujú, že efektivita intervencie je fundamentálne determinovaná inštitucionálnym rámcom. Od sociálneho pracovníka sa vyžaduje uplatnenie „hybridnej identity“ – musí plynule prepínať medzi poskytovaním individuálnej podpory na mikroúrovni a pozíciou „kritického priateľa“, ktorý strategicky búra systémové prekážky v inštitúcii. Zásadným zistením je, že úspešnej inklúzii a resocializácii nebránia primárne individuálne deficity žiakov, ale hlboké inštitucionálne zlyhania. Tieto bariéry gradujú od stretu organizačných kultúr v bežnom školstve, cez normatívny „ableizmus“ v športe, až po kritické personálne poddimenzovanie a absenciu práce s rodinou v reedukačných centrách. Príspevok potvrdzuje nezastupiteľnosť sociálneho pracovníka pri transformácii rigidného prostredia, no zdôrazňuje nevyhnutnosť jeho adekvátneho štrukturálneho zabezpečenia.

Kľúčové slová: sociálny pracovník, komparatívna analýza, inkluzívne vzdelávanie, resocializácia, inštitucionálne bariéry, reedukačné centrá

Abstract: The presented paper provides a comparative analysis of five academic studies reflecting on the role and limitations of the social worker when working with pupils with special educational needs and behavioural disorders. The scientific dimension lies in the cross-sectional comparison of findings across three distinct settings: open inclusive schools, the physical education environment, and closed re-educational facilities. The analysis is structured around three criteria: environmental context, role definition, and systemic barriers. The results demonstrate that the effectiveness of an intervention is fundamentally determined by the institutional framework. The social worker is required to adopt a “hybrid identity” – seamlessly transitioning between providing individual support at the micro-level and acting as a “critical friend” who strategically dismantles systemic barriers within the institution. A crucial finding is that successful inclusion and resocialisation are hindered not primarily by the individual deficits of the pupils, but rather by profound institutional failures. These barriers escalate from a clash of organisational cultures in mainstream education, through normative ableism in sports, to critical understaffing and the absence of family interventions in re-educational centres. The paper confirms the indispensable

nature of the social worker in transforming rigid environments, whilst emphasising the absolute necessity of providing them with adequate structural support.

Key words: social worker, comparative analysis, inclusive education, resocialisation, institutional barriers, re-educational centres

Úvod do problematiky

Súčasná paradigma vzdelávania a starostlivosti o žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ďalej len ŠVVP) a žiakov s poruchami správania prechádza zásadnou transformáciou. Ťažisko pozornosti sa presúva od čisto didaktických aspektov a medicínskeho modelu zdravotného postihnutia k hĺbkovej analýze sociálneho prostredia, kvality vzťahov a sociálnemu modelu postihnutia. V tomto kontexte vystupuje do popredia nevyhnutnosť etablovania školskej sociálnej práce a sociálnej práce v špecializovaných zariadeniach ako kľúčového mechanizmu, ktorý nereaguje len na symptómy znevýhodnenia, ale aktívne odstraňuje bariéry brániace plnohodnotnej participácii jednotlivca.

Predložená komparatívna analýza syntetizuje zistenia z piatich odborných štúdií indexovaných v databázach Web of Science a Scopus, vďaka čomu reflektuje rôznorodé teoretické i praktické pohľady na skúmanú problematiku. Jej vedecký rozmer spočíva v prechode od izolovaného opisu jednotlivých zdrojov k systematickej prierezovej analýze. Vybrané práce sú hodnotené simultánne podľa vopred stanovených kritérií, čo umožňuje zreteľne identifikovať spoločné prieniky i odlišnosti v ich metodologických východiskách, výskumných výsledkoch a záveroch. Samotná komparácia sa špecificky sústreďuje na definovanie roly sociálneho pracovníka, povahu jeho intervencií a na typológiu bariér, ktorým čelí pri práci so žiakmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a poruchami správania.

Analýza je štruktúrovaná do troch hlavných komparačných kritérií:

1. Kontext a inštitucionálne prostredie pôsobenia sociálneho pracovníka.
2. Definícia roly, kompetencií a metód sociálno-pracovnej intervencie.
3. Identifikované systémové a inštitucionálne bariéry.

1. Komparačné kritérium – kontext a inštitucionálne prostredie

Zvolenie kontextu a inštitucionálneho prostredia ako prvého komparačného kritéria vychádza z faktu, že práve prostredie je kľúčovým determinantom, ktorý vymedzuje povahu a rozsah pôsobnosti sociálneho pracovníka. V odbornej terminológii toto kritérium neskúma len fyzické miesto pôsobenia, ale analyzuje samotný systémový a legislatívny rámec (inštitúciu) a špecifickú situáciu v ňom (kontext).

Miera, spôsob a efektivita intervencie sociálneho pracovníka sú totiž zásadne formované práve týmto prostredím. Zvolenie tohto kritéria preukazuje, že rola sociálneho pracovníka nie je univerzálna a nemenná. Konkrétna inštitúcia (napríklad otvorená inkluzívna škola verzus uzavreté reedukačné centrum) a jej špecifický kontext (napríklad bežná teoretická výučba verzus hodina telesnej výchovy) priamo určujú, s akou cieľovou skupinou odborník pracuje, aké metódy musí zvoliť a aké primárne ciele má dosiahnuť (od facilitácie vzťahov a inklúzie až po resocializáciu). Analyzované štúdie v tomto smere predstavujú komparáciu troch fundamentálne odlišných inštitucionálnych prostredí: od otvorených bežných inkluzívnych škôl, cez špecifický priestor telesnej výchovy, až po uzavreté špecializované reedukačné zariadenia.

1.1 Bežné vzdelávacie prostredie a inklúzia

Väčšina analyzovaných štúdií sa zameriava na pôsobenie sociálnych pracovníkov priamo v bežných školách, kde je ich cieľom pomôcť žiakom so znevýhodnením zapadnúť medzi zdravých rovesníkov. Štúdia Garrote et al. (2017) sa zameriava na predškolské a primárne vzdelávacie zariadenia, pričom skúma intervencie zamerané na zlepšenie sociálnej participácie žiakov so ŠVVP priamo v inkluzívnych triedach. Zistenia poukazujú na to, že samotné umiestnenie žiaka so ŠVVP do bežnej triedy (fyzická prítomnosť) automaticky nevedie k jeho sociálnej integrácii a prijatiu rovesníkmi.

Nguyen et al. (2022) posúvajú tento kontext do prostredia stredných škôl vo Vietname, kde sociálni pracovníci pôsobia ako podpora pre učiteľov pri riešení emocionálnych a behaviorálnych problémov študentov. Zaujímavým zistením v tomto kontexte je, že školy a učelia preferujú spoluprácu so sociálnymi pracovníkmi primárne v oblasti prevencie, a nie priamo v oblasti hlbokých intervencií s malou skupinou problémových žiakov.

Westlake et al. (2024) vo svojom výskume z troch britských miestnych samospráv vo Veľkej Británii analyzujú model, kde sú sociálni pracovníci fyzicky umiestnení priamo v sekundárnych školách (a pridružených primárnych školách). Tento model podčiarkuje dôležitosť fyzickej prítomnosti a „vnorenia“ sociálneho pracovníka do školského prostredia, čo mu umožňuje byť prístupný pre študentov aj personál počas celého dňa.

1.2 Špecifické prostredie telesnej výchovy a športu

Výrazný kontrast v rámci analýzy inkluzívneho vzdelávania poskytuje vedecký výskum Liu et al. (2025), ktorý zužuje kontext intervencie výhradne na hodiny telesnej výchovy a voľnočasové športové aktivity. Komparácia odha-

luje, že toto inštitucionálne prostredie sa od bežnej triedy radikálne odlišuje samotnou podstatou edukácie. Zatiaľ čo v štandardnej triede prebieha vzdelávanie primárne v kognitívnej rovine a v statickom, štruktúrovanom priestore (žiak sedí za lavicou), na telesnej výchove sa ústredným médiom edukácie stáva samotné fyzické telo a pohyb v otvorenom priestore.

Pre sociálneho pracovníka to predstavuje úplne novú paradigmu. Miera participácie a zručností je tu totiž priamo a neustále verejne viditeľná. Akékoľvek fyzické či motorické obmedzenia žiakov sú bezprostredne vystavené zraku rovesníkov, pričom na rozdiel od kognitívnych ťažkostí (napríklad pri riešení matematického príkladu) sa v športe nedajú skryť. Z tohto dôvodu sa telocvičňa či ihrisko stávajú pre žiakov so zdravotným znevýhodnením prostredím vysokej zraniteľnosti a potenciálne psychologicky „nebezpečným priestorom“.

Okrem samotnej telesnosti hrá kľúčovú rolu pri definovaní tohto kontextu aj priestorové a senzorické usporiadanie inštitúcie. Autori upozorňujú na špecifickú architektúru športovísk – ide o nadmerne veľké, často akusticky hlučné haly bez adekvátnych zvukových orientačných bodov pre zrakovo znevýhodnených, alebo o nepredvídateľné exteriérové terény. Toto fyzické prostredie tak podľa zistení pôsobí ako neúprosná „lupa“, ktorá ešte viac zväčšuje pocit neistoty a vizuálnej odlišnosti žiaka od intaktnej väčšiny. Pre sociálneho pracovníka na mikroúrovni to znamená, že musí svoju facilitačnú činnosť a snahu o budovanie vzťahov realizovať v dynamickom, rýchlo sa meniacom priestore, kde je žiak pod neustálym vizuálnym a sociálnym tlakom svojho okolia.

1.3 Špecializované inštitucionálne prostredie

Úplne odlišný kontext prináša štúdia Vankovej (2025), ktorá analyzuje prostredie jedenástich reedukačných centier na Slovensku, čím sa inštitucionálne prostredie radikálne mení z otvoreného vzdelávacieho priestoru na špecializované, často uzavreté zariadenie. Zatiaľ čo predchádzajúce štúdie riešili prevenciu a podporu v štandardnom školskom prostredí, tu sa sociálni pracovníci stretávajú s mládežou v konflikte so zákonom, s deťmi s ťažkými poruchami správania, závislosťami a hlbokými sociálnymi deficitmi. Samotné inštitucionálne prostredie týchto zariadení je vysoko diferencované a mení sa v závislosti od typológie klientov. Prístupy a metódy sa radikálne líšia napríklad v centre v Hlohovci, ktoré sa zameriava na psychoterapiu dievčat s traumatickou minulosťou, v porovnaní s Levočou, ktorá integruje deti z marginalizovaných rómskych komunít, alebo Zlatými Moravcami, kde sa pracuje s chlapcami vykazujúcimi agresívne a delikventné sklony.

Cieľom v tomto kontexte nie je primárne školská inklúzia, ale celková resocializácia. Toto prostredie vyžaduje od sociálneho pracovníka dynamický proces zameraný na elimináciu patologických vzorcov správania, korekciu postojov a sanáciu deficitov z predchádzajúceho výchovného prostredia s cieľom pripraviť mládež na reintegráciu do spoločnosti.

Zásadným zistením komparácie je, že miera intervencie je v tomto prostredí prísne limitovaná tvrdými inštitucionálnymi a systémovými prekážkami. Efektivitu práce sociálnych pracovníkov tu naruša chronický nedostatok odborného personálu, nedostatočné materiálne kapacity a predovšetkým mimoriadne vysoká fluktuácia klientov. Táto nestabilita, ktorá je často spôsobená neustálymi presunmi detí medzi zariadeniami alebo predčasným ukončením ich pobytu (a nie úspešnou resocializáciou), zásadne trhá kontinuitu terapeutickú prácu a bráni vybudovaniu hlbšieho vzťahu dôvery medzi pracovníkom a klientom. Extrémnou bariérou tohto inštitucionálneho prostredia je tiež nízka miera zapojenia biologických rodín do procesu nápravy. Sociálny pracovník tu tak na rozdiel od bežnej školy nepôsobí len ako facilitátor vzťahov v triede, ale stojí na mimoriadne náročnej križovatke – musí neustále balansovať medzi izolovaným ústavným systémom, individuálnymi terapeutickými potrebami klienta a často dysfunkčným externým prostredím (rodina, súdy, komunita).

2. Komparačné kritérium – definícia roly, kompetencií a metód sociálneho pracovníka

Druhým strategicky zvoleným komparačným kritériom je *definícia roly, kompetencií a metód sociálneho pracovníka*. Výber tohto kritéria presne nadväzuje na predchádzajúcu analýzu prostredia a odpovedá na otázku, akými konkrétnymi nástrojmi, metódami a prístupmi odborníci reagujú na podmienky, v ktorých sa nachádzajú.

Predmetom porovnania v tejto časti je transformácia úlohy sociálneho pracovníka a výber jeho metód na rôznych úrovniach intervencie. Vedecký rozmer tejto komparácie spočíva v identifikácii spoločného menovateľa – požiadavky na proaktívny prístup. Analýza však simultánne preukazuje, že spôsob, akým sa táto proaktivita v praxi prejavuje, nie je jednotný. Naopak, komparácia odhaľuje, že uplatňované kompetencie a metódy sa signifikantne odlišujú a stupňujú od bezprostrednej práce na mikroúrovni (priama podpora žiaka), cez mezoúroveň (spolupráca s učiteľmi a rodinou), až po makroúroveň (systémové zmeny v inštitúcii).

2.1 Mikroúroveň: priama práca so žiakom a rovesníkmi

Na mikroúrovni sa sociálny pracovník (alebo ním metodicky vedený pedagogický personál) zameriava na bezprostrednú facilitáciu sociálnych zručností a interakcií priamo v edukačnom procese. Komparácia ukazuje, že úspešné metódy na tejto úrovni sa neorientujú výlučne na žiaka so znevýhodnením, ale aktívne zapájajú jeho okolie. Garrote et al. (2017) na základe svojej analýzy identifikujú ako najefektívnejšie intervencie tie, ktoré učia intaktných (zdravých) rovesníkov, ako iniciovať, primerane reagovať a udržiavať interakcie so žiakmi so ŠVVP (napríklad s deťmi s poruchami autistického spektra). Ďalšími vedecky overenými metódami na tejto úrovni sú štruktúrované skupinové aktivity, kooperatívne učenie a rovesnícke doučovanie (tzv. peer tutoring), ktoré prirodzene budujú sociálne väzby a znižujú mieru izolácie.

V špecifickom kontexte telesnej výchovy Liu et al. (2025) dopĺňajú toto kritérium o nevyhnutnosť aplikácie Teórie základných psychologických potrieb (SDT – Self-Determination Theory), ktorá sa zameriava na naplnenie troch pilierov: potreby autonómie, kompetencie a vzťahovosti. Rola odborníka na mikroúrovni tu spočíva v zabezpečení obojsmernej a rešpektujúcej komunikácie, poskytovaní adekvátnej podpory prostredníctvom hmatových či vizuálnych ukážok a v zmysluplnej modifikácii aktivít. Sociálny pracovník a pedagóg musia spoločne dbať na to, aby boli inštrukcie jasné a flexibilné, čím sa predchádza frustrácii žiaka z vlastného zlyhania v dôsledku fyzických bariér. Odborník tu vystupuje ako facilitátor, ktorého primárnym cieľom je prispôsobiť činnosť tak, aby žiak zažíval pocit kompetentnosti a necítil sa len ako nedobrovoľný a „povinný účastník“ procesu, čím sa priamo saturuje jeho potreba autonómie a prijatia.

2.2 Mezzouroveň a Makroúroveň: systémový koordinátor a kritický priateľ

Pri presune na úroveň celej školy a komunity (mezzo a makroúroveň) sa definícia roly sociálneho pracovníka signifikantne rozširuje z individuálneho facilitátora na systémového aktéra. Komparácia štúdií v tomto bode odhaľuje dva odlišné, no vzájomne sa doplňujúce prístupy k tejto role.

Na jednej strane Nguyen et al. (2022) vo svojom výskume kategorizujú túto spoluprácu do viacerých formálnych úloh: sociálny pracovník tu vystupuje ako iniciátor a koordinátor (ktorý prepája študentov, rodiny a komunitné zdroje), hodnotiteľ (zberajúci dáta pre formálne posúdenia) a takzvaný „oznamovateľ“, ktorý proaktívne upozorňuje pedagógov na špecifické krízové situácie a riziká v triedach. Zaujímavým komparatívnym zistením tohto výskumu je, že peda-

gógovia vnímajú túto rolu do veľkej miery ako servisnú. Najviac oceňujú, ak ich sociálny pracovník odbremení od riešenia sociálnych a emocionálnych problémov žiakov, čím učiteľom poskytne stabilnejší priestor na samotnú výučbu a pedagogické riadenie triedy.

Na druhej strane, britská štúdia Westlake et al. (2024) posúva túto rolu z pozície pasívneho poskytovania servisu k aktívnej transformácii inštitúcie. Autori zavádzajú kľúčový koncept sociálneho pracovníka ako „kritického priateľa“ (critical friend). V tomto modeli odborník nielenže rieši už vzniknuté krízy, ale proaktívne spochybňuje, analyzuje a dekonštruuje samotné systémové bariéry a neefektívne pedagogické rutiny priamo v štruktúrach školy. Tento prístup si vyžaduje mimoriadne vysokú mieru profesionality, argumentačnej asertivity, ale aj psychickej odolnosti, keďže sociálny pracovník v tomto kontexte často naráža na odpor zabehnutého systému a musí pracovať v istej profesionálnej izolácii od vlastných kolegov z odboru.

2.3 Hybridná identita v špecializovanej starostlivosti

Najnáročnejší súbor kompetencií a metód vyžaduje výkon sociálnej práce v uzavretých reedukačných zariadeniach. Ako ukazuje štúdia Vankovej (2025), rola odborníka sa tu diametrálne odlišuje od školského prostredia. Zatiaľ čo v bežnej škole je primárnym cieľom prevencia a udržanie žiaka v bežnom systéme, v reedukačnom centre ide o hĺbkovú nápravu a resocializáciu mládeže s ťažkými poruchami správania, často v konflikte so zákonom.

Sociálni pracovníci v tomto prostredí musia preukázať kompetencie na aplikáciu vysoko špecializovaných metód, akými sú kognitívno-behaviorálna terapia, motivačné rozhovory, rodinná terapia a krízová intervencia. Ich rola nadobúda takzvanú „hybridnú identitu“ – pracovník musí vedieť plynule prepínať medzi rolou terapeuta na mikroúrovni (kde priamo pracuje na zmene postojov žiaka) a rolou kľúčového mediátora na makroúrovni. V tejto druhej, systémovej polohe sociálny pracovník zastrešuje náročnú byrokratickú a legislatívnu komunikáciu, pričom ako člen multidisciplinárneho tímu koordinuje činnosť so súdmi, probačnými úradníkmi a úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny.

Kritickým komparatívnym zistením tejto štúdie je fakt, že akákoľvek aplikácia sociálno-psychologických metód izolovaná len na prostredie zariadenia prináša u klienta iba dočasný efekt. Preto sa kľúčovou kompetenciou sociálneho pracovníka v tomto kontexte stáva schopnosť aktívne vstupovať do pôvodného rodinného prostredia klienta s cieľom sanovať ho a rekonštruovať narušené citové väzby. Pracovník tak nesupluje len rolu vnútorného vychovávateľa, ale vystupuje ako hlavný architekt prípravy na úspešnú post-penitenciárnu reintegráciu mladého človeka do spoločnosti a na jeho celkové osamostatnenie.

3. Komparačné kritérium: identifikované systémové a inštitucionálne bariéry

Tretím a záverečným komparačným kritériom sú *identifikované systémové a inštitucionálne bariéry*. Výber tohto kritéria vedecky uzatvára prierezovú analýzu tým, že po zadefinovaní prostredia (1. kritérium) a pracovných metód (2. kritérium) porovnáva limity a prekážky, na ktoré sociálna práca v praxi naráža.

Predmetom porovnávania v tejto časti sú konkrétne faktory, ktoré znižujú efektivitu sociálno-pracovných intervencií. Spoločným a najvýraznejším prienikom všetkých piatich analyzovaných štúdií je zistenie, že úspešnosti plnohodnotnej inklúzie a resocializácie nebránia primárne individuálne deficity žiakov (ich diagnózy, zdravotné znevýhodnenia či poruchy správania). Prierezová komparácia naopak potvrdzuje, že hlavnou prekážkou sú vo všetkých analyzovaných kontextoch fundamentálne systémové a inštitucionálne faktory.

Z vedeckého hľadiska táto analýza odhaľuje kľúčový kontrast: kým podstata problému (zlyhávanie systému) je pre všetky štúdie spoločná, konkrétna typológia týchto bariér sa radikálne mení v závislosti od inštitúcie. Komparácia postupne prechádza od hodnotenia stretu dvoch odlišných organizačných kultúr (školstva a sociálnej práce) v bežných školách, cez špecifický fyzický a kultúrny „ableizmus“ prítomný na hodinách telesnej výchovy, až po analýzu kritických štrukturálnych, personálnych a legislatívnych limitov v izolovaných reedukačných zariadeniach.

3.1 Stret organizačných kultúr a postojov

Zásadnou bariérou v prostredí bežných škôl nie sú fyzické prekážky, ale skôr kultúrny a filozofický rozpor medzi vzdelávacím systémom a systémom sociálnej práce. Westlake et al. (2024) vo svojej štúdii kriticky reflektujú hlboké rozdiely v organizačnej kultúre: zatiaľ čo školstvo často uplatňuje rigidný a disciplinárny prístup k prehreškom žiakov (zameraný napríklad na sankcionovanie meškania či nesprávnej uniformy), sociálni pracovníci hľadajú hlbšie príčiny tohto správania v rodinnom systéme a domácom zázemí. Tento stret potvrdzujú aj zistenia Nguyen et al. (2022), podľa ktorých učitelia niekedy prejavujú ľahostajnosť či rezistenciu voči službám sociálnej práce. Dôvodom však nie je apriórne odmietanie, ale akútny nedostatok času a hlboké nedorozumenia kompetencií medzi odborníkmi z odlišných sfér. Porovnanie tak ukazuje, že v bežnom školstve bráni efektívnej intervencii primárne nepochopenie samotnej roly sociálneho pracovníka zo strany pedagogického zboru.

3.2 „Ableizmus“ a formálna inklúzia

V ostrom kontraste s bežnou triedou, v špecifickom prostredí telesnej výchovy nepredstavuje hlavnú prekážku len rozdielnosť prístupov, ale priamo prítomný „ableizmus“ (systémové uprednostňovanie zdravých jednotlivcov a diskriminácia na základe postihnutia), ktorý dominuje aj v integrovaných nastaveniach. Liu et al. (2025) poukazujú na to, že kurikulá sú tu často neflexibilné, zamerané výlučne na fyzický výkon a súťaživosť, čo priamo marginalizuje žiakov so znevýhodnením. Modifikácie vyučovania zo strany učiteľov sú často len povrchné (samotní žiaci ich v štúdii prirovnávajú k „leukoplastu“), pričom žiaci sú nútení do alternatívnych, nezmyselných aktivít (napríklad robiť rozhodcu alebo vypracovávať teoretické úlohy). To vedie k ich nedobrovoľnému vylúčeniu a prehlbuje v nich pocit, že sú prítomní len pre formálne splnenie legislatívnych požiadaviek o inklúzii. Absencia špecializovaného vybavenia a fyzické bariéry (schody, trávnaté plochy limitujúce vozíčkarov) túto exklúziu len prehľbujú a sociálnemu pracovníkovi odoberajú reálny priestor na intervenciu.

3.3 Štrukturálne a personálne limity

Prierezovým zistením všetkých analyzovaných prác je prítomnosť bariéry vo forme nedostatku kapacít, ktorá však s typom inštitúcie výrazne graduje. V bežných školách Garrote et al. (2017) upozorňujú, že pedagogickí zamestnanci narážajú na nedostatok času a chýba im systematická pregraduálna príprava a odborné znalosti na samostatné implementovanie tréningov sociálnych zručností.

Tento personálny a štrukturálny problém však nadobúda kritické rozmery v systéme špecializovaných reedukačných centier. Vanková (2025) identifikuje ako hlavné systémové prekážky trvalé personálne poddimenzovanie odborných tímov, hraničné materiálne zabezpečenie a extrémne vysokú fluktuáciu klientov. Táto inštitucionálna nestabilita, prejavujúca sa častými presunmi detí medzi zariadeniami a predčasnými ukončeniami pobytov, absolútne znemožňuje budovanie terapeutickej dôvery a realizáciu dlhodobých individuálnych plánov. Komparácia navyše odhaľuje zásadné systémové zlyhanie špecifické výlučne pre tento kontext: nízku mieru zapojenia biologických rodín do procesu resocializácie a absolútnu absenciu post-penitenciárnej starostlivosti. V dôsledku týchto inštitucionálnych bariér sa stabilizovaný klient často vracia do identického patologického prostredia, čo výrazne zvyšuje riziko recidívy a marí predchádzajúce úsilie sociálneho pracovníka a celého tímu.

Diskusia a syntéza poznatkov

Syntéza zistení z piatich komparovaných vedeckých štúdií jasne odhaľuje spoločný trend smerovania výskumu v oblasti školskej a inštitucionálnej sociálnej práce. Vedecký prínos tejto prierezovej komparácie spočíva v preukázaní kľúčovej hypotézy: úspech inklúzie a resocializácie už nespočíva v modifikácii správania dieťaťa s cieľom „opraviť“ ho tak, aby zapadlo do rigidného systému, ale v nevyhnutnosti premeny samotného inštitucionálneho rámca.

Prierezové porovnanie v rámci troch zvolených kritérií prinieslo nasledujúce syntetizujúce zistenia:

1. Z hľadiska kontextu a prostredia komparácia dokázala, že inštitúcia primárne determinuje povahu intervencie. Kým otvorené školské prostredia vo svete smerujú k prevencii a podpore inklúzie, slovenská realita špecializovaných zariadení je zameraná na izolovanú resocializáciu, ktorá si vyžaduje o to intenzívnejšie prepájanie zariadenia s dysfunkčným rodinným systémom.
2. Z hľadiska rolí a metód analýza odhalila, že od sociálneho pracovníka sa vo všetkých analyzovaných prostrediach vyžaduje proaktívny prístup. Z teoretického hľadiska je prínosné definovať túto rolu cez koncept identifikovanej „hybridnej identity“. Tento odborník musí plynule prepínať medzi poskytovaním individuálnej emocionálnej a terapeutickej podpory na mikroúrovni a rolu „kritického priateľa“, ktorý strategicky prekonáva organizačné, kultúrne a legislatívne bariéry na makroúrovni.
3. Z hľadiska identifikovaných bariér komparácia definitívne vyvracia mýtus, že najväčšou prekážkou sociálnej práce je samotná diagnóza či delikvencia klienta. Porovnanie zistení ukázalo, že vo všetkých piatich prostrediach zlyháva v prvom rade systém. Či už ide o kultúrny stret medzi učiteľmi a sociálnymi pracovníkmi, o toxický „ableizmus“ na hodinách telesnej výchovy, alebo o kritický nedostatok personálu a vysokú fluktuáciu v reedukačných centrách – prekážky majú vždy inštitucionálny a štrukturálny charakter.

Úspech intervencií sa tak na základe porovnania ukazuje ako absolútne závislý od vytvorenia podporného ekosystému. Sociálny pracovník v ňom nesmie fungovať len ako externý „hasič problémov“, ale musí byť integrálnou súčasťou multidisciplinárneho tímu, ktorý je priamo zapojený do rozhodovacích procesov a vedenia inštitúcie.

Záver

Predložená komparatívna analýza piatich odborných štúdií preukázala, že sociálny pracovník je nezastupiteľným prvkom tak v bežnom inkluzívnom vzdelávaní, ako aj v špecializovaných resocializačných procesoch. Vedecké uchopenie tejto problematiky prostredníctvom zvolených komparačných kritérií umožnilo odvrátiť pozornosť od izolovaného popisu jednotlivých kazuistík k hlbšiemu pochopeniu systémových súvislostí.

Závery komparácie potvrdzujú, že prínos sociálneho pracovníka netkvie len v priamej práci s deficitmi žiakov. Jeho najvyššia pridaná hodnota spočíva v schopnosti transformovať samotné prostredie, budovať siete multidisciplinárnej spolupráce a pôsobiť ako obhajca potrieb žiaka v systéme, ktorý má často v dôsledku svojej rigidity tendenciu k exklúzii a marginalizácii znevýhodnených jednotlivcov. Analýza však zároveň vysielala jasné varovanie: bez adekvátneho personálneho, metodického a finančného zabezpečenia týchto odborníkov, a bez ochoty inštitúcií meniť svoje zabehnuté rutiny, budú snahy sociálnych pracovníkov aj naďalej narážať na neprekonateľné systémové bariéry. Odborný potenciál sociálnej práce v školstve a v reedukačných zariadeniach tak zostane nenaplnený, kým sa nezmení celkový inštitucionálny prístup k jej podpore.

Zoznam bibliografických odkazov

- GARROTE, A., R. SERMIER DESSEMONTET & E. MOSER OPITZ, 2017. Facilitating the social participation of pupils with special educational needs in mainstream schools: A review of school-based interventions. In: *Educational Research Review*. Vol. 20, pp. 12-23. ISSN 1747-938X.
- LIU, X., H. HAN, Z. LI, S. HUANG, Y. ZHAO, Q. XIAO & J. SUN, 2025. Barriers and facilitators to participation in physical activity for students with disabilities in an integrated school setting: a meta-synthesis of qualitative research evidence. In: *Front. Public Health*. [online]. [cit. 2026-02-11]. Dostupné z: <https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2025.1496631/full>
- NGUYEN, B. T. N, T. V. VO-THI, N. H. NGUYEN-VU & V. L. TRAN-CHI, 2022. Collaboration Between Social Workers and Educational Forces in Schools: Advantages, Objectives, Content, and Form. In: *Journal for Educators, Teachers and Trainers* Vol. 13, no. 5, pp. 170-180.
- VANKOVÁ, K., 2025. Social-Educational Work and the Role of Social Workers in Re-Education Facilities for Youth in Slovakia: A Qualitative Study. In: *Social Sciences*. Vol. 14, p. 597.
- WESTLAKE, D., G. J. MELENDEZ-TORRES, C. CORLISS, A. EL-BANNA, S. THOMPSON, M. MEINDL, R. TALWAR, L. FOLKES & E. SCHOENWALD, 2024. Social workers in schools: A feasibility study of three local authorities. In: *Journal of Social Work*. Vol. 24, no. 5, pp. 607-626.

Kontakt

PhDr. Mgr. Eva Sabolíkova, DBA

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: eva.sabolikova@mail.unipo.sk

VZDELÁVANIE ODSÚDENÝCH AKO NÁSTROJ RESOCIALIZÁCIE ODSÚDENÝCH POČAS VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY

EDUCATION OF CONVICTS AS A TOOL FOR RESOCIALIZATION DURING IMPRISONMENT

Tomáš Šitár

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá významom vzdelávania odsúdených osôb ako jedného z kľúčových nástrojov ich resocializácie počas výkonu trestu odňatia slobody. Cieľom článku je poukázať na komplexný charakter vzdelávacích aktivít v penitenciárnom prostredí a zdôrazniť ich individuálny aj spoločenský prínos. Vzdelávanie nie je vnímané len ako proces sprostredkovania vedomostí, ale ako systematické pôsobenie na postoje, hodnoty, motiváciu a sociálne kompetencie odsúdených. Osobitná pozornosť je venovaná významu získania základného a stredného vzdelania, odborných kvalifikácií a rekvalifikačných zručností pre úspešnú reintegráciu do spoločnosti. Text poukazuje aj na prepojenie vzdelávania vo výkone trestu s nástrojmi aktívnej politiky trhu práce a spoluprácu s Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny, čím sa vytvára kontinuita medzi penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou. Článok zároveň analyzuje organizačné, legislatívne a inštitucionálne podmienky realizácie vzdelávania vo väzenských zariadeniach. Záver článku zdôrazňuje, že systematická podpora vzdelávania odsúdených prispieva k zníženiu rizika recidívy, zvyšovaniu zamestnateľnosti a posilňovaniu sociálnej stability, čím predstavuje efektívny preventívny mechanizmus v rámci trestnej politiky štátu.

Kľúčové slová: vzdelávanie odsúdených, resocializácia, výkon trestu odňatia slobody, rekvalifikácia, penitenciárna starostlivosť, reintegrácia, trh práce, prevencia recidívy

Abstract: The paper addresses the importance of education of convicted persons as one of the key instruments of their resocialization during imprisonment. The aim of the article is to highlight the comprehensive nature of educational activities in the penitentiary environment and to emphasize their individual as well as societal benefits. Education is not perceived merely as a process of transferring knowledge, but as a systematic influence on the attitudes, values, motivation, and social competences of inmates. Particular attention is paid to the importance of acquiring primary and secondary education, vocational qualifications, and retraining skills for successful reintegration into society. The paper also points to the connection between prison education and active labour market policy instruments, as well as cooperation with labour offices, thus ensuring continuity between penitentiary and post-penitentiary care. The article also analyses the organizational, legislative, and institutional conditions for implementation of education in prison facilities. The conclusion emphasizes that systematic support for the education of convicted persons contributes to reducing the risk of recidivism, increasing employability, and strengthening social stability, thus representing an effective preventive mechanism within the state's criminal policy.

Key words: education of convicted persons, resocialization, imprisonment, vocational training, penitentiary care, reintegration, labour market, recidivism prevention

Vzdelávanie odsúdených osôb je potrebné vnímať ako neoddeliteľný prvok resocializačného procesu, ktorý svojim významom a obsahom presahuje rámec tradičného vyučovania. V podmienkach výkonu trestu odňatia slobody predstavuje vzdelávanie komplexný nástroj výchovného, sociálneho aj preventívneho pôsobenia, ktorého cieľom je pripraviť odsúdeného na návrat do spoločnosti. Nejde len o sprostredkovanie poznatkov, ale aj o systematické ovplyvňovanie postojov, motivácie a správania jednotlivca, ako aj o rozvoj schopnosti uplatniť sa v bežnom občianskom a pracovnom živote (Lukáč 2015). Prostredníctvom vzdelávania dochádza aj k posilňovaniu schopnosti jednotlivca orientovať sa v sociálnych vzťahoch, prijímať zodpovednosť za vlastné rozhodnutia a aktívne sa zapájať do pracovného a spoločenského života. V prostredí výkonu trestu sa nachádzajú osoby s rôznou úrovňou dosiahnutého vzdelania. Mnohí odsúdení nedokončili ani povinnú školskú dochádzku, prípadne nemajú žiadnu odbornú kvalifikáciu. Táto skutočnosť výrazne znižuje ich uplatniteľnosť na trhu práce a zvyšuje riziko sociálneho vylúčenia po prepustení na slobodu. Práve preto je nevyhnutné vytvárať také podmienky, ktoré umožnia odsúdeným doplniť si vzdelanie, získať nové zručnosti a rozvinúť pracovné návyky. Vzdelávacie aktivity vo výkone trestu majú nielen odborný, ale aj psychologický a sociálny význam. Dlhodobá nečinnosť a absencia pracovných či študijných povinností môžu viesť k strate sebavedomia, oslabeniu motivácie a prehĺbeniu pocitu bezvýchodiskovosti. Naopak, zapojenie sa do vzdelávania pomáha odsúdeným udržiavať kontakt s realitou, podporuje ich sebaúctu a znižuje obavy z budúcnosti. Vzdelávanie tak pôsobí ako stabilizačný prvok, ktorý zmierňuje negatívne dopady izolácie od spoločnosti (Lešková a Mičková 2023).

Výchovno-vzdelávacie pôsobenie vo výkone trestu by malo smerovať k posilňovaniu sociálnych a pracovných kompetencií odsúdených tak, aby boli schopní po ukončení trestu viesť samostatný a zodpovedný život. Prepojenie dosiahnutého vzdelania so zamestnaním má významný vplyv na mieru recidívy, čo potvrdzuje opodstatnenosť systematickej podpory vzdelávania v penitenciárnom prostredí. Práve možnosť získať alebo si doplniť vzdelanie predstavuje jeden z najsilnejších argumentov v prospech jeho rozvoja vo väzenských zariadeniach (Lukáč 2015). Systém vzdelávania vo výkone trestu je nastavený tak, aby odsúdeným umožnil získať základné vzdelanie, ukončiť stredné odborné alebo úplné stredné vzdelanie, prípadne si zvýšiť alebo doplniť pracovnú kvalifikáciu. Osobitná pozornosť sa venuje odsúdeným, ktorí nemajú ukončené základné vzdelanie alebo sú negramotní, pričom im je umožnené absolvovať špecializované kurzy zamerané na osvojenie si základných čitateľských a písomných zručností. Významné miesto majú aj technické a počítačové kurzy, ktoré reflektujú požiadavky súčasného trhu práce. Tieto formy vzdelávania

prispievajú k rozvoju praktických zručností, ktoré sú nevyhnutné pre získanie zamestnania po prepustení.

Osobitnú úlohu zohrávajú rekvalifikačné kurzy, ktoré sú určené najmä pre odsúdených bez odbornej kvalifikácie. Ich cieľom je pripraviť účastníkov na výkon konkrétneho povolania prostredníctvom kombinácie teoretickej prípravy a praktického výcviku. Účastníci sa oboznamujú s technologickými postupmi, pracovnými procesmi a bezpečnostnými pravidlami, pričom v praktickej časti si osvojujú pracovné návyky a manipuláciu s potrebným náradím a technikou. Úspešné absolvovanie kurzu je podmienené vykonaním záverečnej skúšky, ktorá preveruje nadobudnuté vedomosti a zručnosti. Z tohto dôvodu ústavy na výkon trestu odňatia slobody začali realizovať programy podporované Úradom práce, sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR). Tieto nástroje aktívnej politiky trhu práce vytvárajú priestor na systematickú prípravu odsúdených na návrat do civilného života a na zvýšenie ich zamestnateľnosti po prepustení. Spolupráca medzi väzenskými zariadeniami a ÚPSVaR umožňuje prepojenie resocializačných cieľov s reálnymi požiadavkami trhu práce. V minulosti zohrával významnú úlohu projekt „Nestrať prácu, vzdelávaj sa“, ktorý bol zameraný na podporu ďalšieho vzdelávania osôb ohrozených stratou zamestnania alebo dlhodobou nezamestnanosťou. Hoci tento projekt nebol primárne určený výlučne pre osoby vo výkone trestu, jeho filozofia a nástroje boli využiteľné aj v kontexte resocializácie odsúdených. Cieľom projektu bolo zvyšovanie kvalifikácie, rozširovanie odborných kompetencií a posilňovanie adaptability jednotlivcov na meniace sa podmienky trhu práce. Pre odsúdených predstavoval tento typ podpory možnosť získať nové zručnosti ešte pred návratom na slobodu a lepšie sa pripraviť na reintegráciu do pracovného procesu. V súčasnosti ÚPSVaR podporuje vzdelávanie záujemcov o zamestnanie v rámci národného projektu „Zručnosti pre trh práce“, ktoré reflektujú potreby zamestnávateľov a trendy v oblasti digitalizácie, technických profesií či služieb. Tieto programy sa orientujú najmä na získanie praktických zručností, ktoré majú okamžitú uplatniteľnosť v praxi. Pre osoby po výkone trestu odňatia slobody sú takéto vzdelávacie aktivity mimoriadne dôležité, keďže im umožňujú prekonať bariéry vstupu na trh práce a zvýšiť svoju konkurencieschopnosť.

Vzdelávacie a rekvalifikačné kurzy podporované ÚPSVaR sú často financované z verejných alebo európskych zdrojov, čo znižuje finančnú záťaž účastníkov. Po prepustení na slobodu sa bývalí odsúdení môžu zaradiť do evidencie uchádzačov o zamestnanie a následne sa zapojiť do programov zameraných na rozvoj odborných, digitálnych či mäkkých zručností. Tým sa vytvára kontinuita medzi vzdelávaním realizovaným vo výkone trestu a ďalším profesijným rozvojom v civilnom prostredí. Prepojenie vzdelávania odsúdených s nástrojmi

aktívnej politiky trhu práce má významný resocializačný potenciál. Získanie relevantných zručností a kvalifikácie zvyšuje šancu na stabilné zamestnanie, čo je jeden z kľúčových faktorov úspešnej reintegrácie do spoločnosti. Vzdelávanie podporované ÚPSVaR tak dopĺňa resocializačné aktivity väzenských zariadení a prispieva k zníženiu rizika opakovanej trestnej činnosti.

Dôležitým aspektom vzdelávania odsúdených je aj jeho organizačné zabezpečenie. Výber účastníkov kurzov sa realizuje na základe viacerých kritérií, medzi ktoré patrí zdravotný stav, dĺžka trestu, prejavovaný záujem o vzdelávanie, ako aj osobnostné a intelektové predpoklady. Cieľom je zabezpečiť, aby odsúdený mal reálnu možnosť kurz úspešne dokončiť ešte počas výkonu trestu. Vzdelávacie aktivity sú zároveň organizované tak, aby neboli v rozpore s termínom podmienenečného prepustenia alebo ukončenia trestu. Vzdelávanie odsúdených sa realizuje v rôznych organizačných formách a na jeho zabezpečení sa podieľajú zamestnanci Zboru väzenskej a justičnej stráže, najmä pedagógovia, sociálni pracovníci a psychológovia. Významnú úlohu zohráva aj spolupráca s externými subjektmi, ako sú školy, vzdelávacie inštitúcie či mimovládne organizácie. Táto spolupráca umožňuje rozšírenie ponuky vzdelávacích aktivít a zabezpečenie ich odbornej úrovne (Lukáč 2015).

Vzdelávanie vo výkone trestu má významný spoločenský rozmer. Získaním vzdelania a kvalifikácie sa zvyšuje šanca odsúdených na legálne zamestnanie, čo má vplyv na znížovanie rizika recidívy trestnej činnosti. Spoločnosť tak môže profitovať z lepšej integrácie bývalých odsúdených, ktorí sú schopní aktívne sa podieľať na jej fungovaní. Vzdelávanie zároveň prispieva k zníženiu počtu nekvalifikovaných pracovníkov a podporuje sociálnu súdržnosť. Nezanedbateľný je aj legislatívny a inštitucionálny rámec vzdelávania odsúdených. Právne predpisy upravujú podmienky a možnosti vzdelávania vo väzenských zariadeniach a umožňujú kontinuitu štúdií aj po prepustení na slobodu. Výhodou je, že odsúdení môžu nadviazať na začaté vzdelávanie v civilnom prostredí, čo zvyšuje jeho efektívnosť a praktickú využiteľnosť. Financovanie vzdelávacích programov je často podporované aj z externých zdrojov, čo umožňuje rozširovanie ponuky kurzov a zvyšovanie ich kvality. Organizácia vzdelávania zohľadňuje aj skutočnosť, že stigmatizácia spojená s výkonom trestu môže negatívne ovplyvniť uplatnenie odsúdených v civilnom živote. Z tohto dôvodu sú doklady o dosiahnutom vzdelaní vydávané tak, aby z nich nebolo zrejmé, že boli získané počas výkonu trestu odňatia slobody. Tento prístup zvyšuje šance bývalých odsúdených na úspešnú reintegráciu do spoločnosti. Vzdelávanie ako forma resocializácie tak predstavuje komplexný proces, ktorý presahuje rámec samotného výkonu trestu. Nejde len o získanie formálneho vzdelania, ale o celkovú prípravu odsúdeného na návrat do spoločnosti. Prostredníctvom vzdelávania sa

vytvárajú podmienky pre osobnostný rast, rozvoj zodpovednosti a schopnosť viesť život v súlade so spoločenskými normami. Z tohto pohľadu možno vzdelávanie považovať za jeden z najúčinnějších nástrojov prevencie recidívy a podpory úspešnej resocializácie odsúdených (Lešková a Mičková 2023). Na základe uvedeného možno konštatovať, že vzdelávanie odsúdených osôb predstavuje systematický a dlhodobý efektívny nástroj resocializácie, ktorý má individuálny aj celospoločenský prínos. Vytváraním podmienok na získanie vzdelania, kvalifikácie a pracovných návykov sa posilňuje schopnosť odsúdených začleniť sa do spoločnosti a viesť zákonný a zodpovedný život. Investícia do vzdelávania vo výkone trestu sa tak javí nielen ako prostriedok osobnostného rozvoja jednotlivca, ale aj ako významný preventívny mechanizmus smerujúci k znižovaniu recidívy a podpore sociálnej stability.

Zoznam bibliografických odkazov

- HULÍNOVÁ, V., L. ŠTEFÁKOVÁ a kol., 2016. *Metódy a metodika sociálnej práce II. : problémové životné situácie klienta a ich riešenie*. Ružomberok : Verbum : Katolícka univerzita v Ružomberku. 259 s. ISBN 978-80-561-0386-9.
- LEŠKOVÁ, L. a K. MIČKOVÁ, 2023. *Penitenciárna starostlivosť*. Košice : Verbum. 113 s. ISBN 978-80-561-1023-2.
- LUKÁČ, M., 2015. *Resocializácia dospelých*. Prešov : Prešovská univerzita. Fakulta humanitných a prírodných vied. 70 s. ISBN 978-80-555-1320-1.
- VANKOVÁ, K., 2020. *Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť v teórii a praxi*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva. 164 s. ISBN 978-80-558-1557-2.
- Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Kontakt

PhDr. Tomáš Šitár

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: tomas.sitar@smail.unipo.sk

PREVENTÍVNA ZDRAVOTNÁ STAROSTLIVOSŤ AKO NÁSTROJ ZNIŽOVANIA SOCIÁLNYCH A REGIONÁLNYCH NEROVNOSTÍ V ZDRAVOTNÍCTVE

PREVENTIVE HEALTHCARE AS A TOOL FOR REDUCING SOCIAL AND REGIONAL INEQUALITIES IN HEALTHCARE

Adrián Jendrej

Abstrakt: Preventívna zdravotná starostlivosť predstavuje významný nástroj verejného zdravotníctva s potenciálom nielen zlepšovať celkový zdravotný stav populácie, ale aj systematicky znižovať sociálne a regionálne nerovnosti v oblasti zdravia. Cieľom článku je analyzovať úlohu prevencie ako mechanizmu zmierňovania rozdielov v chorobnosti, úmrtnosti a dostupnosti zdravotníckych služieb medzi sociálnymi skupinami a regiónmi. Teoretický rámec práce vychádza z konceptu sociálnych determinantov zdravia a modelov zdravotnej rovnosti, ktoré poukazujú na faktory podmieňujúce zdravotné výsledky populácie. Článok zhŕňa dostupné dôkazy o efektívnosti primárnej, sekundárnej a terciárnej prevencie, pričom poukazuje na význam populačných skríníngov, očkovania, preventívnych prehliadok a podpory zdravého životného štýlu. Osobitná pozornosť je venovaná socioekonomickým a geografickým bariéram prístupu k preventívnym službám, ktoré môžu prehĺbovať existujúce nerovnosti. Záver poukazuje na to, že systematicky plánovaná a cieleňá prevencia predstavuje nákladovo efektívnu a strategickú investíciu do zdravotnej spravodlivosti a udržateľnosti zdravotníckych systémov. Článok zároveň identifikuje podmienky, za ktorých môže byť prevencia efektívnym nástrojom verejnej politiky pri systematickom znižovaní zdravotných nerovností.

Kľúčové slová: prevencia, zdravie, zdravotná starostlivosť, verejné zdravotníctvo, determinanty zdravia, zdravotná politika

Abstract: Preventive healthcare represents an important tool of public health with the potential not only to improve the overall health status of the population but also to systematically reduce social and regional health inequalities. The aim of this article is to analyse the role of prevention as a mechanism for mitigating differences in morbidity, mortality, and access to healthcare services among social groups and regions. The theoretical framework is based on the concept of social determinants of health and models of health equity, which highlight the factors influencing population health outcomes. The paper summarizes available evidence on the effectiveness of primary, secondary, and tertiary prevention, emphasizing the importance of population screening programmes, vaccination, preventive examinations, and the promotion of healthy lifestyles. Particular attention is paid to socioeconomic and geographical barriers to accessing preventive services, which may further deepen existing inequalities. The conclusion indicates that systematically planned and targeted prevention represents a cost-effective and strategic investment in health equity and the sustainability of healthcare systems. The article also identifies the conditions under which prevention can serve as an effective public policy instrument in the systematic reduction of health inequalities.

Key words: prevention, health, healthcare, public health, determinants of health, health policy

Zdravie predstavuje jednu zo základných hodnôt jednotlivca aj celej spoločnosti a je významným predpokladom sociálnej stability, ekonomickej produktivity a kvality života obyvateľstva. Napriek snahám moderných štátov zabezpečiť rovný prístup k zdravotnej starostlivosti, zdravotný stav populácie zostáva výrazne diferencovaný v závislosti od sociálnych, ekonomických a regionálnych faktorov. Súčasné poznatky verejného zdravotníctva naznačujú, že samotná medicínska starostlivosť má na vysvetlenie rozdielov v zdravotnom stave populácie len obmedzený vplyv. Podstatne väčší význam majú širšie sociálne determinanty zdravia, ako sú sociálno-ekonomický status, úroveň vzdelania, výška príjmu, pracovné a bytové podmienky či regionálna dostupnosť zdravotníckych služieb (*World Health Organization* 2023, s. 7). Nerovnomerné rozdelenie týchto determinantov vedie k systematickým rozdielom v chorobnosti, úmrtnosti a očakávanej dĺžke života medzi jednotlivými sociálnymi skupinami, ktoré sú v literatúre označované ako zdravotné nerovnosti.

Sociálne a regionálne nerovnosti v zdraví predstavujú dlhodobý a pretrvávajúci problém európskych zdravotníckych systémov. Analýzy ukazujú, že obyvatelia socioekonomicky znevýhodnených regiónov vykazujú vyššiu prevalenciu chronických neinfekčných ochorení, nižšiu účasť na preventívnych programoch a vyššiu mieru predčasnej mortality v porovnaní s populáciou z rozvinutejších oblastí (OECD 2019, s. 54). Tieto rozdiely nie sú náhodné, ale majú štrukturálny charakter a sú dôsledkom dlhodobo pôsobiacich sociálnych determinantov zdravia. Na tento jav upozornil už Hart prostredníctvom konceptu „inverse care law“, podľa ktorého dostupnosť kvalitnej zdravotnej starostlivosti klesá práve tam, kde je zdravotná potreba najvyššia (Hart 1971, s. 405). V praxi to znamená, že zraniteľné skupiny obyvateľstva majú obmedzený prístup kčasnej diagnostike, skríningu a preventívnym intervenciám, čo vedie k neskorému záchytu ochorení a k horším zdravotným výsledkom. Preventívna zdravotná starostlivosť predstavuje jeden z najefektívnejších nástrojov na zmierňovanie týchto disproporcií. Zahŕňa opatrenia primárnej, sekundárnej a terciárnej prevencie, ktorých cieľom je predchádzať vzniku ochorení, identifikovať ochorenia v skorých štádiách a minimalizovať ich následky. Výskumy preukazujú, že systematická implementácia očkovacích programov, populačných skríníngov, preventívnych prehliadok a programov podpory zdravého životného štýlu vedie k významnému poklesu morbidita aj mortality najmä u rizikových skupín populácie (Marmot et al., 2020, s. 102). Z ekonomického hľadiska je prevencia považovaná za vysoko nákladovo efektívnu intervenciu. Investície do preventívnych programov znižujú výdavky na liečbu pokročilých štádií ochorení, hospitalizácie a dlhodobú sociálnu starostlivosť, pričom zároveň prispievajú k vyššej produktivite obyvateľstva a udržateľnosti zdravotníck-

kých systémov (*European Commission* 2021, s. 23). Prevencia tak predstavuje nielen medicínsku, ale aj sociálno-ekonomickú stratégiu rozvoja spoločnosti. Napriek rastúcemu dôrazu na preventívne intervencie však pretrvávajú významné rozdiely v ich dostupnosti a využívaní medzi regiónmi a sociálnymi skupinami. Tieto rozdiely poukazujú na potrebu systematického, interdisciplinárneho a politicky podporovaného prístupu, ktorý integruje zdravotnú politiku so sociálnou a regionálnou politikou rozvoja. Prevencia preto nemôže byť chápaná izolovane ako individuálna klinická služba, ale ako komplexný nástroj verejného zdravotníctva zameraný na redukcii nerovností.

Problematika zdravotných nerovností vychádza z teórie sociálnych determinantov zdravia, ktorá predpokladá, že zdravotný stav jednotlivcov a populácií je podmienený širšími spoločenskými štruktúrami, v rámci ktorých dochádza k nerovnomernému rozdeľovaniu zdrojov, príležitostí a rizík. Zdravie tak nemožno chápať výlučne ako výsledok individuálnej zodpovednosti či biologickej predispozície, ale ako sociálne podmienený jav, ktorý je formovaný socioekonomickým statusom, vzdelaním, pracovným uplatnením, životnými podmienkami a dostupnosťou zdravotníckych služieb (Solar & Irwin 2010, s. 4). Podľa modelu Dahlgrena a Whiteheada sú determinanty zdravia usporiadané do viacerých vrstiev – od individuálnych faktorov, cez životný štýl, sociálne a komunitné siete až po širšie ekonomické, kultúrne a environmentálne podmienky. Práve vonkajšie, štrukturálne vrstvy majú zásadný vplyv na vznik a reprodukciu nerovností, keďže podmieňujú možnosti jednotlivca realizovať zdravé správanie a využívať zdravotnú starostlivosť (Dahlgren & Whitehead 2007, s. 14). Tento prístup zdôrazňuje potrebu systémových intervencií, medzi ktoré patrí aj organizácia a dostupnosť preventívnych služieb.

Z hľadiska verejného zdravotníctva sú zdravotné nerovnosti definované ako systematické, vyhnuteľné a nespravodlivé rozdiely v zdravotnom stave medzi sociálnymi skupinami. Kľúčovým znakom je ich preventabilita, čo implikuje etickú aj politickú povinnosť štátu tieto rozdiely aktívne redukovať (Whitehead 1992, s. 431). Prevencia tak nadobúda nielen medicínsky, ale aj normatívny rozmer, pretože jej implementácia prispieva k napĺňaniu princípov spravodlivosti a rovnosti v zdraví. Teoretické ukotvenie preventívnej zdravotnej starostlivosti vychádza z klasického rozdelenia prevencie na primárnu, sekundárnu a terciárnu úroveň podľa Leavella a Clarka. Primárna prevencia sa zameriava na elimináciu rizikových faktorov a podporu zdravia ešte pred vznikom ochorenia, sekundárna prevencia na jeho včasnú detekciu prostredníctvom skriningových a diagnostických programov a terciárna prevencia na zmiernenie následkov už vzniknutého ochorenia a prevenciu komplikácií (Leavell a Clark 1965, s. 19). V kontexte nerovností má osobitný význam najmä primárna a sekundárna pre-

vencia, keďže umožňujú zasiahnuť populácie s vysokým rizikom ešte pred rozvojom závažných zdravotných dôsledkov. Empirické štúdie poukazujú na to, že práve preventívne intervencie realizované na populačnej úrovni majú najväčší potenciál znižovať sociálne rozdiely v zdraví. Marmot uvádza, že univerzálne, ale proporcionálne ciele intervencie („proportionate universalism“) sú efektívnejšie než striktné selektívne programy, pretože kombinujú plošnú dostupnosť s intenzívnejšou podporou pre znevýhodnené skupiny (Marmot et al., 2020, s. 138). Tento prístup minimalizuje stigmatizáciu a zároveň zabezpečuje, že zdroje sú alokované podľa reálnej potreby.

Z regionálneho hľadiska je dôležitým faktorom geografická dostupnosť zdravotníckych služieb. Nerovnomerné rozloženie poskytovateľov primárnej starostlivosti, ambulancií špecialistov či skriningových pracovísk vedie k situácii, keď obyvatelia periférnych alebo vidieckych oblastí využívajú preventívne služby menej často. OECD poukazuje na priamu súvislosť medzi hustotou zdravotníckych zariadení a mierou účasti na preventívnych programoch, pričom nízka dostupnosť je spojená so zhoršenými zdravotnými výsledkami (OECD 2019, s. 72). Koncept vychádza z predpokladu, že preventívna zdravotná starostlivosť pôsobí ako sprostredkujúci faktor medzi sociálnymi determinantmi zdravia a zdravotnými výsledkami populácie. Ak je dostupná, finančne a geograficky prístupná, umožňuje včasný záchyt ochorení, podporuje zdravotnú gramotnosť a znižuje bariéry vstupu do systému, čím zmierňuje dôsledky sociálneho znevýhodnenia. Jej nedostatočná implementácia naopak prispieva k prehľbovaniu zdravotných nerovností. Preventívnu zdravotnú starostlivosť preto možno chápať ako významný nástroj verejnej politiky presahujúci rámec klinickej medicíny, ktorý zohráva kľúčovú úlohu pri znižovaní sociálnych a regionálnych rozdielov v zdraví.

Napriek existencii empirických dôkazov o prínosoch preventívnej zdravotnej starostlivosti pretrvávajú výrazné socioekonomické a regionálne rozdiely vo využívaní preventívnych služieb, čo môže znižovať efektivitu populačných preventívnych programov a prehľbovať zdravotné nerovnosti.

Prehľad empirických dôkazov o vplyve preventívnej zdravotnej starostlivosti na znižovanie sociálnych a regionálnych nerovností

Empirický výskum posledných desaťročí konzistentne poukazuje na skutočnosť, že nerovnosti v zdraví nie sú náhodným javom, ale systematicky kopírujú sociálnu stratifikáciu populácie. Jedinci s nižším socioekonomickým statusom dosahujú horšie zdravotné výsledky vo väčšine sledovaných indikátorov, vrátane výskytu chronických neinfekčných ochorení, predčasnej mortality a obmedzení kvality života. Súčasne však práve tieto skupiny vykazujú nižšiu mieru účasti na

preventívnych programoch, čo vytvára bludný kruh neskorej diagnostiky a vyššej záťaže ochoreniami (*World Health Organization* 2023, s. 18).

Využívanie preventívnych služieb podľa socioekonomického statusu

Analýzy populačných dát opakovane potvrdzujú, že účasť na preventívnych prehliadkach, skríningových programoch a očkovaní je výrazne diferencovaná podľa príjmu, vzdelania a zamestnania. Jedinci s vyšším vzdelaním a stabilným príjmom častejšie absolvujú pravidelné preventívne prehliadky a aktívnejšie vyhľadávajú zdravotnícke služby, zatiaľ čo osoby z marginalizovaných skupín ich využívajú sporadicky alebo vôbec. Komparatívna správa (*Organisation for Economic Co-operation and Development* 2019, s. 58) preukázala, že rozdiel v účasti na onkologických skríningoch medzi najvyšším a najnižším príjmovým kvintilom dosahuje v niektorých krajinách viac než 20-30 %. Podobné rozdiely boli zaznamenané pri preventívnych prehliadkach u všeobecných lekárov či v oblasti dentálnej prevencie. Nízka účasť rizikových skupín pritom vedie k vyššiemu podielu ochorení diagnostikovaných v pokročilých štádiách, čo významne zhoršuje prognózu aj ekonomickú náročnosť liečby.

Efektivita populačných preventívnych programov

Systematické prehľady poukazujú na to, že skríningové programy (napr. karcinóm prsníka, kolorekta či krčka maternice) vedú k zníženiu mortality o 15-30 % pri dostatočnej účasti populácie. Tieto efekty sú najvýraznejšie práve v sociálne znevýhodnených skupinách, kde je východisková incidencia ochorení vyššia.

Podľa Marmota a kol. (2020, s. 120) majú preventívne opatrenia najväčší dopad vtedy, keď sú implementované univerzálne, avšak s diferencovanou intenzitou podpory pre rizikové skupiny. Takýto model vedie nielen k celkovému zlepšeniu zdravotných ukazovateľov, ale aj k znižovaniu gradientu nerovností medzi sociálnymi triedami. Empirické dáta z Veľkej Británie preukázali, že kombinácia bezplatných skríningov, komunitnej edukácie a aktívneho oslošovania pacientov zvýšila účasť nízkopríjmových skupín o viac ako 15 %.

Regionálne rozdiely v dostupnosti prevencie

Geografické aspekty predstavujú ďalší významný zdroj nerovností. Rozmiestnenie zdravotníckych zariadení, dopravná dostupnosť, hustota praktických lekárov a špecialistov či existencia mobilných preventívnych jednotiek výrazne ovplyvňujú využívanie služieb. Obyvatelia vidieckych alebo periférnych regiónov častejšie čelia bariéram v podobe väčšej vzdialenosti a vyšších cestovných nákladov.

Analýza regionálnych dát poukázala na to, že nižšia hustota poskytovate-

lov primárnej starostlivosti koreluje s nižšou účasťou na preventívnych programoch a vyššou mierou hospitalizácií pre preventabilné diagnózy (OECD 2019, s. 72). Zlepšenie geografickej dostupnosti – napríklad zavedením komunitných ambulancií či mobilných skriningových pracovísk – sa ukázalo ako efektívne opatrenie na zvýšenie pokrytia populácie.

Ekonomická návratnosť preventívnych intervencií

Empirické dôkazy zároveň potvrdzujú ekonomickú efektívnosť prevencie. Nákladové analýzy ukazujú, že investície do skriningových programov a podpory zdravia vedú k dlhodobej úspore finančných prostriedkov znížením potreby hospitalizácií, drahej farmakoterapie a sociálnych dávok. Podľa hodnotenia *European Commission* (2021, s. 24) prináša každé euro investované do vybraných preventívnych programov niekoľkonásobnú návratnosť vo forme znížených nákladov na liečbu a zvýšenej produktivity obyvateľstva. Z pohľadu zdravotnej politiky ide preto o intervencie s vysokou spoločenskou pridanou hodnotou.

Súhrnne možno konštatovať, že dostupné empirické dôkazy potvrdzujú trojitý efekt preventívnej zdravotnej starostlivosti: zlepšuje celkový zdravotný stav populácie, znižuje ekonomickú záťaž zdravotníckeho systému a súčasne redukuje sociálne a regionálne nerovnosti. Účinok prevencie je pritom najvýraznejší v skupinách s najvyšším zdravotným rizikom, čo zdôrazňuje jej potenciál ako nástroja zdravotnej spravodlivosti. Na základe týchto zistení možno preventívne programy považovať za empiricky podložené a strategicky nevyhnutnú súčasť politík zameraných na zmiernenie nerovností v zdraví. Ich efektívnosť je však podmienená systematickým plánovaním, cílením na rizikové skupiny a odstránením finančných, geografických a informačných bariér prístupu.

Prezentované zistenia poukazujú na to, že preventívna zdravotná starostlivosť predstavuje nielen klinický nástroj zameraný na znižovanie incidencie ochorení, ale aj významný mechanizmus sociálnej kompenzácie zdravotných nerovností. Sociálne a regionálne rozdiely v zdraví totiž nevznikajú primárne na úrovni biologických faktorov, ale sú výsledkom štrukturálnych determinantov, ktoré formujú možnosti jednotlivcov využívať zdravotnícke služby. Prevencia má potenciál tento reťazec narušiť tým, že zabezpečuje skorý vstup do systému zdravotnej starostlivosti a znižuje kumulatívne riziká spojené so sociálnym znevýhodnením. Dôkazy naznačujú, že samotná existencia preventívnych programov však automaticky nevedie k redukcii nerovností. Ako upozorňuje *World Health Organization* (2023, s. 32) univerzálne opatrenia bez zohľadnenia sociálneho gradientu môžu paradoxne zvýhodňovať predovšetkým populácie s vyššou zdravotnou gramotnosťou a lepšou dostupnosťou

služieb, čím sa rozdiely ešte prehlbujú. Tento jav, označovaný ako „intervention-generated inequalities“, poukazuje na potrebu cieleného a diferencovaného prístupu k implementácii prevencie. Z tohto pohľadu sa ako kľúčový javí princíp proporcionálneho univerzalizmu, ktorý kombinuje plošnú dostupnosť preventívnych služieb s intenzívnejšou podporou pre znevýhodnené skupiny. Takýto prístup umožňuje zachovať rovnosť prístupu, no zároveň reflektuje odlišnú mieru potrieb jednotlivých populácií. Skúsenosti z krajín západnej Európy ukazujú, že aktívne oslovovanie pacientov, komunitné programy, mobilné ambulancie či zapojenie terénnych zdravotníckych pracovníkov významne zvyšujú účasť rizikových skupín na skríningu a očkovaní (Marmot et al., 2020, s. 138). Významným aspektom je aj geografická organizácia zdravotníckej siete. Regionálne rozdiely v hustote poskytovateľov primárnej starostlivosti a preventívnych pracovísk sa premietajú do rozdielnej miery využívania služieb. Analýzy (*Organisation for Economic Co-operation and Development* 2019, s. 72) potvrdzujú, že periférne a vidiecke regióny vykazujú vyššiu mieru preventabilných hospitalizácií, čo naznačuje nedostatočnú dostupnosť primárnej a preventívnej starostlivosti. Z pohľadu zdravotnej politiky je preto nevyhnutné posilňovať regionálnu infraštruktúru, podporovať decentralizáciu služieb a rozvíjať komunitné modely starostlivosti. Diskusia má osobitný význam aj v kontexte ekonomickej udržateľnosti zdravotníckych systémov. Liečba pokročilých štádií chronických ochorení predstavuje podstatne vyššie náklady než ich prevencia alebo skorá diagnostika. Preventívne intervencie tak generujú nielen zdravotný, ale aj makroekonomický benefit. Podľa hodnotení *European Commission* (2021, s. 24) investície do prevencie prispievajú k znižovaniu výdavkov na hospitalizácie a dlhodobú starostlivosť, pričom podporujú pracovnú produktivitu a sociálnu inklúziu. Prevencia sa tak javí ako strategická investícia, nie ako dodatočný náklad.

Pre praktickú implementáciu možno formulovať niekoľko implikácií. V prvom rade je potrebné systematicky integrovať preventívne programy do primárnej zdravotnej starostlivosti, ktorá predstavuje najdostupnejší vstupný bod pre väčšinu populácie. Posilnenie úlohy všeobecných lekárov, pediatrov a zubných lekárov v oblasti skríningu, edukácie a podpory zdravia môže významne prispieť k skorému záchytu rizikových stavov. Druhým krokom je odstraňovanie finančných bariér, napríklad prostredníctvom plnej úhrady preventívnych výkonov zo zdravotného poistenia alebo motivačných schém pre pacientov. Tretím dôležitým opatrením je rozvoj zdravotnej gramotnosti a cielená edukácia populácie, keďže informovanosť zásadne ovplyvňuje využívanie preventívnych služieb. Zároveň je potrebné zdôrazniť, že prevencia nemôže fungovať izolovane od širších sociálnych politík. Redukcia zdravotných nerovností si

vyžaduje medziodvetvovú spoluprácu zahŕňajúcu vzdelávanie, sociálne služby, regionálny rozvoj a pracovnú politiku. Iba komplexný prístup umožňuje ovplyvniť základné determinanty zdravia, ktoré stoja pri vzniku rozdielov medzi populáciami.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že preventívna zdravotná starostlivosť predstavuje prakticky realizovateľný nástroj znižovania sociálnych a regionálnych nerovností. Jej efektívnosť však závisí od systematického plánovania, dostatočného financovania, cielenia na rizikové skupiny a integrácie do širšieho rámca verejných politík. Môžeme teda konštatovať, že prevencia by mala byť chápaná ako centrálna stratégia zdravotnej politiky, nie ako doplnková aktivita zdravotníckeho systému.

Zoznam bibliografických odkazov

- DAHLGREN, G. & M. WHITEHEAD, 2007. *Policies and strategies to promote social equity in health*. Kodaň: WHO Regional Office for Europe. ISBN 978-92-890-4370-0.
- DŽAMBAZOVIČ, R. a D. GERBERY, 2014. Sociálno-ekonomické nerovnosti v zdraví: sociálno-ekonomický status ako determinant zdravia. In: *Sociológia*. Roč. 46, č. 2, s. 194-219. ISSN 0049-1225.
- MARMOT, M., J. ALLEN, T. BOYCE, P. GOLDBLATT & J. MORRISON, 2020. *Health equity in England: The Marmot Review 10 years on*. Londýn: Institute of Health Equity. ISBN 978-1-912984-03-5.
- MINISTERSTVO ZDRAVOTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2021. *Strategický rámec starostlivosti o zdravie pre roky 2021 – 2030*. Bratislava: Ministerstvo zdravotníctva SR.
- MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY, 2020. *Zdraví 2030: Strategický rámec rozvoje péče o zdraví v České republice do roku 2030*. Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR.
- SOLAR, O. & A. IRWIN, 2010. *A conceptual framework for action on the social determinants of health*. Ženeva: World Health Organization. ISBN 978-92-4-150085-2.
- ÚSTAV ZDRAVOTNICKÝCH INFORMACÍ A STATISTIKY ČR, 2023. *Zdravotnická ročenka České republiky 2022*. Praha: ÚZIS ČR. ISBN 978-80-7472-301-0.
- WORLD HEALTH ORGANIZATION, 2023. *World report on the social determinants of health equity*. Ženeva: World Health Organization. ISBN 978-92-4-008067-6.

Kontakt

MDDr. Adrián Jendrej

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce

Pravoslávna bohoslovecká fakulta PU v Prešove

e-mail: adrian.jendrej@smail.unipo.sk

EGYPTSKÉ RANY (BIBLICKO-EXEGETICKÝ KOMENTÁR NA 7. – 11. KAPITOLU KNIHY EXODUS)

(recenzia)

Miloš David

Autor: prof. ThDr. Alexander Cap, CSc.
Vydavateľ: Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity v Prešove
Rok vydání: 2025
Počet stran: 176
ISBN: 978-80-555-3476-3

Alexander Cap, profesor pravoslavné teologie a dlouholetý vedoucí Katedry biblických věd Pravoslavné bohoslovecké fakulty Prešovské univerzity v Prešově, se ve své nejnovější knize *Egyptské rany (Biblicko-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)* věnuje, jak samotný název monografie napovídá, egyptským ranám. Téma egyptských ran je velice důležité, neboť tyto události předcházejí stěžejní starozákonní události, resp. hlavní události dějin židovského národa, totiž biblického exodu, odchodu Hebrejů z Egypta, po němž následovalo obsazení tzv. zaslíbené země a vytvoření státu svobodného národa⁹. Není potřeba blíže připomínat, že tato nejvýznamnější spásonosná událost židovských dějin se pak promítla do oslav tzv. poutních svátků, jako jsou pesach, šavuot a sukot¹⁰, mezi nimiž ústřední místo zaujímá právě svátek pesach, nejdůležitější židovský svátek, jenž židům připomíná právě samotnou událost vysvobození z egyptského otroctví¹¹, která podle křesťanských autorů představuje předobraz příchodu Ježíše Krista a Jeho království¹². Přestože autor v úvodu upozornil, že ve svém biblicko-exe-

⁹ CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity, s. 22. ISBN 978-80-555-3476-3.

¹⁰ LYČKA, M., 1994. Svátky. In: *Slovník judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, s. 100. ISBN 80-204-0440-6.

¹¹ LYČKA, M., 1994. Pesach. In: *Slovník judaismus, křesťanství, islám*. Praha: Mladá fronta, s. 81. ISBN 80-204-0440-6.

¹² CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)*, s. 25.

getickém komentári využíva poznatky archeológů a dalších odborníků, vykládá exodus jako stěžejní událost dějin Izraele, prostoupenou Božím zásahem¹³. Autor upozorňuje, že ačkoliv v současné době probíhají tendence o odmytologizování události exodu, není možné redukovat tuto událost dějin spásy na mýtus, neboť neexistuje, jak sám dodává, žádná alternativa za popisovanou biblickou událost, která by vysvětlila víru židovského národa v tento Boží zásah do dějin, který je prostoupen i křesťanskou věroukou, jejím chápáním dějin spásy¹⁴. Za vše mluví tato autorova slova: „*Tyto hodnoty (hodnoty křesťanské víry – pozn. a.) nezrodily mýty, ale pravda o Bohu a člověku odrážející se v následujících událostech*“. Cap tak zřejmě obhajuje své stanovisko, že víru v Boha nelze redukovat jen na lidské poznatky o historii, neboť je zakořeněna ve zkušenosti s Boží přítomností. Cap v tomto duchu interpretuje také egyptské rány jako přímý Boží zásah. Ačkoli na několika místech předkládá možná vědecká vysvětlení jednotlivých ran souvisejících s přírodními jevy v Egyptě¹⁵, tvrdí, že desátá rána se zcela vědeckému vysvětlení vymyká a dokládá podle něj jedinečnost Božího zásahu do dějin.¹⁶ Rány jsou tak interpretovány jako projevy Boží intervence do dějin, v níž Bůh mj. zjevuje svou převahu nad egyptskými božstvy.¹⁷ Jde o demonstraci neomezené Boží nadvlády¹⁸, která se neprojevuje pouze v prostředí Hebrejů, nýbrž v celém světě – v tomto případě v Egyptě¹⁹. Nadpřirozený charakter egyptských ran je podle Capa dále podtržen jejich strukturou v rámci vyprávění: jednotlivé pohromy jsou zpravidla Mojžíšem, který je hlasatelem Boží vůle, předem ohlášeny vládci Egypta²⁰ a následně také ukončeny v přesně stanovený okamžik na základě jeho oznámení. Tento motiv zdůrazňuje jejich záměrný charakter ze strany Boha. Text zároveň explicitně uvádí, že Hebrejové jsou účinků těchto pohrom ušetřeni. Prostřednictvím série intenzivních přírodních katastrof je tak vyjádřena Boží nadřazenost nad faraónem i nad egyptskými bohy, kteří nejsou rovni Bohu Izraelitů, který je Stvoři-

¹³ Tamtéž, s. 23-25.

¹⁴ Tamtéž, s. 25-26.

¹⁵ S řadou těchto přírodních katastrof, které připomínaly devět egyptských ran, se Egypťané setkávali i dříve. V souvislosti s událostmi popisovanými v knize Exodus však podle Capa získaly podobu Božích znamení, a to především díky své mimořádné intenzitě a sledu v relativně krátkém časovém období (údajně trvaly od šesti měsíců do jednoho roku). CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)*, s. 27, 48, 49.

¹⁶ CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)*, s. 27.

¹⁷ Tamtéž, s. 33.

¹⁸ Tamtéž, s. 48.

¹⁹ Tamtéž, s. 42.

²⁰ Výjimku tvoří třetí, šestá a devátá rána, o těch Mojžíš faraóna nezpravil. CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)*, s. 121.

telem, Dárcem prírodných zákonů.²¹ Příkladem je rána v podobě dobytčího moru, která má za cíl dehonestovat egyptská božstva mající zvířecí podobu.²² Ponižení egyptských božstev je přitomno také při proměnění egyptských vod v krev, které lze interpretovat jako symbolické znevážení boha Hapiho²³, boha nilských záplav, či při deváté ráně, kdy tma symbolicky potlačuje moc jednoho z nejvýznamnějších bohů starověkého Egypta, slunečního boha Rea²⁴. Kompletní výčet ponižení jednotlivých egyptských bohů při každé z egyptských ran autor předkládá v závěru monografie²⁵. Předkládá tak užitečný orientační nástroj, který zpřehledňuje vztah mezi jednotlivými ranami seslanými Bohem na Egypt a jejich teologickou interpretací, jež má mj. podobu polemiky se staroegyptským polyteismem.

Kniha je rozdělena na devět kapitol, úvod a závěr. Čtenář jistě ocení i obrazovou přílohu²⁶, kterou tvoří několik fotografií (žel pouze černobílých) a map souvisejících s reáliemi popisovanými ve *Druhé knize Mojžíšově*. Jedná se např. o staroegyptské reliéfy či nápisy. Nechybí ani fotografie tzv. Hořícího keře, který se nachází v prostorách Kláštera svaté Kateřiny pod Mojžíšovou horou v Egyptě. Cap, který patří mezi přední slovenské pravoslavné biblisty specializující se na Starý zákon a je autorem řady monografií na starozákonní teologii, např. *Stvorenie sveta a človeka podľa Mojžiša (biblicko-exegetický výklad na 1Mjž 1, 1 – 2, 4)*²⁷, *Biblická prahistória*²⁸ nebo *Biblická história I.*²⁹, v této monografii využívá pro komparativní analýzu šest překladů daného starozákonního textu: *Septuagintu* (řecký překlad Starého zákona), slovenský překlad, církevněslovanský text založený na Septuagintě, ruský synodální překlad, slovenský překlad z hebrejštiny a český překlad Pentateuchu rabína Sidona³⁰. Tento přístup poskytuje čtenáři jedinečnou možnost nahlížet na text z různých perspektiv, které vycházejí z odlišných překladatelských tradic, konfesních kontextů i konkrétních historických etap.

²¹ CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)*, s. 51, 62, 63–64, 78.

²² Tamtéž, s. 78.

²³ Tamtéž, s. 38.

²⁴ Tamtéž, s. 120, 121.

²⁵ Tamtéž, s. 143–145.

²⁶ Tamtéž, s. 148–152.

²⁷ CAP, A., 2015. *Stvorenie sveta a človeka podľa Mojžiša (biblicko-exegetický výklad na 1Mjž 1, 1 – 2, 4)*. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-1433-8.

²⁸ CAP, A., 2018. *Biblická prahistória*. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-1982-1.

²⁹ CAP, A., 2021. *Biblická história I*. 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-2690-4

³⁰ CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)*, s. 4.

V predkládaném biblicko-exegetickém komentáři na 7. – 11. kapitole *Exodu* uplatňuje profesor Cap metodologicky promyšlený a hermeneuticky přístup, jenž spočívá v systematickém zapojení širokého spektra interpretačních tradic různého historického období. Při výkladu jednotlivých termínů a motivů autor opakovaně odkazuje na patristickou exegezi předních církevních otců, mezi nimiž figurují např. Ambrož Milánský, Augustin, Efrém Syrský, Velcí Kappadočané či Órigenés. Patristické interpretace, tolik stěžejní pro exegezi v pravoslavné teologii, zde nepůsobí pouze jako historická ilustrace, nýbrž jako integrální součást hermeneutického rámce, který umožňuje hlubší teologické uchopení textu. Autor však svůj výklad neomezuje pouze na křesťanskou tradici. Zohledňuje také rabínské komentáře, např. rabína Rašiho, čímž otevírá dialog s židovskou exegetickou tradicí, jež představuje přirozený interpretační kontext starozákonních textů. Vedle toho reflektuje i poznatky soudobé biblistiky, čímž zasazuje komentované pasáže do širšího rámce moderní biblické teologie. Takto koncipovaný výklad umožňuje nahlížet na biblický text 7. – 11. kapitoly *Druhé knihy Mojžíšovy* v mnohovrstevnaté perspektivě, v níž se sbíhá patristická tradice, židovská exegeze i současná akademická biblická teologie, případně archeologie či egyptologie. Jako nadbytečnou lze označit polemiku s polským autorem Zenonem Kosidowským³¹, který nejenže nebyl odborníkem na starozákonní teologii, ale ani nedisponoval teologickým vzděláním, jeho publikace měly spíše popularizační charakter a jsou tedy považovány za neakademické. Výsledkem je přesto nakonec interpretace, která nejen respektuje historicko-teologickou pluralitu výkladových tradic, ale zároveň obohacuje porozumění samotnému biblickému textu. Zvláště oceňuji vědecké vysvětlení jednotlivých egyptských ran, které autor opírá například o poznatky z biologie a dalších přírodních věd. Právě toto propojení pluralitní exegetické reflexe s poznatky z dalších vědních oborů spolu s přiloženými šesti překlady daného biblického textu představuje jednu z nejvýraznějších předností Capovy monografie. Práce tak nese punc vyspělé vědecké studie, nikoli pouze podobu jakési meditace či zamyšlení nad biblickým textem.

Capova monografie má přehlednou strukturu, čtivý styl a je srozumitelná i pro čtenáře mimo teologické, resp. akademické prostředí. Přestože – jak již bylo výše zmíněno – nabízí vědecké vysvětlení některých egyptských ran, zejména těch, které mají podobu přírodních katastrof, zároveň soustavně zdůrazňuje nadpřirozený charakter těchto Božích znamení, jejichž cílem je přivést egyptského panovníka k obrácení k Bohu, přimět jej k osvobození Hebrejů z otroctví³². Příkladem může být výklad rány spočívající v masivní invazi žab

³¹ Tamtéž, s. 26, 132-133.

³² Tamtéž, s. 42, 43.

do lidských příbytků. Autor upozorňuje, že ačkoli samotné invaze žab nejsou neobvyklým jevem, rozsah popsaný v knize *Exodus* je nejen mimořádný svou intenzitou, ale také nepřírodný: žáby se místo migrace do vlhkého prostředí přesouvají do lidských obydlí. V tomto jevu autor spatřuje zřejmý Boží zásah, tedy působení Pána stojícího nad přírodními zákony.³³ Za zmínku stojí také bohatý autorův poznámkový aparát, který obsahuje řadu podnětných postřehů k výkladu jednotlivých textů i fenoménů v nich popsaných, jak je tomu například právě v případě interpretace rány v podobě invaze žab.

Slabinou této monografie je skutečnost, že Cap sice na některých místech odkazuje na vybrané odborníky, avšak v poznámkovém aparátu neuvádí konkrétní bibliografické citace. Týká se to například stanoviska anglického egyptologa Williama Flinderse Petrieho³⁴, amerického archeologa G. Enesta Wrighta³⁵ či židovského historika Josepha Flavie³⁶ aj. Tyto zdroje navíc nejsou uvedeny ani v seznamu bibliografických odkazů, což ztěžuje orientaci čtenáře a zároveň komplikuje případné ověření citovaných tvrzení i případně další vědecké bádání.

Výrazným limitem Capovy práce je skutečnost, že autor egyptské rány neprobuje systematické historicko-kritické analýze a ve své interpretaci je spíše předkládá jako historické události, ačkoli sám v závěru konstatuje, že staroegyptské prameny o událostech spojených s exodem vůbec nehovoří³⁷. Zcela opomíjí teorie soudobých archeologů Izraele Finkelsteina a Neila Ashera Silbermana, ačkoliv jejich monografii, jež byla přeložena do českého jazyka pod názvem *Objevování Bible. Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*³⁸, uvádí seznamu bibliografických odkazů³⁹. V textu práce postrádám i významnou historicko-kritickou studii Williama G. Devera, amerického archeologa a biblisty, *Kdo byli první Izraelci a odkud přišli?*⁴⁰, která je rovněž uvedena v tomto seznamu literatury⁴¹. Myšlenky z této práce by podle mého názoru mohly

³³ Tamtéž, s. 50-51.

³⁴ Tamtéž, s. 37, 65-66.

³⁵ Tamtéž, s. 49.

³⁶ Tamtéž, s. 37, 124.

³⁷ Tamtéž, s. 147.

³⁸ FINKELSTEIN, I. a N. A. SILBERMAN, 2007. *Objevování Bible. Svatá Písma Izraele ve světle moderní archeologie*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7021-869-3.

³⁹ CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)*, s. 165.

⁴⁰ DEVER, W. G., 2010. *Kdo byli první Izraelci a odkud přišli?* Praha: Volvox Globator. ISBN 978-80-7207-767-0.

⁴¹ CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentár na 7. – 11. kapitolu knihy Exodus)*,

Capovu monografiu výrazne obohatit a príspeť k jejému väčšiemu priblíženiu štandardom súčasnej západnej akademickú biblickú teológiu. Pro úplnosť dodávam, že k tomuto tématu je zapotrebie prostudovať i ďalšie diela predných súčasných biblistů či archeológů, medzi než patrí napr. Richard Elliott Friedman, James K. Hoffmeier či John Van Seters, ktorí se problematikou exodu zabývali jak z historického, tak z teologického hľadiska.

Dovolím si upozorniť i na niekoľko ďalších nesrovnalostí – autor hovorí o jakémsi bohu „*Tithovi*“⁴², ničmené v panteonu egyptských bohů bychom boha tohoto jména hledali marné – pravděpodobně má autor na mysli boha Thovta (Thótha), boha moudrosti. Autor dále, zřejmě nevědomky, převzal chybný údaj z MacDonaldova *Biblického komentáře ke Starému zákonu*⁴³, ve kterém se hovoří, že bůh Serapis nedokázal Egyptany ochránit před kobyilkami⁴⁴. Tento údaj je z religionistického i obecně historického hľadiska lichý, zejména pokud autor zasazuje události exodu do období Nové říše⁴⁵. Bůh Serapis totiž představuje synkretické řecko-egyptské božstvo, jehož kult byl etablován až v ptolemaiovském období a jehož popularita dále vzrostla v době římské. Serapidův kult přitom vychází z kultu memfidského božstva zvaném Usir-Hapi.⁴⁶ Hovoříme-li o exodu jako o historické události datované do období 19. dynastie, není možné v této souvislosti odkazovat na kult tohoto božstva, neboť ten byl Egyptanům v dané době ještě neznámý.

Přes uvedené dílčí nedostatky hodnotím knihu *Egyptské rany (Biblicko-exegetický komentář na 7. – 11. kapitulu knihy Exodus)* pozitivně. Její autor, profesor Alexander Cap, je pravoslavný biblista, který ve své práci vychází z metodologie typické pro tuto tradici. V exegetickém výkladu se proto opírá především o komentáře významných církevních autorit, zejména svatých Otců. Tyto komentáře dodávají knize zřetelný pravoslavný charakter a zároveň přispívají k tomu, že komentované biblické pasáže jsou srozumitelné priblíženy súčasným čtenářům, a to jak z akademického prostředí, tak i z řad širší veřejnosti. Profesor Cap patří mezi přední pravoslavné biblisty ve středoevropském prostoru a jeho

s. 166.

⁴² Tamtéž, s. 82.

⁴³ MACDONALD, W., 2017. *Biblický komentář ke Starému zákonu*. Brno: ALEF Křesťanské sbory, s. 78. ISBN 978-80-906732-0-5.

⁴⁴ CAP, A., 2025. *Egyptské rany (Biblo-exegetický komentář na 7. – 11. kapitulu knihy Exodus)*, s. 109-110.

⁴⁵ Tamtéž, s. 148.

⁴⁶ BAGNALL, R. S. & D. W. RATHBONE, 2008. *Egypt from Alexander to the Copts: An Archaeological and Historical Guide*. Cairo: The American University in Cairo Press, s. 14, 32. ISBN 978-977-416-176-6.

práci je proto vhodné věnovat náležitou odbornou pozornost, mimo jiné také proto, že ve svých publikacích přesvědčivě kombinuje akademický jazyk s výkladem srozumitelným i širšímu okruhu čtenářů. Také tato jeho nejnovější monografie může posloužit jako podnět k dalšímu vědeckému bádání i k hlubšímu přemýšlení nad textem Starého zákona.

Autorovi na závěr vyjadřuji poděkování a uznání za zprostředkování biblicko-exegetického komentáře na 7. – 11. kapitolu *Druhé knihy Mojžíšovy*, především za zprostředkování výkladů starověkých teologů a židovských učenců, které představují významný zdroj pro pochopení recepce a interpretace starozákonního textu v průběhu dějin.

Kontakt

PhDr. ThDr. Mgr. Miloš David, Dr.Ph., Ed.D., MBA

Ústav východního křesťanství

Husitská teologická fakulta,

Univerzita Karlova

e-mail: milos.david@htf.cuni.cz

Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove

V tomto čísle nájdete:

- ▶ **JÁN KRSTITEĽ A PRINÁŠANIE OVOCIA POKÁNIA**
- ▶ **DIALECTICS AND METAPHYSICS IN THE CONCEPT OF DEVELOPING A SYSTEMIC APPROACH TO THE METHODOLOGY OF SCIENTIFIC KNOWLEDGE**
- ▶ **PRÍČINY ROZVODOV PODĽA VYSOKOŠKOLSKÝCH ŠTUDENTIEK**
 - ▶ **PRENATÁLNA VZŤAHOVÁ VÄZBA**
- ▶ **PREVENTÍVNA ZDRAVOTNÁ STAROSTLIVOSŤ AKO NÁSTROJ ZNIŽOVANIA SOCIÁLNYCH A REGIONÁLNYCH NEROVNOSTÍ V ZDRAVOTNÍCTVE**

ISSN 1338-290X (print)

ISSN 2730-096X (online)